

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ**

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

Θέμα: «Η υγεία και η ασθένεια στο Μαγικό
Βουνό του Τόμας Μανν»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΣ ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΤΖΙΜΠΟΥΚΑΚΗ ΑΓΓΕΛΙΚΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Κωνσταντινίδου Χριστίνα

ΜΕΛΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ: Γκούνης Κώστας,
Τζανάκης Μανώλης

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΠΕΑΕΚ**

**ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ**

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΡΥΦΗ
Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Εκπαίδευσης και Αρχικής
Επαγγελματικής Κατάρτισης

Ρέθυμνο 2013

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	4
Περίληψη.....	5
Κεφάλαιο 1 – Εισαγωγή.....	6
1.1 Κοινωνιολογία της υγείας και της ασθένειας και λογοτεχνία	8
1.2 Η μεταφορική διάσταση της ασθένειας - Η περίπτωση της φυματίωσης	9
Κεφάλαιο 2 – Το Μαγικό Βουνό.....	16
2.1 Η εποχή του Τόμας Μανν.....	16
2.2 Βιογραφικά στοιχεία του Τόμας Μανν	18
2.3 Η ασθένεια στο έργο του Τόμας Μανν	20
2.4 Το <i>Μαγικό Βουνό</i>	22
2.5 Οι συνθήκες συγγραφής του <i>Μαγικού Βουνού</i> και η πρόσληψή του κατά τον 20 ^ο αιώνα.....	24
2.6 Η επιρροή του <i>Μαγικού Βουνού</i> στην ιατρική κοινότητα	26
Κεφάλαιο 3 - Μεθοδολογία.....	29
3.1 Θεματική ανάλυση- Τα θεματικά δίκτυα	29
Κεφάλαιο 4 – Εμπειρική εργασία.....	33
Α' Μέρος της Ανάλυσης	33
4.1 Λουδοβίκο Σεττεμπρίνι -Ο Ουμανιστικός λόγος για την ασθένεια	35
4.2 Λέο Νάφτα-Ο θρησκευτικός λόγος για την ασθένεια	39
4.3 Κλαβντιά Σώσα-Ο χριστιανικός λόγος για την ασθένεια.....	42
4.4 Μυνχεερ Πέπερκορν - Ο αισθησιοκρατικός λόγος για την ασθένεια	44
4.5 Δρ Κροκόφσκι- Ο ψυχαναλυτικός λόγος για την ασθένεια	45
4.6 Χόφρατ Μπέρενς- Ο ιατρικός λόγος για την ασθένεια	47
4.7 Χανς Κάστορπ -Ο ρομαντικός λόγος για την ασθένεια	48
4.8 Συμπεράσματα του Α' μέρους της ανάλυσης.....	54
Β' Μέρος Ανάλυσης –Η κοινωνική διάσταση της ασθένειας. Το Σανατόριο.....	56
4.9 Οι θεραπευτικές πρακτικές.....	57
4.10 Η ιατρικοποίηση των κοινωνικών σχέσεων	59
4.10.1 Η εξέταση-η διάγνωση	60
4.10.2 Η σχέση ιατρικού προσωπικού με τους ασθενείς.....	62
4.10.3 Οι σχέσεις των ασθενών	66
4.11 Η ζωή των ασθενών.....	67

4.12 Συμπεράσματα του δεύτερου μέρους της ανάλυσης	72
4.13 Παράθεση των δύο επιπέδων ανάλυσης.....	73
Κεφάλαιο 5 - Τελικά συμπεράσματα και συζήτηση	75
Βιβλιογραφία.....	79

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ τους καθηγητές μου για την πολύτιμη συμπαράσταση και εμπιστοσύνη που μου έδειξαν όλο αυτό το διάστημα παρ' όλες τις δυσκολίες που εμφανίστηκαν. Χαίρομαι που είχα την ευκαιρία να συνεργαστώ μαζί τους και να δω πολλά καινούρια πράγματα.

Ευχαριστώ επίσης τον Στέλιο που μου συμπαράσταθηκε σε όλη την διάρκεια της διπλωματικής.

Σε όλους αυτούς αφιερώνεται αυτή η προσπάθεια.

Περίληψη

Σκοπός της διπλωματικής είναι η ανάδειξη της κατασκευής της έννοιας της ασθένειας στο *Μαγικό Βουνό* του Τόμας Μανν. Η φυματίωση αποτέλεσε μία νόσο που μυθοποιήθηκε στην λογοτεχνία του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα αποκτώντας έτσι ρομαντικές διαστάσεις. Στην παρούσα έρευνα εξετάζεται ο τρόπος με τον οποίο η λογοτεχνία, μέσα από την περίπτωση του *Μαγικού Βουνού*, ως μέσο αναπαράστασης της εμπειρίας της ασθένειας, συμβάλλει σε έναν τρόπο κατανόησης, ή, και ανασυγκρότησης, τόσο της έννοιας της ασθένειας όσο και της ευρύτερης κοινωνικής πραγματικότητας. Έμφαση κατά την ανάλυση δίνεται από την μία στην πολυφωνικότητα με βάση την οποία συγκροτείται η έννοια της ασθένειας και, από την άλλη, αναλύονται οι αναπαραστάσεις της ζωής στο σανατόριο, των θεραπευτικών πρακτικών και της ιατροκοποίησης των κοινωνικών σχέσεων.

Λέξεις-κλειδιά: κονστρουκτιβισμός, φυματίωση, μεταφορά, ρομαντικοποίηση, υγεία, ασθένεια, θεματική ανάλυση, θεματικά δίκτυα, πολυφωνικότητα, σανατόριο, ιατροκοποίηση, θεραπευτικές πρακτικές

The aim of this master thesis is to present the construction of the concept of illness in Thomas Mann's *The Magic Mountain*. Tuberculosis is an illness that was mythicized in 19th and 20th century literature and therefore acquired romantic dimensions. In this study it is examined the way that literature, as a means of representing the experience of illness, through the case of *Magic Mountain*, contributes in a new way of understanding or reconstructing the concept of illness as well as the perception of social reality. Emphasis in the analysis is given, on the one hand, in polyphony according to which the concept of illness is constructed and, on the other hand, on representations of life in the sanatorium, therapeutical practices and the medicalization of social relationships.

Key-words: constructionism, tuberculosis, metaphor, romanticization, health, illness, thematic analysis, thematic networks, polyphony, sanatorium, medicalization, therapeutical practices

Κεφάλαιο 1 – Εισαγωγή

Η ασθένεια αποτελεί μία από τις έννοιες που έχει χρησιμοποιηθεί από την λογοτεχνία προκειμένου να εκφραστούν συγκεκριμένοι προβληματισμοί και αγωνίες σχετικά με την πολιτική, κοινωνική και πολιτισμική κατάσταση μίας εποχής. Την εποχή της νεωτερικότητας και της ανόδου του καπιταλισμού εμφανίστηκαν συγγραφείς όπως ο Ντίκενς, οι αδερφές Μπροντέ, ο Κάφκα, ο Ζολά, ο Μανν όπου στην λογοτεχνία τους η ασθένεια, με την μορφή της φυματίωσης, της πανούκλας, της σύφιλης, της παραφροσύνης, του καρκίνου παίζει έναν καθοριστικό ρόλο στον τρόπο με τον οποίο αναπαριστούν την ευρύτερη κοινωνική πραγματικότητα.

Η ιδέα του παθολογικού είναι κεντρική στην συγκρότηση και αντίληψη της διαφορετικότητας, του Άλλου. Η ασθένεια θεωρείται, ακόμη και από την σύγχρονη ιατρική ως μία οντότητα που βρίσκεται έξω από τον εαυτό και που εισβάλλει μέσα του προκειμένου να τον διαφθείρει. Η διαφορετικότητα που προκύπτει μέσα από μία τέτοια σύλληψη χρησιμοποιείται προκειμένου να διαχωριστούν οι «υγιείς» από τους «αρρώστους». Στην παρούσα έρευνα επομένως αναζητούμε κυρίως τον τρόπο με τον οποίο η λογοτεχνία αναδεικνύει όψεις του παθολογικού και πώς αυτή μπορεί να συμβάλλει ή μη στην αποδόμηση της πρωτοκαθεδρίας του ιατρικού μοντέλου σύλληψης και αντιμετώπισης της ασθένειας.

Σκοπός της διπλωματικής είναι η ανάδειξη της κατασκευής της έννοιας της ασθένειας στο *Μαγικό Βουνό* του Τόμας. Μανν. Η φυματίωση αποτέλεσε μία νόσο που μυθοποιήθηκε στην λογοτεχνία του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα αποκτώντας έτσι ρομαντικές διαστάσεις. Στην παρούσα εργασία επιχειρούμε να εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο η λογοτεχνία, μέσα από την περίπτωση του «Μαγικού Βουνού», ως μέσο αναπαράστασης της εμπειρίας της ασθένειας, συμβάλλει σε έναν τρόπο κατανόησης, ή, και ανασυγκρότησης, τόσο της έννοιας της ασθένειας κατά την πρόσληψή της όσο και της ευρύτερης κοινωνικής πραγματικότητας.

Η ανάλυση των αναπαραστάσεων της ασθένειας διακρίνεται:

A) Σε πολιτιστικό επίπεδο, όπου αναζητούνται τα νοήματα με τα οποία επενδύεται η έννοια της ασθένειας στο κείμενο, αφού πρώτα συνδεθούν με το ιστορικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό συγκείμενο

B) Σε θεσμικό επίπεδο, εξετάζεται η οργάνωση του ιδρύματος, η σχέση ιατρού-ασθενή, η ιατροκοποίηση της κοινωνικής ζωής .

Γ) Σε ατομικό επίπεδο, αναζητείται η διαδικασία με βάση την οποία συγκροτείται η υποκειμενικότητα του φυματικού ασθενή μέσα από την “εμπειρία” της ασθένειας και το πώς με την σειρά της αυτή επηρεάζει την εννοιολόγηση της ασθένειας.

Στην έρευνα ακολουθείται η κονστρουβιστική προσέγγιση με βάση την οποία θα αναλύσουμε τον τρόπο όπου κατασκευάζεται-εννοιολογείται η ασθένεια στο *Μαγικό Βουνό*. Στο πρώτο κεφάλαιο αναφέρονται οι επιστημονικοί κλάδοι όπου δανειζόμαστε τα θεωρητικά μας εργαλεία με έμφαση στις πολιτισμικές σπουδές και στην κοινωνιολογία της υγείας και της ασθένειας. Στη συνέχεια παρουσιάζεται ο τρόπος με τον οποίο συγκροτήθηκαν ιστορικά οι διάφορες μεταφορές γύρω από τη φυματίωση από την Αναγέννηση έως την εποχή του Ρομαντισμού με βάση το έργο της Σούζαν Σόνταγκ *Η Νόσος ως μεταφορά. Το AIDS και οι μεταφορές του*. Ουσιαστικά μέσα από την ερευνά μας προσπαθούμε να εμβαθύνουμε και να επεκτείνουμε προς διαφορετικές κατευθύνσεις το έργο της Σόνταγκ, προσθέτοντας του μία κοινωνιολογική διάσταση.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται το συγκείμενο στο οποίο εντάσσεται το *Μαγικό Βουνό*. Συνοπτικά, αναφερόμαστε στο ιστορικό-κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο της εποχής που έζησε ο Μανν, ενώ στη συνέχεια παρουσιάζονται βιογραφικά στοιχεία του συγγραφέα. Επιπλέον, εστιάζουμε στο *Μαγικό Βουνό* αναφερόμενοι στο περιεχόμενό του, στην πρόσληψή του από το ευρύτερο κοινό και, πιο συγκεκριμένα, από την ιατρική κοινότητα.

Στο τρίτο κεφάλαιο ακολουθεί η ανάλυση του κειμένου. Χρησιμοποιείται η θεματική ανάλυση περιεχομένου. Σκοπός μας αφενός στο πρώτο μέρος της ανάλυσης είναι να αναδειχτεί η πολυφωνικότητα με βάση την οποία συγκροτείται η

έννοια της ασθένειας και αφετέρου, να αναδειχτούν οι αναπαραστάσεις της ζωής στο σανατόριο, δηλαδή της θεσμικής αντιμετώπισης της φυματίωσης. Συγκεκριμένα αναλύονται οι αναπαραστάσεις που αφορούν στις θεραπευτικές πρακτικές, στη ζωή των ασθενών και στην ιατρικοποίηση των κοινωνικών σχέσεων. Τέλος τα δύο αυτά επίπεδα ανάλυσης παρατίθενται προκειμένου να απαντηθούν τα ερευνητικά μας ερωτήματα. Ακολουθεί τέλος η συζήτηση και τα συμπεράσματα αναφορικά με την έρευνά μας.

1.1 Κοινωνιολογία της υγείας και της ασθένειας και λογοτεχνία

Η κοινωνιολογία της υγείας και της ασθένειας είναι ένας κλάδος ο οποίος δανείζεται τα εννοιολογικά του εργαλεία από διάφορες κοινωνικές θεωρίες (λειτουργισμός, μαρξιστική πολιτική οικονομία, κονστρουκτιβισμός). Στην διπλωματική υιοθετείται η κονστρουκτιβιστική προσέγγιση η οποία στην κοινωνιολογία της υγείας και της ασθένειας,- εστιάζει την προσοχή της στις κοινωνικές πλευρές της ιατρικής, στην ανάπτυξη της ιατρικής γνώσης και των ιατρικών πρακτικών. Η προσέγγιση αυτή δεν αμφισβητεί την πραγματικότητα της ασθένειας ή αλλιώς, τις σωματικές εμπειρίες που προκαλούνται από την ασθένεια, αλλά υποστηρίζει ότι η πραγματικότητα των σωματικών εμπειριών κατά την διάρκεια της ασθένειας κατασκευάζεται κοινωνικά και πολιτισμικά. (Lupton,2003, σ.11).

Στο σημείο αυτό, υπεισέρχεται ένας άλλος τομέας των κοινωνικών επιστημών, η κοινωνιολογία του πολιτισμού η οποία εστιάζει στην ερμηνεία των διαδικασιών παραγωγής νοήματος διαμέσου των πολιτισμικών προϊόντων και πρακτικών. Οι άνθρωποι προσλαμβάνουν την ιατρική και την νόσο μέσα από την αλληλεπίδρασή τους με τα πολιτιστικά προϊόντα, τις προσωπικές τους εμπειρίες καθώς και με τους σημαντικούς άλλους (Lupton, 2003, σ.18-19).

Συνεπώς, η ασθένεια, ιδωμένη από την σκοπιά των κοινωνικών και πολιτισμικών σπουδών, δεν αποτελεί ένα κλινικό-βιολογικό φαινόμενο¹, όπως

¹Ο Ch.E.Rosenberg αναφέρει ότι : « Το ότι η ασθένεια είναι μία κοινωνική οντότητα και κατά συνέπεια είναι κοινωνικά κατασκευασμένη, δεν σημαίνει ότι δεν έχει βιολογική βάση ούτε ότι είναι 'μη πραγματική'. Οι κοινωνικές προσδοκίες και οι θεσμικές πρακτικές είναι πραγματικές, τόσο πραγματικές – κατά έναν ιδιαίτερο

θεωρεί η ιατρική επιστήμη, αλλά κατασκευάζεται δια μέσου της λογοτεχνικής αφήγησης της ασθένειας. Η ασθένεια είναι μία βιολογική πραγματικότητα η οποία καθορίζεται από ιστορικά σχήματα κατανόησης και σκέψης τα οποία καθορίζουν τον τρόπο που θα βιώσει κάποιος την πραγματικότητα αυτή. Με λίγα λόγια, το συγκείμενο μέσα στο οποίο εντάσσεται η ασθένεια δεν είναι μονάχα ιατρικό, αλλά αφηγηματικό, ρητορικό, ηθικό, πολιτικό, μυθικό, θρησκευτικό ή αλληγορικό. Ειδικότερα, η λογοτεχνία που αφορά στην διπλωματική μου εργασία, δεν αποτελεί μόνο μέσο αναπαράστασης της ασθένειας αλλά συμβάλλει στην εννοιολόγηση και ερμηνεία της ευρύτερης πραγματικότητας (Johansen&Tygstrup, 2010, σ.4-5).

1.2 Η μεταφορική διάσταση της ασθένειας - Η περίπτωση της φυματίωσης

Η Σόνταγκ στο *Η νόσος ως μεταφορά. Το AIDS και οι μεταφορές του*(1993) εντοπίζει τη χρήση της ασθένειας ως μεταφορά μέσα στον ιατρικό, λογοτεχνικό και λαϊκό λόγο. Η συγγραφέας (Σόνταγκ , 1993, σ.99) δανείζεται την έννοια της μεταφοράς από την *Ποιητική* του Αριστοτέλη ο οποίος την ορίζει ως μία διαδικασία απόδοσης ενός ονόματος που ανήκει σε κάτι άλλο πάνω σε ένα πράγμα. Η Lupton (2003,σ.58-63) αναφέρει ότι οι μεταφορές, χρησιμοποιούνται σε όλες τις μορφές της λεκτικής επικοινωνίας. Κυρίως χρησιμοποιούνται ως νοητικό εργαλείο που βοηθά στην αντίληψη και τον ορισμό της πραγματικότητας καθώς και στην κατασκευή της υποκειμενικότητας. Η μεταφορά λειτουργεί ως εξής: αφού συγκρίνει δύο ανόμοια μεταξύ τους πράγματα, επικεντρώνεται στις μεταξύ τους ομοιότητες σχηματοποιώντας έτσι την αντίληψη, την ταυτότητα και την εμπειρία του υποκειμένου, ενεργοποιώντας πολλαπλά νοήματα. Η μεταφορική σκέψη καθιερώνεται με βάση τις προηγούμενες γνώσεις και τα συστήματα πεποιθήσεων, και εγκαθιδρύει νοηματικά συστήματα που μπορεί να έχουν πολλαπλές κατευθύνσεις. Ωστόσο όταν η μεταφορική σκέψη αφορά στην νόσο, συμβαίνει το εξής: από την μία χρησιμοποιούνται ιδέες ή πράγματα ως μεταφορές για να

τρόπο- , όσο και τα συμπτώματα που αισθάνεται εκείνος που υποφέρει, τα οποία πυροδοτούν συλλογικές και θεσμικές αντιδράσεις» στο Rosenberg, 2003, σ.498.

περιγράφουν τη νόσο και από την άλλη η νόσος χρησιμοποιείται ως μεταφορά.² Κατά συνέπεια ένα σημαντικό στοιχείο της μεταφοράς είναι ότι δεν είναι πολιτικά ουδέτερη καθώς αποτελεί μία «γλωσσολογική στρατηγική» που σκοπό έχει να επιβάλει ένα νόημα πάνω σε ένα άλλο (Lupton,2003, σ.59).

Αυτό που επιχειρείται από την Σόνταγκ είναι να «απομυθοποιήσει» την ασθένεια δηλαδή να την απογυμνώσει από τις μεταφορές με τις οποίες επενδύεται. Πρόκειται για ένα πολεμικό δοκίμιο που κατά την γνώμη μας σκοπό έχει να προασπίσει την ψυχολογική ακεραιότητα του ασθενή. Η φυματίωση, μία από τις κύριες ασθένειες που πραγματεύεται η συγγραφέας, αποτέλεσε μία ασθένεια όπου στα τέλη του 19ου –αρχές του 20^{ου} αιώνα ρομαντικοποιήθηκε, επενδύθηκε με θετικές και αρνητικές αξίες, πράγμα το οποίο συντέλεσε στην δημιουργία διαφόρων τύπων κουλτούρων και ταυτοτήτων, θεραπευτικών πρακτικών και λαϊκών στάσεων απέναντι στη συγκεκριμένη ασθένεια.

Ωστόσο αυτό που στερείται το έργο της Σόνταγκ (1993) είναι η ιστορική συνέχεια του «μεταφορικού βάρους» της φυματίωσης. Δεν είναι ξεκάθαρο το πώς δηλαδή οι μεταφορές αυτές συσσωρεύτηκαν μέσα στο χρόνο συντελώντας στην κατασκευή του ρομαντικού μύθου γύρω από την φυματίωση. Για την υπέρβαση της δυσκολίας αυτής παρουσιάζονται στην συνέχεια, οι διάφορες μεταφορές της φυματίωσης έτσι όπως εμφανίστηκαν ιστορικά από την περίοδο της Αναγέννησης έως την περίοδο του ρομαντισμού, τόσο στην λογοτεχνία όσο και στις ιατρικές προσεγγίσεις της νόσου.

Σύμφωνα με τον Lawlor (2007, σ.15-28) την περίοδο της Αναγέννησης η φυματίωση συνδέθηκε με την «θεωρία των χυμών». Η ασθένεια, με βάση την θεωρία αυτή προέκυπτε όταν ο κατάρρους εγκαθίσταται από το κεφάλι στους πνεύμονες προκαλώντας μία ανισορροπία των υγρών του σώματος με αποτέλεσμα την πρόκληση βλάβης στους πνευμονικούς ιστούς. Ως αίτια αυτής της ανισορροπίας θεωρούνταν η μελαγχολία, η παραφροσύνη προερχόμενη από ερωτικές απογοητεύσεις, η δίαιτα, το κλίμα, ο τρόπος ζωής, ο ανήσυχος ύπνος, η κληρονομικότητα ή άλλες ασθένειες όπως για παράδειγμα το άσθμα. Την περίοδο αυτήν η φυματίωση θεωρήθηκε ως η «φυσική νόσος του έρωτα», καθώς το σώμα

²Όπως θα δούμε στο *Μαγικό Βουνό*, η φυματίωση επενδύεται με πολλαπλά νοήματα από τους ήρωες και ταυτόχρονα χρησιμοποιείται ως μεταφορά από τον συγγραφέα για να καταδείξει την «νοσηρή» κοινωνική και ιδεολογική κατάσταση της προ-πολεμικής εποχής.

μαρτυρούσε την «αυθεντικότητα» της αγάπης και τις ηθικές παρεκκλίσεις που γίνονταν ορατές ως τιμωρία (2007, σ. 28-43). Επιπλέον, ο θάνατος από φυματίωση των πνευμόνων θεωρήθηκε ως μία θετική, ευχάριστη εμπειρία, θεωρήθηκε ως ένας «καλός» και «εύκολος» θάνατος (Σόνταγκ, 1993, σ.25). Συγκεκριμένα, η επίδραση του χριστιανισμού την περίοδο αυτή καθιστούσε το θάνατο από φυματίωση ως όχημα για την μετάβαση του ασθενή στον Παράδεισο, ως θείο δώρο για το οποίο έπρεπε να ευγνωμονείται ο Θεός διότι ο ασθενής το άξιζε, λόγω του αμαρτωλού βίου του, ως μία ευκαιρία για συμφιλίωση με τον θάνατό του μέσω του αναστοχασμού προκειμένου ο ασθενής να καταφέρει να σωθεί. Συνεπώς, η φυματίωση θα αποτελέσει την «Χρυσή ασθένεια» της εποχής αφού καθιστούσε τον ασθενή επίλεκτο του Θεού. Με αυτόν τον τρόπο, η τρομακτική πραγματικότητα της ασθένειας απέκτησε έναν αποδεκτό χαρακτήρα καθώς η ασθένεια αυτή χάριζε στον φυματικό έναν εύκολο θάνατο, δηλαδή έναν θάνατο που ο ασθενής τον αποδέχονταν στωικά, μετατρέπόμενος έτσι σε έναν καλό Χριστιανό (Lawlor, 2007, σ.15-33).

Ο φυματικός ασθενής με βάση τον κυρίαρχο λόγο της εποχής εκείνης είχε έναν συγκεκριμένο σωματικό και χαρακτηριστικό τύπο: είναι νέος, παθιασμένος, μελαγχολικός, λεπτός στο σώμα, βήχει συνεχώς, έχει πυρετό την νύχτα, δείχνει σωματικά αδύναμος, είναι χλωμός και έχει στενό θώρακα, ώμους ανοιχτούς, έχει λεπτή μύτη, κόκκινα μάγουλα, βαθουλωμένα, φωτεινά μάτια (Lawlor, 2007, σ.17).

Οι ιατρικές θεωρίες της εποχής εκείνης συνέβαλαν στη διαμόρφωση της θεραπευτικής πρακτικής για την αντιμετώπιση της ασθένειας. Η ανισορροπία των χυμών προκαλούσε στον οργανισμό εφίδρωση ενώ η επαναφορά της ισορροπίας θα έρχονταν με την επαναφορά του υγρού στοιχείου στον οργανισμό. Έτσι, η θεραπεία που προτεινόταν εκείνη την εποχή ήταν η αλλαγή αέρα, ταξίδια δια μέσου θαλάσσης καθώς και η πόση γάλακτος (Σόνταγκ, 1993, σ.21).

Την περίοδο του Διαφωτισμού, η ασθένεια της φυματίωσης φορτίστηκε με άλλου τύπου αισθητικές, ψυχολογικές και πνευματικές αξίες. Στα μέσα του 18ου αιώνα πρωτοδιατυπώθηκε η «θεωρία των νεύρων» η οποία υποστήριζε ότι η ψυχή κατοικεί στα νεύρα τα οποία αποτελούν τον δίαυλο επικοινωνίας μεταξύ εξωτερικού κόσμου και σώματος. Τα νεύρα έγιναν αντιληπτά ως ένα μουσικό όργανο όπου αν

διατηρούσαν τον κατάλληλο τόνο ή ελαστικότητα θα ήταν υγιή ενώ αν τεντώνονταν ή χαλάρωναν πολύ, θα προέκυπτε φυσική ασθένεια που θα οδηγούσε σε μία νοητική υπερευαισθησία. Η ευαισθησία των νεύρων καθιστούσε όλο το σώμα ευαίσθητο και έτσι η φυματίωση ήταν μία νόσος- συνέπεια της ψυχολογικής κατάστασης του ατόμου. Αυτοί που είχαν ευαίσθητα νεύρα, ήταν αδύνατοι και φυματικοί και είχαν φύση εκλεπτυσμένη, μία ανώτερη διάνοια (Σόνταγκ, 1993: 40). Η φυματίωση καθιερώνεται από την ιατρική επιστήμη ως η «φυσική ασθένεια της ευαισθησίας» δημιουργώντας έτσι μία «κουλτούρα της ευαισθησίας» η οποία εκφράστηκε μέσα από τη λογοτεχνία και την ποίηση (Lawlor, 2007, σ.40-45).

Τα άτομα που έπασχαν από φυματίωση θεωρούνταν ότι έχουν κάποιο είδος ιδιαίτερου ταλέντου, έχουν «ομορφιά» και ευγενή καταγωγή. Υπάρχει μία ποιοτική διαφορά σε σχέση με τον φυματικό τύπο της προηγούμενης περιόδου. Η φυματίωση μετατρέπεται σε ζήτημα εμφάνισης, γίνεται διακοσμητικό στοιχείο του ανθρώπινου φαίνεσθαι (Σόνταγκ, 1993,σ.32-34). Χαρακτηριστικό είναι ότι η «μόδα» της φυματίωσης ήταν διαδομένη ιδιαίτερα στο γυναικείο φύλο. Οι αντιλήψεις γύρω από τη «γυναικεία ευαισθησία και ευθραυστότητα» εδραιώθηκαν μέσα από τη διάδοση της φυματικής εμφάνισης. Η χλωμή αγγελική γυναικεία μορφή που βρίσκει τον θάνατο μετά από έναν παθιασμένο έρωτα δεσπόζει στη λογοτεχνία του 18ου αιώνα(Lawlor, 2007, σ.45-50).Η «κουλτούρα της ευαισθησίας», χαρακτηριστικό του γυναικείου φύλου την Ρομαντική περίοδο, θεωρούσε τις γυναίκες ως «αδύναμες» από τη φύση τους, ανίκανες να δράσουν στο δημόσιο χώρο. Στην λογοτεχνία τυπικά χαρακτηριστικά του «ευαίσθητου» ατόμου ήταν η θνήσκουσα ψυχολογία, η έμμονη ενασχόληση με τον θάνατο και την αρρώστια. Ο ήρωας ή η ηρωίδα των μυθιστορημάτων είναι μία «όμορφη ψυχή» που νιώθει περισσότερο από τους άλλους και κατά συνέπεια υποφέρει (Ahern, 2005, σ.72).

Επιπλέον, ο σύγχρονος τρόπος ζωής, το υγρό, «φλεγματικό» κλίμα των Βόρειων χωρών, αποτελούσαν κύριες αιτίες της φυματίωσης. Αυτός ο μοντέρνος, σκληρός τρόπος ζωής σε συνδυασμό με την ευαισθησία των νεύρων του ατόμου αποτελούσαν προϋποθέσεις εμφάνισης της ασθένειας. Κατά συνέπεια ως θεραπευτική πρακτική συστήνονταν η αλλαγή κλίματος με συχνά ταξίδια, ιδιαίτερα στην Μεσόγειο, η διατροφή, οι εναλλακτικές θεραπείες(υδρόλουτρα, περίπατοι)και

ο έλεγχος της υπερβολής του συναισθήματος από τον ασθενή με την επιβολή της ηθικής τάξης (Lawlor, 2007, σ.94-99).

Τέλος, κατά την περίοδο του Ρομαντισμού, η επικράτηση των βιταλιστικών και χημικών θεωριών στην ιατρική επιστήμη οδηγεί στην ταύτιση του φυματικού με μία «φλεγόμενη» ύπαρξη και της φυματίωσης με ένα γεγονός που οδηγεί σε μία υψηλή πνευματική συνείδηση της ζωής και του εαυτού. Συγκεκριμένα, η βιταλιστική θεώρηση της υγείας και της ασθένειας, θεωρεί πως οι άνθρωποι γεννιούνται με μία ποσότητα ζωτικής ενέργειας ή διέγερσης. Η υγεία οφείλεται σε έναν κανονικό, ομαλό ερεθισμό της ενέργειας αυτής από τις εσωτερικές και εξωτερικές παρορμήσεις. Το σώμα είναι ένα δοχείο που οι δράσεις του ορίζονται όχι από την λογική νόηση αλλά από την κίνηση των χυμών, την κυκλοφορία του αίματος και τον ερεθισμό των νεύρων. Οι ρομαντικοί σκεφτόντουσαν δια μέσου του σώματος, έδιναν έμφαση στην παθολογία του παρά στην ισορροπία του, το αξιολογούσαν βάση της επιδεικνυόμενης ευαισθησίας του, σε βαθμό που γίνονταν υποχονδριακοί με αυτό. Η φυματίωση επομένως οφείλονταν στον υπερερεθισμό της νόησης ή του σώματος με αποτέλεσμα ο ασθενής να οδηγείται στην εξάντληση ή αποϋλικοποίηση (με την αισθητή απώλεια βάρους) καταλήγοντας μέχρι και στον θάνατο. Έτσι, ο φυματικός θεωρούνταν ένα άτομο με υπερβολική πνευματική δραστηριότητα, με υπερβολική ευαισθησία, χαρακτηριστικά που τον οδηγούσαν στην ασθένεια αφού σπαταλούσε υπερβολικό βαθμό ενέργεια με αποτέλεσμα το σώμα του να αποδυναμώνεται. Η ταύτιση του ασθενή με έναν «φλεγόμενο μετεωρίτη», και της ζωής του με μία «φλόγα που καίγεται πολύ γρήγορα», οφείλεται στις χημικές θεωρίες της εποχής οι οποίες όριζαν την ζωή ως μία διαδικασία καύσης άνθρακα και οξυγόνου. Έτσι με βάση αυτή τη θεωρία αυτή, το σώμα εξαρτάται από την καύση του οξυγόνου στους πνεύμονες, και επομένως μία γρήγορη ζωή σήμαινε γρήγορη καύση, επομένως γρήγορο θάνατο. Ένας τέτοιος «ωραίος» θάνατος ήταν και ο θάνατος του ποιητή. Η φυματίωση συσχέτιζε το άτομο που άνηκε στα μεσαία και ανώτερα στρώματα με το αυτοκαταστροφικό πάθος, τη δημιουργικότητα, με την Ποιητική Διάνοια ενώ η ποίηση ερμηνεύονταν δια μέσου της αισθητικής της νόσου (Lawlor, 2007, σ.24-35, 43-56, 71, Ahern, 2005, σ.70, Σόνταγκ, 1993, σ.25, 38) .

Ακόμα, υπήρχε μία ευνοϊκή μεταχείριση της φυματίωσης από λογοτέχνες η οποία χαρακτηρίστηκε ως «διεστραμμένος συναισθηματισμός» (Latimer, 1990, σ.1016). Η αισθητικοποίηση της ασθένειας είχε συνέπεια να δοθεί αξία στη φυματίωση μετατρέποντας την σε πολιτισμικό κεφάλαιο για τον εαυτό (Lawlor, 2000, σ.65). Η Σόνταγκ αναφέρει ότι η ρομαντική αντιμετώπιση της ασθένειας και του θανάτου κάνει κάποιον πιο «ενδιαφέροντα» και «μοναδικό» φέρνοντας ως παράδειγμα τον λόρδο Μπάιρον όπου όταν κοιτάζεται στον καθρέπτη λέει: «Φαίνομαι ωχρός. Θα ήθελα να πεθάνω από φθίση» και όταν ο φίλος του τον ρωτά γιατί θα επιθυμούσε κάτι τέτοιο, αυτός του απαντά: «Γιατί όλες οι κυρίες θα έλεγαν «Κοιτάχτε τον δύστυχο Μπάιρον, πόσο ενδιαφέρων φαίνεται στον θάνατό του» (Σόνταγκ, 1993, σ.36-37). Επιπλέον βλέπουμε ότι η ρομαντικοποίηση της ασθένειας προέκυψε επειδή πολλοί ποιητές αναπαρήγαγαν στα γραπτά τους και στον τρόπο που βίωναν την ασθένεια της φυματίωσης τον ιατρικό λόγο περί φυματίωσης και τις μεταφορές της και από την άλλη, πολλοί ποιητές τροφοδοτούσαν την ιατρική σκέψη με περιπτώσεις βάση των οποίων τεκμηριώνονταν οι ιατρικές θεωρίες (Lawlor, 2007, σ.110-133).

Η ρομαντικοποίηση της ασθένειας καθώς και η «κουλτούρα της ευαισθησίας» κεφαλαιοποιήθηκε από την ιατρική κοινότητα. Στην καταναλωτική κοινωνία του 19ου αιώνα αναπτύχθηκε μία σειρά βιομηχανικών ιατρικών υπηρεσιών που παρείχε θεραπεία στους ασθενείς. Η θεραπεία περιλάμβανε ταξίδια μακριά από την πόλη, κυρίως σε νησιά και βουνά, παρέχοντας μία σειρά απολαύσεις στους ασθενείς που προέρχονταν από εύπορα στρώματα οικειοποιούνταν τις θεραπευτικές πρακτικές προκειμένου να διακριθούν κοινωνικά (Lawlor&Suzuki, 2000). Ο φυματικός ήταν ένας ταξιδιώτης και η ασθένεια ήταν η αφορμή για να κάνει ένα «διάλειμα» από τις αστικές υποχρεώσεις του χωρίς να πρέπει να πάρει καμία ευθύνη σε αναζήτηση ενός κατάλληλου, «υγιούς» περιβάλλοντος (Sontag, 1993, σ.39).

Συνεπώς βλέπουμε ότι ο ρομαντικός μύθος της φυματίωσης ήταν αποτέλεσμα της συσσώρευσης των μεταφορών από την Αναγέννηση μέχρι την Ρομαντική περίοδο. Οι ιατρικές θεωρίες για την ασθένεια σε συνδυασμό με τα φιλολογικά κείμενα της εποχής τροφοδότησαν τον μύθο αυτό συμβάλλοντας στη σχηματοποίηση των αναπαραστάσεων της ασθένειας και του φυματικού ασθενή.

Από την εποχή της ανακάλυψης του φυματιώδους βακίλου (1880) από τον R. Koch έως τις μέρες μας³ η φυματίωση θα αποτελέσει μία ασθένεια με κοινωνικές και πολιτικές διαστάσεις. Θα λέγαμε, χρησιμοποιώντας και εμείς μία πολεμική μεταφορά, ότι η φυματίωση δημιούργησε ένα κοινωνικό και πολιτικό «πεδίο μάχης». Από τα τέλη του 19ου αιώνα έως τα μέσα του 20^{ου} εμφανίζεται ένας βασικός παράγοντας που θα καθορίσει το αν και κατά πόσο η ασθένεια θα επενδυθεί με θετικές ή αρνητικές αξίες : και αυτός είναι η ταξική θέση του ασθενή. Η ταξική θέση, δίνει στην φυματίωση έναν διπλό χαρακτήρα. Μέχρι τώρα είδαμε κυρίως τις θετικές αξίες που επενδύονταν η νόσος έως την ρομαντική περίοδο του Ρομαντισμού όταν αυτή προσέβαλλε μέλη των ανώτερων τάξεων. Οι αξίες αντιστρέφονται όμως όταν η νόσος προσέβαλλε κάποιον που ανήκει στα λαϊκά και φτωχά στρώματα. Τότε η φυματίωση και ο φυματικός ασθενής ταυτίζονταν με το ρυπαρό το χαμερπές, το επικίνδυνο, την αταξία, την αποδιοργάνωση (Douglas,2009, σ.2-6) και λαμβάνονταν συγκεκριμένα μέτρα από τις αρχές για την επαναφορά της κοινωνικής τάξης⁴.

³Η φυματίωση προκαλείται από το βάκιλο του Koch, ή φυματιώδη βάκιλο και το βακτήριο *Mycobacterium Tuberculosis*, το οποίο μεταδίδεται από άτομο σε άτομο μέσω της εισπνοής εξατμισμένων σταγονιδίων που εκπέμπονται με το βήξιμο. Όταν η μόλυνση εγκαθίσταται στο αναπνευστικό σύστημα ο οργανισμός αμύνεται και εμφανίζονται συμπτώματα κρυολογήματος. Όταν δεν υπάρχει αντίσταση ο βάκιλος εξαπλώνεται και αλλοιώνει τους ιστούς του σώματος καταστρέφοντας τα όργανα του σώματος (πνεύμονες, λεμφαδένες, κόκαλα, εντόσθια, εγκέφαλο, σπυκώτι, νεφρά, κ.α.) Η φυματίωση προσβάλλει κυρίως τις «ομάδες ρίσκου» (άστεγους, τοξικομανείς, κρατούμενους, φτωχούς μετανάστες, ηλικιωμένους, ασθενείς με A.I.D.S.) και γεωγραφικά εντοπίζεται στις βιομηχανικές και προβιομηχανικές χώρες. Οι ομάδες που προαναφέρθηκαν έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό, την ανίσχυρη οργανική άμυνα και είναι οικονομικά εξαθλιωμένοι (Barnes, 1995.:3).

⁴Μέσα από την σύγκριση τριών χωρών της Γερμανίας της Αμερικής και της Γαλλίας, βλέπουμε τις ακόλουθες ομοιότητες: Πρώτον και οι τρεις χώρες βίωσαν ραγδαίες κοινωνικές αλλαγές που προκλήθηκαν από την εκβιομηχάνιση, την αστικοποίηση, την μετανάστευση, την αύξηση του πληθυσμού στις πόλεις. Δεύτερον υπήρχε μία ανησυχία που εκφράστηκε από τα ανώτερα στρώματα προς τα εργατικά και περιθωριακά στρώματα σχετικά με τον τρόπο ζωής που διεξήγαγαν καθώς αυτός οδηγούσε σε διάφορες κοινωνικές παθογένειες. Τρίτον βλέπουμε την άνοδο της μεσαίας τάξης μέσω της καθιέρωσης της ιατρικής επιστήμης η οποία ανέλαβε να αντιμετωπίσει τις παθογένειες αυτές «αποικιοποιώντας» τον κοινωνικό χώρο, δίνοντας ιατρικές λύσεις σε κοινωνικά προβλήματα. Τέταρτον η αποικιοποίηση αυτή έγινε μέσα από στρατηγικές με στόχο την εκπαίδευση, απομόνωση, επιτήρηση, συμμόρφωση και τελικά καθυπόταξη των κατώτερων στρωμάτων που πλήττονταν από την νόσο της φυματίωσης τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό χώρο. Για την περίπτωση της Γαλλίας, βλέπε Barnes, 1995, Feldberg, 1995, για την περίπτωση της Β.Αμερικής, και τέλος για την περίπτωση της Γερμανίας Weindling, 1989.

Κεφάλαιο 2 – Το Μαγικό Βουνό

2.1 Η εποχή του Τόμας Μανν

Δεν θα μπορούσαμε να προβούμε σε μία σωστή ανάλυση του συγκεκριμένου που εντάσσεται το *Μαγικό Βουνό* αν δεν αναφερόμασταν στις ιστορικές-κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες μέσα στις οποίες διαμορφώθηκαν η ζωή του συγγραφέα, οι επιθυμίες, αγωνίες και προβληματισμοί που εκφράζονται μέσα στο έργο του. Κατά συνέπεια κρίνουμε σκόπιμο να αναφέρουμε στοιχεία της ιστορίας και κοινωνικής πραγματικότητας της Γερμανίας που χρονικά συμβαδίζουν με τον χρόνο ζωής του Τόμας Μανν.

Η Γερμανική Αυτοκρατορία (das Deutsche Reich) του 1871-1918 ήταν μία ημικοινοβουλευτική μοναρχία η οποία με την πολιτική του Βίσμαρκ και με την υποστήριξη των φιλελεύθερων εθνικιστών μετατράπηκε σε ηγεμονική δύναμη στην Ευρώπη. Η οικονομική και στρατιωτική της δύναμη, η ανάπτυξη των επιστημών και της τεχνολογίας, η εκπαίδευση και η διοίκηση και τέλος η καλλιτεχνική πρωτοπορία της εποχής, οδήγησαν την Γερμανία στο να αποτελέσει καθοριστικό παράγοντα στις παγκόσμιες εξελίξεις (Lerman, χ.χ., σ.18-31).

Η εκβιομηχάνιση της Γερμανίας επέφερε και τον εκσυγχρονισμό της. Ο Γ.Κάιζερ που διαδέχτηκε τον Βίσμαρκ επιθυμούσε μία Γερμανία δυναμική, αισιόδοξη, προσανατολισμένη στο μέλλον. Αποτελέσματα των ρεφορμιστικών προσπαθειών του Κάιζερ ήταν η διάχυση милитарιστικών και εθνικιστικών αξιών στην γερμανική κοινωνία, η εμφύτευση της επιθυμίας στους υπηκόους της να αποτελέσει η χώρα του μία παγκόσμια δύναμη, η προσπάθεια να εγκατασταθεί η κοινοβουλευτική δημοκρατία με βάση το πρότυπο της Γαλλίας και της Αγγλίας και τέλος η υπεράσπιση της γερμανικής κουλτούρας με κάθε μέσο(ακόμη και με πόλεμο). Ουσιαστικά οι δύο περίοδοι όπου ηγεμόνευσαν οι δύο μονάρχες αποτέλεσαν την βάση για την δημιουργία ενός αυταρχικού κράτους το οποίο στο εσωτερικό του δεν ήταν ενιαίο και συμπαγές αλλά χαρακτηριζόταν από συγκρούσεις και αντιφάσεις. Συντηρητικά στρώματα (κατώτερη αστική τάξη, μεσαία τάξη, γιάνγκερς⁵).ερχόντουσαν διαρκώς σε αντιπαράθεση με τους

⁵Οι jungers ήταν οι μεγαλογαιοκτήμονες, η ανώτερη αγροτική τάξη της γερμανικής κοινωνίας.

υπερασπιστές της προόδου. Το βάρος της παράδοσης, οι παγιωμένες ταυτότητες, οι δομές πίστης και οι ταξικές διαφορές ήταν κατάλοιπα που έπρεπε να ξεπεραστούν προκειμένου η Γερμανία να φτάσει στο επίπεδο των προοδευτικών χωρών (Αγγλία, Γαλλία) (βλ. Hewitson, χ.χ., σ.42-47).

Την αυγή του Α Παγκοσμίου Πολέμου η γερμανική κοινωνία ήταν σε μετάβαση: η βιομηχανία αντικαθιστούσε την γεωργία, η μαζική παραγωγή την χειροτεχνία, οι μεγάλες εμπορικές εταιρίες τις οικογενειακές επιχειρήσεις με αποτέλεσμα την εσωτερική μετανάστευση των υπηκόων σε πόλεις και μεγαλουπόλεις. Η Γερμανία παρ' όλες τις εξελίξεις παρέμεινε μία παραδοσιακή και ιεραρχική κοινωνία. Έτσι παρά τις αντιθέσεις και αντιφάσεις που χαρακτηρίζουν μία κοινωνία κατά την διαδικασία του εκσυγχρονισμού της, το ιδεολόγημα της «εθνικής ενότητας» συντέλεσε στην μαζική συναίνεση του γερμανικού λαού για την συμμετοχή της Γερμανίας στον Α Παγκόσμιο Πόλεμο (Hewitson, χ.χ.,σ.55-59).

Μέσα σε αυτό το ιστορικό πλαίσιο αναδύεται μία βιοπολιτική εξουσία που ασκείται από το κράτος προκειμένου να αντιμετωπιστούν προβλήματα όπως για παράδειγμα η θνησιμότητα των βρεφών λόγω φτώχειας με κύριο στόχο την βελτίωση της εθνικής υγείας. Δημιουργείται έτσι ένα σύστημα κοινωνικής ασφάλισης η οποία αύξησε τις αρμοδιότητες της ιατρικής όσον αφορά στον κοινωνικό έλεγχο. Η κυριαρχία της ευγονικής, της εγκληματολογίας και της βακτηριολογίας έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην προσπάθεια συγκρότησης ενός υγιούς κοινωνικού σώματος που θα στηρίζονταν σε μία λογική αποκλεισμού όλων όσων δεν ταίριαζαν σε αυτό. Ο Γερμανός πολίτης ήταν άνδρας, άνηκε στην Άρια φυλή και ήταν υγιής (Karczynski, 2008, σ.9-15).

Σχεδόν 50 χρόνια μετά την ενοποίηση της χώρας, η Γερμανική Αυτοκρατορία, μετά την ήττα της στον πόλεμο και την υπογραφή της συνθήκης των Βερσαλλιών, μετατράπηκε σε μία κοινοβουλευτική δημοκρατία. Ο πόλεμος και η επανάσταση που ακολούθησε μετά την λήξη του είχαν οδηγήσει την χώρα σε πτώχευση.

Τα πρώτα χρόνια της δημοκρατίας της Βαϊμάρης (1920-1923), επικρατούσε κοινωνική, οικονομική και πολιτική αστάθεια, η κοινωνία ήταν διαιρεμένη και οι προσπάθειες αποκατάστασης της δημοκρατίας λάμβαναν χώρα μέσα σε ένα

τεταμένο κλίμα που δημιουργούνταν από την σύγκρουση των πολιτικών δυνάμεων της δεξιάς και της αριστεράς. Η επόμενη τετραετία (1924-1928), χαρακτηρίζονταν από πολιτική και οικονομική σταθερότητα, οι κοινωνικές εντάσεις όμως δεν είχαν εξομαλυνθεί. Η βιομηχανία εκτόπιζε τους μικρούς παραγωγούς, η καλλιτεχνική πρωτοπορία του Βερολίνου αντιμάχονταν τις παραδοσιακές αξίες και οι αγρότες επωμίζονταν ένα μεγάλο μέρος της φορολογίας για την συντήρηση του κοινωνικού κράτους. Τελικά η επικράτηση των εθνικιστικών κομμάτων και η αποδυνάμωση της αριστεράς καθόρισαν την εξέλιξη της πορείας προς την δημοκρατία με αποτέλεσμα την άνοδο του Αδόλφου Χίτλερ στην εξουσία (Henig, 1998, σελ. 1-13, 70).

Η κρίσιμη περίοδο της δημοκρατίας της Βαϊμάρης δημιούργησε στους διανοούμενους της εποχής την ανάγκη της συνδρομής τους για την αναγέννηση του γερμανικού έθνους. Οι οργανικιστικές θεωρίες όπως αποτυπώνονται στην σκέψη του Oswald Spengler (2003, τ.α,β), οδηγούν τους καλλιτέχνες και τους διανοούμενους στην υπεράσπιση του έθνους έναντι της «αρρώστιας» του μοντερνισμού και εκσυγχρονισμού προτείνοντας κατάλληλες «θεραπείες» για αυτό (Karzynski, 2008, σ.13).

2.2 Βιογραφικά στοιχεία του Τόμας Μανν

Ο Τόμας Μανν γεννήθηκε⁶ στο Λίμπεκ (Luebeck) της Γερμανίας στις 6 του Ιούνη στα 1875. Ο πατέρας του ονομάζονταν Γιόχαν Χάινριχ Μανν (Johann Heinrich Mann) και ήταν ένας πρακτικός άνθρωπος, ασχολούνταν με την πολιτική και το εμπόριο. Η μητέρα του, ονομάζονταν Ιουλία ντι Σίλβα- Μπρουνς (Juliada Silva-Bruhns) και είχε βραζιλιάνικη καταγωγή. Κατά την παιδική και εφηβική του ηλικία ο Μανν ενθαρρύνονταν από την μητέρα του και τον αδελφό του, Χάινριχ, να γράφει. Μετά τον θάνατο όμως του πατέρα του προέκυψε το πρόβλημα του διαδόχου της οικογενειακής επιχείρησης και υποψήφιος ήταν ο Μανν. Τελικά η επιχείρηση πουλήθηκε και ο Μανν έπιασε δουλειά ως υπάλληλος σε μία

⁶Για την ζωή του Τ.Μανν βλέπε Bloom 2003 , σ.12-15 καθώς και Mundt, 2004, σ.1-21.

ασφαλιστική εταιρεία σπουδάζοντας ταυτόχρονα φιλοσοφία, ιστορία και καλές τέχνες στο πανεπιστήμιο του Μονάχου.

Προς το τέλος των εφηβικών του χρόνων ο Τόμας Μανν ταξίδεψε πολύ. Στα είκοσι ένα του χρόνια πήγε στην Ιταλία για να ζήσει με τον αδελφό του Χάινριχ και στον τόπο αυτό εμπνεύστηκε το πρώτο μυθιστόρημά που τον έκανε διάσημο, το *Μπουντεμπρουκς* (Buddenbrooks). Έπειτα επέστρεψε στο Μόναχο όπου έκδωσε τις πρώτες ιστορίες του στο εβδομαδιαίο περιοδικό «Simplicissimus».

Μετά την έκδοση του *Μπουντεμπρουκς* (1901) και του *Τονιο Κρόγκερ* (1903) ο Μανν καθιερώνεται ως συγγραφέας. Συχνά από τότε προσκεκλημένος στα σαλόνια του Μονάχου, γνωρίζει την γυναίκα του Κάτια Πρινγκσχάιμ (Katja Prigsheim), κόρη ενός καθηγητή πανεπιστημίου ολοκληρώνοντας κατά την διάρκεια των πρώτων χρόνων του γάμου τους το *Θάνατο στην Βενετία*.

Οι σχέσεις του με τον αδελφό του Χάινριχ, πριν και κατά την διάρκεια του Ά Παγκόσμιου Πολέμου ψυχραίνονται λόγω της ένθερμης υποστήριξης του επεκτατικού ρόλου της Γερμανίας στον πόλεμο από τον Μανν. Γράφει τους «*Στοχασμούς ενός Απολιτικού*» (1918) στο οποίο υπερασπίζεται την θέση του και θεωρεί τον εαυτό του ποιητή που προασπίζει την κουλτούρα και την τέχνη. Όμως το 1922 η στάση του μεταστρέφεται και σε ένα λόγο του «*Για την Γερμανική Δημοκρατία*» δηλώνει την απέχθεια του για την ανερχόμενη τάση του πολιτιστικού εθνικισμού στην πατρίδα του.

Το 1924 εκδίδεται το *Μαγικό Βουνό* μία αλληγορία για την κρίσιμη κατάσταση της Ευρώπης πριν τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Το 1929 βραβεύεται για το *Μπουντεμπρουκς* με το βραβείο Νόμπελ. Αμέσως πριν την έκδοση του *Μάριο και ο Μάγος* εξορίστηκε από την Γερμανία και έμεινε στην Ελβετία για τα επόμενα πέντε χρόνια.

Το 1938 Ο Μανν και η οικογένειά του εγκαταλείπουν την Ελβετία καθώς δέχεται μία θέση στο πανεπιστήμιο του Princeton στην Αμερική. Το 1941 μετακομίζει κοντά στον αδελφό του που βρίσκονταν εξόριστος στην Καλιφόρνια. Εκεί ο Μανν γίνεται σύμβουλος στο τομέα της Γερμανικής Λογοτεχνίας στην Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου. Πριν γίνει Αμερικάνος πολίτης, εκδίδει το *Δόκτωρ Φάουστ*. Το 1952 αποφασίζει να επιστρέψει στην Ελβετία λόγω του μακαρθικού

κλίματος στην Αμερική. Στην Ελβετία τελειώνει τις *Ομολογίες του Φέλιξ Κρουλπου* είχε ξεκινήσει 40 χρόνια πριν. Πεθαίνει το 1955, λίγο μετά τα γενέθλια των 80 χρόνων του.

2.3 Η ασθένεια στο έργο του Τόμας Μανν

Στους *Στοχασμούς ενός Απολίτικου* (Mundt,2004, σ.96) ο Μανν αναφέρει:

«Διανοητικά, ανήκω στην κατηγορία των συγγραφέων της Ευρώπης που κατάγονται από την παρακμή, αναλαμβάνοντας ταυτόχρονα το καθήκον να είναι χρονικογράφοι και αναλυτές της παρακμής, ενώ παράλληλα διακατέχονται από μία χειραφετητική επιθυμία να την απορρίψουν...τουλάχιστον πειραματίζονται για την υπέρβαση της παρακμής και του μηδενισμού».

Η παραπάνω θέση πρέπει να ληφθεί υπόψη στην προσπάθεια μας να δούμε την σχέση του συγγραφέα με τον «Άλλον» και το «ανοίκειο»⁷. Η ασθένεια εκφράζει σε πολλά από τα γραπτά του Μανν αυτό τον κόσμο του ανοίκειου, της παρακμής και εμφανίζεται πολλές φορές ως μεταφορά για μία «αρρωστημένη» εποχή η οποία χαρακτηρίζεται από την επικράτεια ανορθολογικών δυνάμεων που οδήγησαν την Γερμανία στους δύο παγκόσμιους πολέμους.

Όταν εκδόθηκαν τα πρώτα διηγήματα⁸ του Μανν ένα μέρος των κριτικών ενοχλήθηκε από τον εξεγερσιακό χαρακτήρα των αφηγήσεων, αφού, προκαλούσαν τις κομφορμιστικές αξίες των αναγνωστών του. Στα κείμενα του συγγραφέα εμφανίζονται ήρωες άρρωστοι ή ανάπηροι, συναισθηματικά και σωματικά δυσλειτουργικοί. Αυτού του τύπου χαρακτήρες δημιουργήθηκαν προκειμένου να υπονομευτούν οι καθιερωμένες αστικές αξίες και να εκφραστεί μία εποχή σε κρίση η οποία γεννούσε νέες αγωνίες στην γενιά του συγγραφέα (Μανν,2004, Mundt, 2008, σ. 22-37).

⁷Το ανοίκειο είναι σύμφωνα με τον Φρόυντ αυτό που δεν είναι οικείο ή γνωστό και γεννά την αίσθηση του φρικώδους και του τρομακτικού. Το νέο, το καινοφανές, το λογικά αβέβαιο, το αλλόκοτο, το φρικιαστικό είναι καταστάσεις και πράγματα στα οποία δεν αναγνωρίζει κανείς τον εαυτό του. Όσο καλύτερα προσανατολισμένος είναι κάποιος στο περιβάλλον του τόσο λιγότερες πιθανότητες έχει να βιώσει την αίσθηση αυτή(Φρόυντ, 2009:15-16).

⁸Τιτλοφορήθηκαν ως *Μικρός κύριος Φρηνημαν*(1898).

Το μυθιστόρημα που καθιέρωσε τον Μανν παγκοσμίως ήταν το *Buddenbrooks*, ένα κείμενο που περιγράφει λεπτομερώς την ατμόσφαιρα της αστικής κοινωνίας του 19^{ου} αιώνα, αναφερόμενο στην ακμή και παρακμή μίας αστικής οικογένειας. Η παρακμή αυτή εκφράζεται στο κείμενο με την ολοένα και χειρότερη κατάσταση της υγείας των γενεών των Μπούντενμπρουκς, ιδίως με την κούραση που διακατέχει τους ήρωες της ιστορίας, η οποία επιφέρει τον εκφυλισμό τους, τον μηδενισμό και την επιθυμία για θάνατο (Μανν, 2004α, Mundt, 2004, σ.37-55).

Στο *Θάνατος στη Βενετία* ένας φιλόδοξος διανοούμενος καταστρέφεται (προσβάλλεται από χολέρα) για το πάθος του για ένα μικρό αγόρι. Η αξιοπρέπεια και αυστηρή εργασιακή ηθική του Γκούσταβ Άσενμπαχ γίνονται «στάχτη» όταν οι χαοτικές και ανορθολογικές δυνάμεις που εκπροσωπούνται από τον μικρό Τάζιο εισβάλλουν στην ζωή του. Εδώ το ασκητικό ιδεώδες του ήρωα αμφισβητείται με μία διαφορούμενη σημασιολογία της παρακμής. Από την μία πλευρά η παρακμή στο κείμενο συνδέεται με μία εξέγερση και απελευθέρωση από τα καταπιεστικά δεσμά της αστικής ηθικής και, από την άλλη συνδέεται με την ανευθυνότητα απέναντι στην ζωή και τον εναγκαλισμό του θανάτου (Μανν, 2008, Mundt, 2004, σ. 87-99).

Στο *Δόκτωρ Φάουστ* ο κεντρικός ήρωας είναι ένας συφιλιδικός καλλιτέχνης που παραδίδεται στον διάβολο για χάριν της δημιουργικότητας. Στο κείμενο ο καλλιτέχνης δεν παρουσιάζεται όπως στο *Θάνατος στην Βενετία* ως ένας περιθωριακός εστέτ αλλά ως εκπρόσωπος του πεπρωμένου της Γερμανίας. Η εποχή που περιγράφεται χαρακτηρίζεται από ανορθολογικές δυνάμεις οι οποίες οδήγησαν την Γερμανία στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο αφηγηματικός χαρακτήρας του Άντριαν Λέβερκουν δεν ήταν μία ατομική περίπτωση ενός συνθέτη αλλά ένας τυπικός αφηγηματικός χαρακτήρας που εξέφραζε την καθοδική πορεία της γερμανικής δημοκρατίας μέχρι την άνοδο του ναζισμού (Mundt, 2004, σ.172-195).

2.4 Το Μαγικό Βουνό

Το *Μαγικό Βουνό* ανήκει στην κατηγορία του μυθιστορήματος μύησης (*Bildungsroman*)⁹ το οποίο αποτελεί ένα εναλλακτικό εργαλείο πολιτικής ενσωμάτωσης στην κοινωνία δια μέσου της διαδικασίας της εκπαίδευσης. Η διαδικασία εκπαίδευσης εκφράζεται μέσα από την αναλυτική σκέψη του ήρωα ο οποίος επεξεργάζεται αντιφάσεις που προκύπτουν μέσα σε μία προβληματική κατάσταση.

Στην περίπτωση του *Μαγικού Βουνού* ένας νέος που ονομάζεται Χανς Κάστορπ αποφασίζει να επισκεφτεί τον ξάδελφο του Γιοάχιμ Τσέιμσεν στο Νταβός στο Σανατόριο του Μπέργκχοφ όπου νοσηλεύονται άτομα τα οποία πάσχουν από φυματίωση. Η επαφή του Χανς Κάστορπ με τον κόσμο του σανατορίου όπου επικρατεί ο θάνατος και η αρρώστια τον παρεμποδίζει να αναλάβει τις ευθύνες του στον αστικό κόσμο της παραγωγής δουλεύοντας ως μηχανικός σε μία ναυτιλιακή εταιρία. Ο Χανς Κάστορπ δεν αποτελεί έναν απλό χαρακτήρα στο έργο άλλα εκφράζει ολόκληρη την νέα γενιά των αστών της προπολεμικής Γερμανίας η οποία χαρακτηρίζονταν από έναν γενικό αποπροσανατολισμό όσον αφορά στους στόχους και τις ελπίδες της για το μέλλον (Mundt, 2004, σ.118).

Η ρομαντική αντίληψη του κεντρικού ήρωα για τον θάνατο και την ασθένεια αποδομείται από τις περιγραφές των ασθενών του σανατορίου από τον αφηγητή ο οποίος έχει μία στάση ειρωνική και χιουμοριστική απέναντι στην κατάσταση τους παρέχοντας έτσι ένα αφηγηματικό αντίβαρο στους φιλοσοφικούς και ιδεολογικούς προβληματισμούς με τους οποίους έρχεται αντιμέτωπος ο ήρωας. Ο Μανν εκφράζει επίσης πολλαπλούς προβληματισμούς για την ιατρική διοίκηση του σανατορίου που ασκείται από τον Χόφρατ Μπέρενς και τον Δρ. Κροκόφσκι οι οποίοι με τις ιατρικές εξετάσεις και τις θεραπευτικές πρακτικές ελέγχουν την ζωή των ασθενών.

⁹Το μυθιστόρημα μύησης ή αλλιώς *Bildungsroman* αποτελεί είδος μυθιστορήματος που έχει ως περιεχόμενο την επιμόρφωση του κεντρικού ήρωα έως ότου φτάσει στην τελειοποίηση του χαρακτήρα του αφενός και αφετέρου έχει σαν στόχο την επιμόρφωση του αναγνώστη. Το επιμορφωτικό ιδεώδες αναπαρίσταται ως διαδικασία αλλαγής επιδρώντας στην προσωπικότητα του ήρωα μεταμορφωτικά. Αυτή η μεταμόρφωση συμβαίνει δια μέσου του διαρκούς αναστοχασμού του ήρωα και της εσωτερικοποίησης των εμπειριών του με αποτέλεσμα η εκπαίδευση του να παρουσιάζεται ως μία δραστηριότητα που συντελεί στην δημιουργία μίας κριτικής και αυτόνομης προσωπικότητας που δεν προσκολλάται σε κανένα δογματισμό (Russel., 2004, σ.77-78). Αξίζει να σημειωθεί ότι όσο ανεξάρτητη και αυτόνομη παρουσιάζεται η σκέψη και η προσωπικότητα του ήρωα δεν παύει να διαμορφώνεται μέσα σε ένα συγκεκριμένο ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο.

Ο Χανς Κάστορπ κατά την διάρκεια παραμονής του στο σανατόριο, έρχεται σε επαφή με διάφορους ήρωες που αναλαμβάνουν την διαπαιδαγώγησή του εκπροσωπώντας τις δεσπύζουσες ιδεολογίες της προπολεμικής Ευρώπης (Mundt,2004, σ.118).

Ο Λουντοβίκο Σεττεμπρίνι, ένας από τους παιδαγωγούς του Χανς Κάστορπ, είναι υπερασπιστής του Διαφωτισμού και των ουμανιστικών ιδεών και κύρια αφηγηματική λειτουργία του χαρακτήρα αυτού είναι να παρέχει στον ήρωα ιδεολογική και υπαρξιακή ασφάλεια υπερασπίζοντας την εργασιακή ηθική, την δημοκρατία και την πρόοδο. Ιδεολογικός αντίπαλος του Σεττεμπρίνι είναι ο Λέο Νάφτα ο οποίος μυεί τον Κάστορπ στις διδασκαλίες του κομμουνισμού και του ιησουϊτισμού. Η αντιφατική σύνθεση της προσωπικότητας του Νάφτα¹⁰ περιλαμβάνει προοδευτικές και συντηρητικές ιδέες, ασκητικούς τρόπους διαβίωσης και παράδοση σε επικούρειες απολαύσεις. Επιπλέον ο απόλυτα αρνητικός χαρακτήρας του, εκφράζει εν μέρει την ακροδεξιά τάση η οποία μάχονταν για την κατάλυση της δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Οι αντιπαραθέσεις των δύο ηρώων αποκαλύπτουν τον δογματισμό της εποχής, ενώ, η αυτοκτονία του Νάφτα και ο υπονοούμενος θάνατος του Σεττεμπρίνι , σηματοδοτεί την εύθραυστη νίκη της δημοκρατίας της Βαϊμάρης που καθιερώθηκε μετά τον πόλεμο (Mundt, 2004,σ.121-122).

Η Κλάβντια Σωσά¹¹ επίσης είναι ένας από τους αφηγηματικούς χαρακτήρες που θα επηρεάσει καθοριστική την εξέλιξη της προσωπικότητας του νεαρού ήρωα.

¹⁰Ο Λέο Νάφτα είναι ένας χαρακτήρας εμπνευσμένος από τον Λούκατς. Ο Λούκατς ήταν θεωρητικός της λογοτεχνίας, κριτικός, κομμουνιστής, συγγραφέας του έργου “Ιστορία και Ταξική συνείδηση” και άλλων έργων που συνέβαλαν στην θεωρία της λογοτεχνικής κριτικής. Στην Ουγγαρία, απ’ όπου κατάγονταν είχε υπηρετήσει τον τομέα της εκπαίδευσης στην κυβέρνηση του Μπέλλα Κούν. Έπειτα από την πτώση της κυβέρνησης του Κούν μεταφέρθηκε στην Βιέννη όπου συνελήφθηκε από τις Αυστριακές αρχές,απελευθερώθηκε όμως μετά από την διαμαρτυρία μίας ομάδας Γερμανών και Αυστριακών συγγραφέων. Ο Λούκατς ήταν εβραίος στην καταγωγή και ο Μανν συναναστράφονταν με τον πατέρα του, Ιωσήφ φον Λούκατς, επιφανή τραπεζίτη χωρίς να έχει γνωρίσει τον γιο του. Στις 19 Ιανουαρίου 1922, ο Λούκατς, σε μία συνάντηση με τον Μανν αναπτύσσει τις θεωρίες του οδηγώντας τον Μανν να ομολογήσει ότι πρόκειται για ένα πνεύμα χαρακτηριζόμενο από “διανοητική αγνότητα και ευγένεια”. Ο Λούκατς από την άλλη, που είχε αναπτύξει έναν διανοητικό έρωτα με τα έργα του Μανν , όταν ανακάλυψε πως στο πρόσωπο του Λέο Νάφτα αναπαρίστατο ο ίδιος, θεώρησε ότι ήταν δικαίωμα του συγγραφέα να χρησιμοποιεί ζωντανά πρόσωπα ως αφηρημένους χαρακτήρες και το θεώρησε τιμή του που ο Μανν εμπνεύστηκε από αυτόν για την δημιουργία του χαρακτήρα αυτού. Στο Vaget, 2008, σ.17-22.

¹¹Η Σωσά είναι εμπνευσμένη ως αφηγηματικός χαρακτήρας τόσο από την μυθολογία όσο και από ένα πραγματικό πρόσωπο, την μητέρα του Μανν. Ο Lawson(2005, σ.196)αναφερόμενος σε έρευνες που έχουν γίνει για το *Μαγικό Βουνό* θεωρεί ότι η Μαντάμ Σωσά συμβολίζει διάφορες θεότητες όπως την Αφροδίτη, την Κίρκη, τον Διόνυσο, την Μητέρα Γη, ο ίδιος όμως θεωρεί ότι ταυτίζεται με την Μέδουσα. Το ανατολίτικο στοιχείο της ηρωίδας, ο εξωτισμός της, η ταύτισή της με τον παιδικό φίλο του Χανς Κάστορπ, Π.Χίππε ,παραπέμπουν στην εικόνα της μητέρας του Μανν. Ο συγγραφέας αναφερόμενος στον Η.Kohut, θεωρεί ότι η ταύτιση του Μανν με την μητέρα, αποτελεί μία προσπάθεια του Μανν να ενωθεί μαζί της, προκαλώντας του μία ενοχή από την οποία

Η ίδια, ζει μία ζωή «ελεύθερη» που αντιτίθεται στην αστική ηθική. Η Σωσά στο κείμενο παρουσιάζεται μέσα από ένα ανδρικό πρίσμα αφού είναι εκείνη που θα διαταράξει την ζωή του Κάστορπ και θα τον φέρει σε επαφή με τον θάνατο. Ωστόσο ο αυθορμητισμός και η συμπόνια που εκφράζει προσδίδουν μία «ανθρώπινη» διάσταση στον χαρακτήρα της. Από την άλλη ο Μύνχχερ Πέπερκορν¹², εραστής της Σωσά, ταυτίζεται με την Διονυσιακή ζωτικότητα η οποία επισκιάζεται από την ανίατη ασθένεια του και αυτοκτονία του.

Η εκπαιδευτική πορεία του Χανς Κάστορπ που κρατάει 7 χρόνια τελειώνει όταν με την προτροπή του Σεπτεμβρίνι αποφασίζει να πολεμήσει στον Α Παγκόσμιο Πόλεμο.

2.5 Οι συνθήκες συγγραφής του *Μαγικού Βουνού* και η πρόσληψή του κατά τον 20^ο αιώνα

Σύμφωνα με τον Vaget (2008α, σ.3-13), το *Μαγικό Βουνό* γράφτηκε μεταξύ 1913- και 1924, μία περίοδο όπου κατά την διάρκειά της, ο συγγραφέας βίωσε μία βαθιά πολιτιστική, κοινωνική και πολιτική αναταραχή¹³. Αφορμή για την σύλληψη του έργου (που στην αρχή η έκταση του δεν προβλέπονταν να είναι αυτή της τελικής του μορφής), ήταν ένα προσωπικό βίωμα του Μανν. Το 1912, η γυναίκα του συγγραφέα, Κάτια Μανν, διαγνώστηκε ως φυματική, και νοσηλεύτηκε στο

αποφορτίζεται τιμωρώντας συμβολικά ή θανατώνοντας τους διάφορους αφηγηματικούς του χαρακτήρες(2005,σ.216-217)

¹²Ο Πέπερκορν προέκυψε τόσο από μυθολογικά όσο και ένα πραγματικό πρόσωπο. Ο Lawson (2005:197,200) αναφέρει ότι το πρόσωπο του Πέπερκορν παραπέμπει στον θεό Ποσειδώνα ο οποίος παραπέμπει σε άλλες δύο θεότητες, τον Βάκχο Διόνυσο και τον Ιησού Χριστό. Επιπλέον, ο Brennan αναφέρει ότι ο Πέπερκορν προέκυψε από ένα ζωντανό πρότυπο, τον Γερμανό ποιητή και δραματουργό Gerhart Hauptmann. Συγκεκριμένα, το φθινόπωρο του 1923 ο Μανν πέρασε τον χρόνο του με τον Hauptmann στο Bozen. Την εποχή αυτή ο Μανν είχε μορφοποιήσει τον ρόλο του Πέπερκορν στο μυαλό του αλλά του λείπανε τα επιφανειακά χαρακτηριστικά. Έτσι εμπνεύστηκε από τους τρόπους του ποιητή Hauptmann. Όταν εκδόθηκε το *Μαγικό Βουνό* τότε οι κριτικοί διαπίστωσαν τις ομοιότητες. Η γυναίκα του Hauptmann παραπονέθηκε σε γράμμα της στην Katja Mann για την καρικατούρα του συζύγου της στο μυθιστόρημα, και ο Μανν ανταπαντά σε ένα γράμμα απολογητικού ύφους, εξηγώντας ότι η ανάγκη της εκλογής του Hauptmann ως πρότυπο για την μορφοποίηση του χαρακτήρα του Πέπερκορν “ήταν καθαρά για καλλιτεχνικό σκοπό”. Σε μεγάλη πλέον ηλικία ο Hauptmann προσχώρησε στο ναζιστικό κόμμα, εκθειάστηκε από τα μέλη του και με την σειρά του αυτός ανταπόδωσε με θαυμασμό για τον Φύρερ και το πρόγραμμά του. Για περισσότερες πληροφορίες για το πώς εμπνεύστηκε ο Μανν για τον χαρακτήρα του Πέπερκορν βλ. το άρθρο του Brennan, J., G., (1970)

¹³βλ. Henig,1998, Lepenies, 2006

Νταβός της Ελβετίας. Στο Νταβός νοσηλεύονταν 30.000 ασθενείς από όλες τις γωνίες της υψηλίου και αποτελούσε καταφύγιο για τους υγιείς καθώς ήταν και τουριστικό θέρετρο, τους αρρώστους σε τελικό στάδιο και τους θεραπευόμενους οι οποίοι ζούσαν σε ιδιωτικούς ξενώνες, πανδοχεία, ξενοδοχεία και σανατόρια όπως το Μπέργκχοφ (το σανατόριο όπου νοσηλεύτηκε η Κάτια Μανν, και χρησιμοποιήθηκε από τον σύζυγο της ως ο κύριος μυθιστορηματικός τόπος στο *Μαγικό Βουνό*). Η Κάτια Μανν ήταν μία πολύ καλή επιστολογράφος και παρείχε στον Μανν λεπτομέρειες γύρω από την ζωή στο Νταβός γνωρίζοντας ότι οι πληροφορίες αυτές θα μπορούσαν να αποτελέσουν υλικό για ένα μελλοντικό μυθιστόρημα. Ο Μανν επισκέφτηκε το Νταβός για τέσσερις εβδομάδες, από τα μέσα Μάιου μέχρι τα μέσα Ιουνίου το 1912, και διαγνώστηκε ως φυματικός όμως αρνήθηκε να νοσηλευτεί. Τελικά αποδείχτηκε στην πορεία ότι και η Κάτια και ο Τόμας Μανν δέχτηκαν λάθος διάγνωση. Στην πορεία επίσης ο Μανν αλληλογραφούσε με γιατρούς της εποχής ενώ ακόμα διάβαζε βιβλία ιατρικού περιεχομένου. Το αποτέλεσμα αυτής της περιπέτειας ήταν το πρώτο μέρος του *Μαγικού Βουνού* (Vaget,2008α,σ.17-18).

Μέχρι το τέλος του 1913, ο Μανν είχε ολοκληρώσει το 1/4 του έργου, διακόπτει όμως την συγγραφή του το 1914, και το 1915-1918 γράφει του «*Στοχασμούς ενός Απολιτικού*» όπου «αποφορτίζεται διανοητικά» και «ελαφρύνει» το *Μαγικό Βουνό* από το διανοητικό βάρος που θα μπορούσε να αποκτήσει (Vaget, 2008, σ.19-20). Ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος οδηγεί σε διακοπή της γραφής του μυθιστορήματος, καθορίζοντας την πνευματική του στάση για το υπόλοιπο της ζωής του. Ο Μανν, ενώ κρατούσε μία απολιτική στάση πριν τον πόλεμο, γίνεται υπέρμαχος του πολέμου και του Γερμανικού κράτους κατά την διάρκεια του, και μετά αναπροσανατολίζεται πολιτικά και μετατρέπεται σε υπέρμαχο της δημοκρατίας για την υπόλοιπη ζωή του. Αποτέλεσμα αυτής της μεταστροφής ήταν το δεύτερο μέρος του *Μαγικού Βουνού* όπου η συγγραφή του διήρκησε από το 1923-1924 (Vaget,2008α, σ.13-15).

Σε ό,τι αφορά την πρόσληψη του μυθιστορήματος, σύμφωνα με τον Vaget (2008β,σ.13-31), από την εποχή έκδοσης του βιβλίου έως τα τέλη του 20ου αιώνα υπήρξαν τρεις φάσεις. Στην αρχή το μυθιστόρημα έγινε ευρέως αποδεκτό, έπειτα από τα τέλη της δεκαετίας του '40 έως την δεκαετία του '70 δέχτηκε μία αρνητική στάση και τέλος από την δεκαετία του '80 έως τις μέρες μας το ενδιαφέρον

αναζωπυρώθηκε φέρνοντας στο προσκήνιο πτυχές του μυθιστορήματος που δεν είχαν τραβήξει τόσο την προσοχή τις προηγούμενες δεκαετίες.

Όταν το βιβλίο πρωτοεκδόθηκε, θεωρήθηκε ένα μυθιστόρημα γεμάτο ποικίλες φιλοσοφικές ιδέες και γεγονότα που παρείχαν αναγνωστική ευχαρίστηση. Διαβάζονταν ως ένα μυθιστόρημα που μούσε τον αναγνώστη στα αιώνια θέματα της αγάπης, του θανάτου και της ασθένειας, παρέχοντάς του μία διεισδυτική κατανόηση της νοοτροπίας (mentalité) της εποχής προ του Α' Παγκοσμίου πολέμου στην Ευρώπη. Στην δεύτερη φάση πρόσληψης του μυθιστορήματος, στα τέλη της δεκαετίας του '40, οι κριτικοί δεν ελκύνονταν πλέον από το ειρωνικό ύφος και γενικότερα από το φιλοσοφικό υπόβαθρο της λογοτεχνίας του Μανν. Την δεκαετία της αμφισβήτησης η λογοτεχνία του Μανν και γενικότερα η κλασική λογοτεχνία θεωρούνταν τροχοπέδη για την κοινωνική αλλαγή και υπήρχαν φωνές που την θεώρησαν καταπιεστική. Έτσι την περίοδο αυτή το *Μαγικό Βουνό* χάνει την αίγλη του και μένει στην αφάνεια. Την δεκαετία του '80 η κυκλοφορία των ημερολογίων του Μανν αναζωογόνησε το ενδιαφέρον για το έργο του. Στα πλαίσια του μεταμοντερνισμού, πολλά ζητήματα που αναδεικνύονταν στα γραπτά του αναφορικά με την σεξουαλικότητα, την ασθένεια, τον θάνατο, τις έμφυλες ταυτότητες, την κρίση των αξιών στην αστική κοινωνία σε περιόδους ραγδαίων κοινωνικών αλλαγών, επανήλθαν στο προσκήνιο από διάφορους αντισυμβατικούς αναγνώστες όπως η Sontag, ο Bloom, και ο Heilbut (Vaget, 2008 β, σ.7-8).

2.6 Η επιρροή του *Μαγικού Βουνού* στην ιατρική κοινότητα

Ο Herwig (2008) δεν παρουσιάζει απλά τον πνευματικό διάλογο μεταξύ λογοτεχνίας και ιατρικής για τον ορισμό της ασθένειας αλλά και τις υλικές επιδράσεις που αυτός ο διάλογος έχει στο κοινωνικό περιβάλλον. Αναφερόμενος στον Rosenberg, αναφέρει ότι οι ορισμοί της ασθένειας και οι υποθετικές αιτιολογίες της υπηρετούν τον κοινωνικό έλεγχο και δομούν και νομιμοποιούν κοινωνικές σχέσεις. Έτσι η αλληλοστήριξη ιατρικού και φιλολογικού λόγου, όπως θα δούμε παρακάτω, είχε τόσο αρνητικό όσο και θετικό πρόσημο εννοώντας ότι ο

ορισμός της φυματίωσης υπήρξε αποτέλεσμα σύγκρουσης εξουσιών, λογοτεχνικής από την μία και ιατρικής από την άλλη.

Οι αναπαραστάσεις της φυματίωσης στο *Μαγικό Βουνό* θεωρούνται ότι αποτελούν ιστορικές αναφορές των πρώιμων θεραπευτικών πρακτικών της φυματίωσης όταν η ιατρική είχε διαφορετική μορφή σε σχέση με την σημερινή. Το *Μαγικό Βουνό* τράβηξε την προσοχή της ιατρικής κοινότητας αμέσως μετά την έκδοσή του (1924) και δέχτηκε αρνητικές κριτικές από την ιατρική κοινότητα. Από την δεκαετία του '40 και έπειτα η ιατρική κοινότητα επαναξιολογώντας το βιβλίο θεώρησε ότι μπορεί να διδαχτεί πολλά από τις αναπαραστάσεις της ασθένειας στο *Μαγικό Βουνό*, ιδιαίτερα για την σημασία που έχει η ασθένεια για το ίδιο το άτομο, τις θεσμικές και θεραπευτικές πρακτικές κ.τ.λ. Πάντως το κεντρικό ερώτημα ήταν εάν οι λογοτεχνικές αφηγήσεις μπορούσαν να συμβάλουν σε μία βαθύτερη κατανόηση της ασθένειας.

Όπως αναφέρθηκε λίγο πιο πάνω, μετά την έκδοση του βιβλίου υπήρξε αρνητική αντίδραση της ιατρικής κοινότητας αφού θεώρησε ότι η κριτική του συγγραφέα στο ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό ήταν ακατάλληλη και υπερβολική και η στάση του συγγραφέα απέναντί του εχθρική. Οι ιατροί παρουσιάζονταν ως κυνικοί και το νοσηλευτικό προσωπικό ως ψυχρό και απογοητευτικό. Επιπλέον η κριτική εστιάστηκε στη διάκριση των καλλιτεχνικών ποιοτήτων του μυθιστορήματος και της ιατρικής θεματολογίας και ορολογίας της ασθένειας. Συνοπτικά, ο Herwig (2008) αναφέρει ότι η πλαισίωση (framing) της φυματίωσης από τον Μανν απορρίπτεται από την ιατρική κοινότητα λόγω της βούλησής της για κοινωνικό και επαγγελματικό έλεγχο. Έτσι γίνεται μία προσπάθεια για την επιβολή του ιατρικού ορισμού της ασθένειας έναντι άλλων εναλλακτικών ορισμών.

Στα μέσα της δεκαετίας του '40 υπήρξε μία δεύτερη φάση πρόσληψης του κειμένου από την ιατρική κοινότητα. Στην φάση αυτή υπήρξε αποδοχή του *Μαγικού Βουνού* από την μεριά της ιατρικής κοινότητας, η οποία θεώρησε ότι το βιβλίο μπορεί να αποτελέσει μία προτροπή για αναστοχασμό πάνω στις θεραπευτικές πρακτικές και για μία βαθύτερη κατανόηση των ψυχολογικών, πολιτισμικών και κοινωνικών διαστάσεων της φυματίωσης. Στην φάση αυτή προέκυψε ένας νέος ορισμός της ασθένειας ο οποίος πήγαζε από την κριτική στάση του συγγραφέα

απέναντι στην ασθένεια και την αντιμετώπισή της. Στο βιβλίο το ιατρικό προσωπικό αντιλήφθηκε πόσο καταστροφικός μπορεί να είναι ο εγκλεισμός για τους ασθενείς αφού μπορεί να οδηγήσει στην απάθεια τους για την κατάσταση στην οποία βρίσκονται. Αυτή η κατάσταση ονομάστηκε «ασθένεια του Μαγικού Βουνού», ένας ορισμός που προέκυψε μετά από όλον αυτό τον μακροχρόνιο διάλογο, και που εμπειριείχε εντός της μία κριτική αμφισβήτηση για τις θεραπευτικές πρακτικές στο σανατόριο, οι οποίες αποδυνάμωναν την ψυχολογία του ασθενή παρεμποδίζοντάς την ανάρρωσή του. Η μακροχρόνια θεραπεία και οι ιατροί οδηγούν τον ασθενή στην υιοθέτηση μίας παθητική στάσης κατά την πορεία της ασθένειας του η οποία είναι αντί-θεραπευτική αποτελώντας για τον ασθενή μία ψυχολογική παγίδα καθώς αδυνατεί να βγει θα λέγαμε από τον «ρόλο του αρρώστου».

Κεφάλαιο 3 - Μεθοδολογία

Όπως αναφέρθηκε στο εισαγωγικό κομμάτι της έρευνας, στόχος της ανάλυσης είναι να διερευνηθεί εντός του κειμένου ο τρόπος με τον οποίο η λογοτεχνία, μέσα από την παραδειγματική περίπτωση του «Μαγικού Βουνού», ως μέσο αναπαράστασης της εμπειρίας της ασθένειας, συμβάλλει σε έναν τρόπο κατανόησης, ή, και ανασυγκρότησης, τόσο της έννοιας της ασθένειας κατά την πρόσληψή της όσο και της ευρύτερης κοινωνικής πραγματικότητας.¹⁴

.Οι αναπαραστάσεις της έννοιας της ασθένειας στο μυθιστόρημα εντοπίζονται και αναλύονται σε τρία επίπεδα:

A) Σε πολιτιστικό επίπεδο, αναζητούνται τα νοήματα μετά οποία επενδύεται η έννοια της ασθένειας στο κείμενο, αφού πρώτα πλαισιωθούν με το ιστορικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό συγκείμενο

B) Σε θεσμικό επίπεδο, εξετάζεται η οργάνωση του ιδρύματος, η σχέση ιατρού-ασθενή, η ιατροκοποίηση της κοινωνικής ζωής .

Γ) Σε ατομικό επίπεδο, αναζητείται η διαδικασία με βάση την οποία συγκροτείται η υποκειμενικότητα του φυματικού ασθενή μέσα από την “εμπειρία” της ασθένειας και το πώς με την σειρά της αυτή επηρεάζει την εννοιολόγηση της ασθένειας.

3.1 Θεματική ανάλυση- Τα θεματικά δίκτυα

Η μέθοδος που χρησιμοποιήσαμε ήταν η θεματική ανάλυση και συγκεκριμένα την τεχνική των θεματικών δικτύων (Stirling, 2001). Η επιλογή αυτής της τεχνικής

¹⁴ Η κατασκευή οποιασδήποτε αναπαράστασης της «πραγματικότητας» είναι επιλεκτική και περιλαμβάνει αποφάσεις σχετικά με το ποιες όψεις αυτής της πραγματικότητας θα περιληφθούν . Κάθε επιλογή εμπεριέχει κοινωνικές αξίες και κατά συνέπεια η αναπαράσταση είναι κοινωνικά κατασκευασμένη (Hall, 2003).

έγινε για μεθοδολογικούς, οργανωτικούς, αναλυτικούς καθώς και ερμηνευτικούς λόγους.

Η θεματική ανάλυση ή ανάλυση περιεχομένου χρησιμοποιείται προκειμένου να «ανακαλύψουμε και να περιγράψουμε πού εστιάζεται το ατομικό, ομαδικό, θεσμικό ή κοινωνικό ενδιαφέρον καθώς και τις ευρύτερες κοσμοαντιλήψεις και τα κυρίαρχα ιδεολογικά καθεστώτα»(Κωνσταντινίδου, 2012, σ.1-2).

Το κείμενο όπου αναλύεται είναι το *Μαγικό Βουνό* και επιλέχθηκαν όλα εκείνα τα αποσπάσματα που παρείχαν δεδομένα για την συγκρότηση της έννοιας της ασθένειας. Το *Μαγικό Βουνό* αποτελεί ένα κείμενο πολύ πλούσιο τόσο μορφολογικά όσο και περιεχομενικά. Ομολογούμε ότι τόσο η έκταση του κειμένου όσο και το εύρος του περιεχομένου του δυσκόλεψε πολύ την ανάλυση και με αυτήν την έννοια αναγκαστικά κάναμε κάποιες επιλογές διαλέγοντας στοιχεία που μας έδιναν την ευκολία να μελετηθεί διεξοδικότερα η κατασκευή της έννοιας της ασθένειας και αποκλείσαμε στοιχεία του κειμένου που θεωρήσαμε ότι επαναλαμβάνονται ή δεν προσθέτουν κάτι καινούριο στην ανάλυση. Ένας άλλος λόγος που έγινε αυτή η επιλογή ήταν διότι έπρεπε να τεθούν κάποια όρια από τον χρόνο που είχαμε στην διάθεσή μας. Μονάδα καταγραφής είναι το θέμα δηλαδή η κατασκευή της ασθένειας. Στην λογοτεχνία το θέμα μπορεί να είναι «οποιαδήποτε πληροφορία (εικόνες, γνώμες, συλλογικές παραστάσεις, απόψεις, στάσεις, κλπ.) ή σύνολο αντιδράσεων και αξιολογήσεων που εγείρει ένα ζήτημα»(Κωνσταντινίδου,2012, σ.8-9).

Η ταξινόμηση των μονάδων ανάλυσης σε κατηγορίες έγινε με βάση την τεχνική των θεματικών δικτύων. Τα θεματικά δίκτυα παρέχουν ένα δίκτυο των διαφόρων θεμάτων που εντοπίζονται στο κείμενο σε διάφορα επίπεδα χωρίς να υπάρχει μία ιεραρχία ανάμεσά τους ενώ ταυτόχρονα κάνουν πιο ξεκάθαρη την διαδικασία που οδηγεί από το κείμενο στην εύρεση των δομών του και τελικά στην ερμηνεία του. Ουσιαστικά η τεχνική των θεματικών δικτύων είναι μία τεχνική «σπασίματος» του κειμένου. Στην αρχή εντοπίζονται τα βασικά θέματα, τα οποία είναι χαμηλής τάξης θέματα που όταν αθροιστούν σε διάφορες ομάδες αποτελούν τα οργανωτικά θέματα. Τα οργανωτικά θέματα είναι πιο αφηρημένα θέματα από τα βασικά θέματα και όλα μαζί νοηματοδοτούν το οικουμενικό θέμα όπου μπορεί να είναι ένα επιχείρημα, μία θέση ή μία ιδέα για ένα δεδομένο ζήτημα ή μία πραγματικότητα. Το οικουμενικό θέμα είναι η καρδιά του θεματικού δικτύου. Αξίζει

να σημειωθεί ότι τα θεματικά δίκτυα αναπτύσσονται από τα έξω προς τα μέσα, δηλαδή ξεκινάμε από τον εντοπισμό και επεξεργασία των βασικών θεμάτων κατευθυνόμενοι προς το οικουμενικό θέμα. Αυτή η αντίστροφη διαδικασία, το ερευνητικό μας πρόβλημα, και η θεωρητική επεξεργασία του ερευνητικού μας θέματος μας οδήγησαν στον διαχωρισμό της ανάλυσης σε δύο μέρη, δηλαδή στο πολιτισμικό και το θεσμικό επίπεδο. Προσπαθήσαμε με άλλα λόγια να δούμε πώς συγκροτείται η έννοια της ασθένειας μέσα από τους διάφορους λόγους μέσα στο κείμενο, αναγνωρίζοντας τα πολιτισμικά δάνεια που πήρε ο συγγραφέας προκειμένου να αναπαραστήσει την φυματίωση δια μέσου των διαφόρων «φωνών» στο κείμενο αφενός, και αφετέρου, ποιες είναι οι θεσμικές αναπαραστάσεις της ασθένειας που την επενδύουν με νέα ή υπάρχοντα νοήματα.

Τα αναλυτικά βήματα που ακολουθούνται είναι τα εξής:

ΒΗΜΑ Α. Το «σπάσιμο» του κειμένου

1. εντοπισμός των δεδομένων
2. αναγνώριση θεμάτων
3. κατασκευή των θεματικών δικτύων

Ουσιαστικά το πρώτο αυτό βήμα έχει να κάνει με την κωδικοποίηση των δεδομένων. Ο τρόπος που έγινε η διαμόρφωση των κατηγοριών ήταν με αφετηρία το εμπειρικό υλικό. Το κείμενο μας οδήγησε την ανάδυση των κατηγοριών οι οποίες εκ των υστέρων μας δώσανε έναν οδηγό που μας οδήγησε μετά από πολλαπλές αναγνώσεις σε μία πιο εκλεπτυσμένου τύπου κατηγοριοποίηση. Επιπλέον η ετερογένεια των θεμάτων, των κατηγοριών και των υποκατηγοριών ευνόησε την επιλογή μίας τέτοιας διαδικασίας. Τα θεματικά δίκτυα, τέλος, φαίνεται ότι ήταν ο κατάλληλος τρόπος να οργανωθεί το «χαοτικό» θα λέγαμε, υλικό μας.

ΒΗΜΑ Β. Διερεύνηση του κειμένου

1. Περιγραφή και διερεύνηση των θεματικών δικτύων
2. Σύνοψη θεματικών δικτύων

Αφού καταφέραμε και κάναμε την κατηγοριοποίηση των θεματικών με βάση το θεωρητικό και εμπειρικό υλικό, ακολουθήσαμε σε μία διεξοδική περιγραφή και

διερεύνηση των δικτύων με βάση ετερόκλητα διαβάσματα που κατευθύνονταν από τις ήδη συγκροτημένες κατηγορίες. Ειδικότερα στο πρώτο μέρος της ανάλυσης οι λόγοι των αφηγηματικών ηρώων έπρεπε να ενταχθούν στο ευρύτερο συγκείμενο τους προκειμένου η ανάλυση να έχει κάποια ολοκληρωμένη μορφή. Ακόμη στο δεύτερο μέρος της ανάλυσης οι περιγραφικές κατηγορίες των αναπαραστάσεων της ασθένειας εντάχθηκαν στο ευρύτερο θεσμικό πλαίσιο που αφορούσαν στην ιατρικοποίηση, το σανατόριο, τις θεραπευτικές πρακτικές, κλπ. Τέλος κάθε μέρος της ανάλυσης τελειώνει με τα συμπεράσματα του.

ΒΗΜΑ Γ. Ερμηνεία ευρημάτων

Στο τρίτο βήμα, το πρώτο επίπεδο της ανάλυσης συγκρίνεται με το δεύτερο παραθέτοντας τα διάφορα θεματικά δίκτυα που προκύπτουν από τις δύο πρωταρχικές κατηγοριοποιήσεις(πολιτισμικό, θεσμικό) προσπαθώντας να ερμηνεύσουμε τα αποτελέσματα με βάση το θεωρητικό μέρος της έρευνας.

Κεφάλαιο 4 – Εμπειρική εργασία

Α' Μέρος της Ανάλυσης

Κύριος σκοπός μας κατά την διαδικασία της ανάλυσης ήταν να δούμε πώς κατασκευάζεται η έννοια της ασθένειας(οικουμενικό θέμα) μέσα από τους διάφορους λόγους(οργανωτικά θέματα) που εμφανίζονται στο κείμενο. Με βάση την σημαντικότητα και βαρύτητα των αφηγηματικών χαρακτήρων¹⁵ καθώς και την ευρύτερη κατηγορία λόγου στην οποία εντάσσεται η σκέψη και κοσμοαντίληψή τους οδηγηθήκαμε πρωταρχικά στην εξής κατηγοριοποίηση η οποία περιλάμβανε τις εξής κατηγορίες(οργανωτικά θέματα) και υποκατηγορίες(βασικά θέματα):

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ ΘΕΜΑ: ΑΣΘΕΝΕΙΑ	
ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ	ΒΑΣΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ
Ουμανιστικός λόγος του Λουδοβίκο Σεπτεμβρίνι	Η ασθένεια ως μία κατάσταση ανθρώπινης αναξιοπρέπειας Η ασθένεια ως σώμα Η ζωή και ο θάνατος ως αλληλένδετα φαινόμενα
Θρησκευτικός λόγος του Λέο Νάφτα	Η υγεία ως μία κατάσταση ασθένειας Η ιερότητα του σώματος που ασθενεί Η ασθένεια ως πνεύμα
Χριστιανικός λόγος της Κλάβντια Σωσά	Η ασθένεια ως κατάσταση ελευθερίας Η ασθένεια ως ηθική στάση ζωής
Αισθησιοκρατικός λόγος του Μύνχεερ	Η ζωή ως αίσθημα και ο θάνατος ως ήττα

¹⁵ Αναφερόμαστε στον πλούτο δεδομένων που μας παρέχουν οι χαρακτήρες και οι λόγοι τους αναφορικά με την έννοια της ασθένειας.

Πέππερκορν	του αισθήματος
Ψυχαναλυτικός λόγος του Δρ. Κροκόφσκι	<p>Η ασθένεια ως φυσιολογική κατάσταση</p> <p>Η ασθένεια ως αποτέλεσμα της ψυχικής σύγκρουσης</p> <p>Η ασθένεια ως αποτέλεσμα της σεξουαλικότητας</p>
Ιατρικός λόγος του Χόφρατ Μπέρενς	<p>Η ασθένεια ως αποτέλεσμα του ανορθολογισμού</p> <p>Η ασθένεια ως μία κατάσταση μεταξύ ζωής και θανάτου</p>
Ρομαντικός λόγος του Χανς Κάστορπ	<p>Η ασθένεια ως μία ευγενική κατάσταση της ανθρώπινης ύπαρξης</p> <p>Η πνευματική ανύψωση δια μέσου της ασθένειας</p> <p>Η ρομαντική αντίληψη του θανάτου</p>

Πίνακας 1. Η συγκρότηση της έννοιας της ασθένειας μέσα από τους διάφορους λόγους που εμφανίζονται στο *Μαγικό Βουνό*.

Σκοπός αυτού του πρώτου επιπέδου κατηγοριοποίησης είναι να αναδειχτεί η πολυφωνικότητα του κειμένου αναφορικά με την συγκρότηση της έννοιας της ασθένειας.

4.1 Λουδοβίκο Σεττεμπρίνι -Ο Ουμανιστικός λόγος για την ασθένεια

Ο Λουδοβίκο Σεττεμπρίνι έχει την ιδιότητα του ουμανιστή λογοτέχνη και έχει τον κυριότερο ρόλο στην διαπαιδαγώγηση του Χανς Κάστορπ κατά την παραμονή του στο σανατόριο. Ο παππούς του ήταν καρμπονάρος, βαθιά πολιτικοποιημένος και είχε σημαντική πολιτιστική δράση την εποχή των εθνικών απελευθερωτικών αγώνων στην Ευρώπη. Ο πατέρας του, ήταν λογοτέχνης ο οποίος τον μύησε στις ουμανιστικές αρχές και του εμφύτευσε την αγάπη για την λογοτεχνία.

Οπαδός του Διαφωτισμού και του ουμανισμού της Αναγέννησης, ο Σεττεμπρίνι θεωρούσε ότι το ανθρώπινο γένος προερχόταν από το «σκότος» το «φόβο» και το «μίσος». Όδευε όμως προς μια κατάσταση «καλοσύνης» και «ευτυχίας». Ο ουμανισμός ορίζεται ως «έρωτας για τον άνθρωπο» και ταυτίζεται με μία πολιτική εξέγερση ενάντια σε όσα «μολύνουν» και ατιμάζουν την ιδέα και την αξιοπρέπεια του ανθρώπου (M.B.,1995,τ.α, σ.259-265). Σε αυτό το σημείο είναι σκόπιμο να αναφερθεί ένα σημαντικό βιογραφικό στοιχείο του Σεττεμπρίνι. Ο ίδιος ήταν μέλος του “Συνδέσμου της Οργάνωσης της Προόδου” μία τεκτονική στοά και του είχε ανατεθεί να συνεισφέρει στην συγγραφή ενός πολύτομου έργου με τίτλο «Κοινωνιολογία των Δεινών»¹⁶. Ο Σύνδεσμος αυτός στηρίζεται φιλοσοφικά στην Δαρβινική θεωρία της εξέλιξης θεωρώντας πως βαθύτερος προορισμός της ανθρωπότητας είναι η τελειοποίησή της. Ο Σύνδεσμος, προωθεί μέσα από ένα μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα την ιδέα της τελειοποίησης του ανθρώπινου οργανισμού

¹⁶Η “Κοινωνιολογία των Δεινών” ήταν πραγματικό εντεκάτομο έργο με τίτλο “Entwicklungsstuten der Menschheit. Eine Gesellschaftslehrein Uberblicken und Einzeldarstellungen” που γράφτηκε από τον Franz Carl Muller-Lyer (1857-1916) και την εποχή του είχε ευρεία αναγνώριση. Ο συγγραφέας της ήταν ψυχολόγος αλλά στράφηκε προς την κοινωνιολογία. Το 1908 έως το 1913 εκδόθηκαν πέντε τόμοι: μία φιλοσοφική εισαγωγή, μία έκθεση της κοινωνικής μεθόδου, καθώς και τρεις έρευνες που πραγματεύονταν ζητήματα όπως την αγάπη, το γάμος, την οικογένεια με έμφαση στον πληθυσμό, την ευγονική και την εκπαίδευση. Όταν ο συγγραφέας πέθανε έμειναν ανέκδοτοι οι τέσσερις τόμοι όπου ήταν αφιερωμένοι στην τρίτη ηλικία, το κράτος, τον ανθρώπινο νου, την θρησκεία, την ηθική και την τέχνη. Γενικότερα στην εγκυκλοπαίδεια παρουσιάζει τις βασικές του ιδέες προτείνοντας τρόπους εξάλειψης του πόνου. Σύμφωνα με τον συγγραφέα το κεντρικό πρόβλημα της ανθρωπότητας είναι ο πόνος ο οποίος σε όλες τις παραλλαγές του προέρχεται από τις ασθένειες του κοινωνικού οργανισμού οι οποίες μπορούν να θεραπευτούν δια μέσω των κοινωνικών νόμων και του κοινωνικού ελέγχου. Κυρίως όμως ο πόνος πηγάζει από τις κοινωνικές συγκρούσεις και μπορεί να αντιμετωπιστεί με την εφαρμογή των αρχών της ευγονικής, της εκπαίδευσης, της κοινωνικής δικαιοσύνης, και της πολιτικής οργάνωσης. Η εγκυκλοπαίδεια γράφτηκε στο πνεύμα του θετικισμού, του κοινωνικού Δαρβινισμού, και του Μαρξισμού. Από αυτήν ο Muller-Lyer εξέφραζε την πίστη του στην πρόοδο και στην δυνατότητα πραγμάτωσης της αρμονικής κοινωνίας και της ειρηνικής συνύπαρξης της ανθρωπότητας μέσα σε μία κατάσταση ευτυχίας και ευφορίας. Βλ. Loose., 1968,σ.420-429.

κάνοντας μελέτες για το πρόβλημα της υγείας του ανθρώπινου γένους εξετάζοντας τους τρόπους για την καταπολέμηση του εκφυλισμού λόγω της εκβιομηχάνισης. Καθήκον του Συνδέσμου είναι η «ευτυχία» της ανθρωπότητας μέσα από την «εξάλειψη του ανθρώπινου πόνου» ο οποίος πηγάζει από τις «ασθένειες του κοινωνικού οργανισμού».

Έτσι σε αυτό το πλαίσιο ο Σεττεμπρίνι αναπτύσσει τις απόψεις του για την ασθένεια. Οι θεματικές υποκατηγορίες που αναπτύσσονται στον λόγο του ήρωα είναι: 1) ασθένεια ως μία κατάσταση ανθρώπινης αναξιοπρέπειας 2) η ασθένεια ως σώμα και 3) η ζωή και ο θάνατος ως αλληλένδετα φαινόμενα.

Η ασθένεια ως μία κατάσταση ανθρώπινης αναξιοπρέπειας. Ουμανισμός και παιδαγωγική καλούν τον ήρωα να στηρίξει με όλο του το σθένος την «αξιοπρέπεια» και την «ομορφιά» του ανθρώπου. Ήδη από την πρώτη γνωριμία του με τον Χανς Κάστορπ εκθέτει τις απόψεις του για την ασθένεια. Γι' αυτόν η ασθένεια ταυτίζεται με τον «θάνατο», την «μηδαμινότητα», την «ασημαντότητα», και σε γενικές γραμμές δεν αποτελεί παρά μία κατάσταση «εξευτελισμού» και «ξεπεσμού». Πολλές φορές ο Σεττεμπρίνι παραπονιέται για το ότι αναγκάζεται να υποφέρει κατά την συναναστροφή του με τους υπόλοιπους ασθενείς του σανατορίου, το οποίο αποκαλεί «βασιλείο των σκιών» που ταπεινώνει την ψυχή του όντας αναγκασμένος να διαμένει εκεί (MB,1995, τ.α, σ. 97,160).

Η ασθένεια για τον Σεττεμπρίνι ήταν μία κατάσταση «καθόλου τιμητική» για τον άρρωστο. Η κοινωνική θέση που την εποχή του Μεσαίωνα δίνονταν στον άρρωστο πράγμα που οφείλονταν στον χριστιανικό σεβασμό για την αρρώστια, δεν ήταν παρόμοια «αυταπάτη». Οι ασθενείς δεν κάνουν τίποτε άλλο παρά να ζουν ανέμελα, και να απαιτούν λύπηση. Η ζωή στο σανατόριο οδηγεί κάποιον να σκέφτεται μονάχα “ερωτοτροπίες και θερμοκρασία” (σελ.183,).

Ο ορθός λόγος για τον ουμανιστή παιδαγωγό αποτελεί το μόνο εξανθρωπιστικό στοιχείο στην ανθρώπινη υπόσταση καθώς της προσδίδει ανθρώπινη αξιοπρέπεια (M.B.,1995,τ.α., σ.265). Ορθός λόγος, Διαφωτισμός και εργασία για τα συμφέροντα της ανθρωπότητας είναι το τρίπτυχο που θα απελευθερώσει τον άνθρωπο από τα δεσμά του και θα τον οδηγήσει στους δρόμους της προόδου και του πολιτισμού” (M.B., 1995, τ.α, σ.160-163). Έτσι μέσα σε αυτό το πλαίσιο η υγεία θα αποτελέσει το κύριο μέλημα του ανθρώπου που επιθυμεί την χειραφέτησή του.

Η ασθένεια ως σώμα. Η ασθένεια για τον Σεττεμπρίνι συνδέθηκε με την εποχή του Μεσαίωνα, εποχή «σκοτεινή», όπου η ιδέα του ανθρώπου είχε προσβληθεί και εξευτελιστεί (M.B., 1995, τ.α., σ.104,,160). Ο Χανς Κάστορπ βρίσκεται αντιμέτωπος με τον Σεττεμπρίνι όταν του ομολογεί ότι η ασθένεια είναι άξια σεβασμού. Ο Σεττεμπρίνι υποστηρίζει ότι η ασθένεια δεν είναι κάτι το «ευγενές» και το «αξιοσέβαστο» αλλά όπως χαρακτηριστικά λέει «γριά και άσχημη» (M.B., 1995, τ.α., σ.163). Ιδιαίτερα όταν η ασθένεια ταυτίζεται με την βλακεία τότε αυτή αποτελεί «μιζέρια». Η τραγικότητα μίας τέτοιας κατάστασης έγκειται στο ότι η φύση διαταράζει την αρμονία της προσωπικότητας καθιστώντας την «αδύναμη» συνδέοντας ένα «ζωηρό και ευγενές» πνεύμα με ένα σώμα «ανίκανο για ζωή»:

“...μια ψυχή δίχως σώμα είναι τόσο απάνθρωπο και φρικτό όσο ένα σώμα δίχως ψυχή...”

(M.B., 1995,τ.α., σ.166)

Η ασθένεια για τον ουμανιστή Σεττεμπρίνι είναι μόνο σώμα, και το σώμα αυτό «δεν είναι τίποτα καλύτερο από ένα πτώμα» (M.B., 1995, τ.α., σ.166). Το σώμα σύμφωνα με τον ήρωα έχει δυσπόστατη φύση. Από την μία είναι «η αρχή του κακού», του «διαβολικού», ενώ όταν αντιτίθεται στην κίνηση προς το «φώς» αποτελεί την «αρχή της ασθένειας και του θανάτου». Από την άλλη το σώμα πρέπει να το θαυμάζει κανείς όταν αυτό εκπροσωπεί το «κάλλος», την «ελευθερία των αισθήσεων», την «ευτυχία» και την «ηδονή» (M.B.,1995,τ.α., σ. 415, τ.β., σ.417-418). Το πνεύμα από την άλλη, ταυτίζεται με τον ορθό λόγο και είναι υπεράνω του σώματος, εκπροσωπώντας την ευγένεια σε αντίθεση με το δεύτερο που αποτελεί, το «ζωώδες» κομμάτι της ανθρώπινης υπόστασης. Ο Σεττεμπρίνι αγανακτεί επειδή δεν μπορεί να κατέβει στα πεδινά:

«...Δεν υπάρχει τίποτε πιο οδυνηρό από το να μας εμποδίζει το οργανικό, το ζωώδες μέρος του εαυτού μας να υπηρετήσουμε τον Λόγο.»

(M.B., 1995, τ.α, σ.411)

Η ζωή και ο θάνατος ως αλληλένδετα φαινόμενα. Απέναντι στην ρομαντική αντίληψη του Χάνς Κάστορπ για τον θάνατο, στέκεται ο Σεττεμπρίνι όπου ως παιδαγωγός επιτηρεί, συμμορφώνει και καθοδηγεί τη σκέψη του νεαρού ήρωα. Υποστηρίζει ότι ο υγιής τρόπος να βλέπει κανείς τον θάνατο είναι να τον αισθάνεται σαν αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής. Ο θάνατος είναι αξιοσέβαστος ως «μήτρα ανανέωσης» όμως ως αυτόνομη πνευματική δύναμη αποτελεί «πλάνη» του ανθρώπινου πνεύματος (M.B., 1995, τ.α., σ.332-333). Ο θάνατος και η φρίκη του θανάτου προέρχονταν από μεσαιωνικές εποχές όπου δεν υπήρχε πολιτιστική ανάπτυξη. Ο θάνατος δεν είναι ούτε τρόμος, ούτε μυστήριο αλλά ένα «λογικό», «φυσιολογικά αναγκαίο» φαινόμενο. Όταν ο θάνατος θεωρείται ως συστατικό στοιχείο της ζωής, τότε μετατρέπεται σε κάτι «φυσικό», ενώ όταν, μετατίθεται σε μία αυτόνομη και ξεχωριστή σφαίρα αποτελεί «εφιάλτη» (M.B., 1995 τ.β., σ. 117,190). Επιπλέον αν ο θάνατος απομονωθεί και αντιταχθεί στην ζωή τότε μετατρέπεται σε λαγνεία και ο «λάγνος πειραματισμός» σημαίνει την επιστροφή στο «ζωώδες». Έτσι, ο θάνατος, ο παραλογισμός, η ασθένεια αποτελούν δυνάμεις που στρέφονται κατά του ήθους, της προόδου της εργασίας και της ζωής. Η ενασχόληση με τον θάνατο, η υποτροπή στην αρρώστια δεν αποτελεί παρά μία πράξη «παραλυσίας», που συνορεύει με τον κόσμο του παραδόξου. Η υγιής στάση απέναντι στο παράδοξο είναι η «λογική» (MB, 1995, τ.β:116-117,184-185, 190).

. Ο Σεττεμπρίνι αποτρέπει με «χιούμορ» τον μαθητή του να έρθει σε επαφή με το «ασιατικό στοιχείο»¹⁷ που στο μυθιστόρημα εκπροσωπείται από την Κλάβντια Σωσά:

“Συγκρατηθείτε! Μείνετε υπερήφανος και μη χάνεστε στο ξένο! Αποφύγετε αυτό το τέλμα, αυτό το νησί της Κίρκης, δεν είστε αρκετά Οδυσσέας για να μείνετε ατιμωριτί επάνωτου. Θα αρχίσετε να περπατάτε στα τέσσερα, ήδη σκύβετε στα πρόσθια άκρα σας, σε λίγο θα αρχίζετε να γρυλίζετε- προσοχή!”

¹⁷Κατά την κοσμοθεωρία του Σεττεμπρίνι δύο αρχές αντιμάχονταν για την κυριαρχία στον κόσμο: η ασιατική αρχή και η ευρωπαϊκή αρχή. Η πρώτη αρχή ταυτιζόταν με την «στασιμότητα», την «εξουσία», την «τυραννία», την «δεδεισδαιμονία», την «ακινήσια», την «αδρανή ηρεμία» ενώ η δεύτερη αρχή ταυτιζόταν με την «αέναη κίνηση της προόδου», το «δίκαιο», την «ελευθερία», την «γνώση», την «ανταρσία» την «κριτική», την «μεταμορφωτική δράση». Η πάλη αυτών των δύο αντιτιθέμενων αρχών θα οδηγούσε στην νίκη της ευρωπαϊκής αρχής, δηλαδή θα νικούσαν «οι δυνάμεις του Διαφωτισμού» και της «έλλογης ολοκλήρωσης». Έτσι ο ανθρωπισμός θα επικρατούσε μέχρι και την Ασία. Όταν αυτή η μέρα φτάσει τότε θα ανατείλει η «αυγή της παγκόσμιας αδελφοσύνης των λαών» και θα λάμψει η «λογική» και το «δίκαιο» (M.B., 1995, σ.261).

Ο λόγος του Σεττεμπρίνι εντάσσεται στον ευρύτερο διαφωτιστικό λόγο όπου κύρια χαρακτηριστικά του είναι: 1) από την μία η πίστη στην πρόοδο της κοινωνίας με την βοήθεια της ανάπτυξης των επιστημών και της τεχνολογίας και στην δύναμη της λογικής ως συστατικό στοιχείο της ανάπτυξης της ανθρώπινης κατανόησης και 2) από την άλλη η απόρριψη ενάντια στις προκαταλήψεις που παρεμποδίζουν την «τελειοποίηση» της ανθρωπότητας. Η διαφωτιστική αντίληψη της ασθένειας έχει τις ρίζες της στην καρτεσιανή διάκριση του νου και σώματος. Η πνευματικότητα του νου και της ψυχής αντιπαρατίθενται στην υλικότητα του σώματος και η ασθένεια δεν είναι παρά αποτέλεσμα της αποτυχίας του νου να ελέγξει το σώμα, του πνεύματος να επιβληθεί στη ύλη, της λογικής να επιβληθεί στις ανεξέλεγκτες δυνάμεις της φύσης. Η ασθένεια είναι ο εχθρός της υπερβατικότητας όταν βάζει σε κίνδυνο τις καθημερινές δραστηριότητές που μας αποδεσμεύουν από το σώμα μας μετατρέποντας μας σε σώμα. Από αυτούς τους δυσισμούς, προέρχεται και η σεξιστική αντίληψη σχετικά με την ουσία των δύο φύλων η οποία υποστηρίζει ότι η συναισθηματική «φύση» της γυναίκας είναι ανεπαρκής για την κυριαρχία πάνω στο σώμα της σε αντίθεση με την λογική κυριαρχία στο σώμα και στις αισθήσεις που χαρακτηρίζει την ανδρική «φύση» (Lupton, 2003,σ.88, Bradby, 2009, σ.121-123).

4.2 Λέο Νάφτα-Ο θρησκευτικός λόγος για την ασθένεια

Ο Λέο Ναφτα αποτελεί έναν ιδιαίτερο, αντιφατικό θα λέγαμε αφηγηματικό χαρακτήρα στο *Μαγικό Βουνό*. Η καταγωγή του ήταν εβραϊκή¹⁸ και προέρχονταν από ένα χωριό της Πολωνίας κοντά στα σύνορα της Γαλικίας με την Βολυνία. Ο πατέρας του, Ελία Ναφτα, ήταν ένας σοχέτ, δηλαδή θρησκευτικός αξιωματούχος στην εβραϊκή κοινότητα. Μετά τον βίαιο θάνατο του πατέρα του σε ένα πογκρόμ κατά των Εβραίων στην περιοχή που διέμεναν, η οικογένεια του Νάφτα μεταφέρθηκε σε μία κωμόπολη του Φόραλμπεργκ όπου η μητέρα του, Ραχίλ Ναφτα δούλεψε σε ένα νηματοουργείο. Από την μητέρα του, είχε, όπως αναφέρεται στο κείμενο, «κληρονομήσει το σπέρμα

¹⁸Οι Marquardt & Elsaghe (2008) αναφέρουν ότι: “Ο χαρακτήρας του Νάφτα ενσωματώνει όλες τις αντισημιτικές προβολές που συγκροτούν, σε οποιαδήποτε μορφή ή αμφίεση “την εικόνα του Εβραίου την εποχή που ακολούθησε τον Διαφωτισμό, δηλαδή...την εικόνα του “νεκρού Εβραίου”” στο Marquardt, F., Elsaghe, Y., “Jewish Characters in T.Mann’s *The Magic Mountain*: Nafta and his ilk”, στο Veget, 2008, σ.171-200.

της φθίσης» ενώ από τον πατέρα του «εξαιρετη νοημοσύνη, πνευματικά χαρίσματα που συνδέθηκαν από νωρίς με αλαζονικά ένστικτα, υψηλές φιλοδοξίες, βασανιστικό πόθο για αριστοκρατικούς τρόπους ζωής». Ο χαρακτήρας κι η νοημοσύνη του Νάφτα προσέλκυσαν τον τοπικό ραβίνο ο οποίος τον καθοδήγησε στην αρχή της πνευματικής του πορείας όμως οι δρόμοι τους χωρίζουν όταν ο Νάφτα είχε αυτονομηθεί από αυτόν πνευματικά. Μετά τον θάνατο της μητέρας του ο Νάφτα συναντά τυχαία ένα μέλος του διδακτικού σώματος του Άστρου της Αυγής, της εταιρείας του Ιησού όπου τον προσηλυτίζει στον καθολικισμό και αναλαμβάνει την εισαγωγή του νεαρού Νάφτα στο κοσμοπολίτικο ιησουίτικο οικοτροφείο. Εκεί η αριστοκρατική-μοναστική ζωή τον οδηγεί σε μία ζωή πειθαρχημένη, ταπεινή, σε μία στάση σιωπηρής υποταγής και θρησκευτικής άσκησης. Η πορεία του όμως διακόπτεται με την εμφάνιση της ασθένειάς του, ακριβώς λίγο πριν προσχωρήσει στο τάγμα και ολοκληρώσει τις επταετείς σπουδές της θεολογίας. Έτσι με δαπάνες του τάγματος στάλθηκε για μακροχρόνια θεραπεία στο Μπέργκχοφ όπου παρέμεινε εκεί για έξι χρόνια.

Ο Λέο Νάφτα αρθρώνει τον «θρησκευτικό Λόγο» για την υγεία και την ασθένεια. Οπαδός του Μεσαιωνικού σχολαστικισμού, υπηρέτης του καθολικού-χριστιανικού δόγματος, ταυτόχρονα πολιτικά και ιδεολογικά προσανατολισμένος στο κομμουνιστικό δόγμα, ο Λέο Νάφτα θα αποτελέσει μία ιδιαίτερη προσωπικότητα η οποία ξεδιπλώνεται αργά-αργά κατά την διάρκεια των συνομιλιών του με τον Λουντοβίκο Σεττεμβρίνι όπου ο τελευταίος θα αποτελέσει το πνευματικό αντίβαρο του πρώτου.

Για τον ιησουίτη Νάφτα η ιστορία του αστικού πνεύματος ταυτίζεται με την ιστορία της ταπείνωσης του ανθρώπου. Η υπόθεση της ελευθερίας για τον Λέο Νάφτα αποτελεί ζήτημα ηθικό και όταν αυτή νοηματοδοτείται στο πλαίσιο του Διαφωτιστικού προτάγματος και του αστικού πολιτισμού, συνδέεται με την πιο «απάνθρωπη διαστροφή της οικονομικής ηθικής», με την «φρίκη του σύγχρονου εμπορίου και της σύγχρονης κερδοσκοπίας» με την «σατανική κυριαρχία του χρήματος και των εμπορικών υποθέσεων» (MB,1995,τ.β,σ.97 106).

Για την πραγμάτωση των ιδανικών της αστικής κοινωνίας, δηλαδή των ιδανικών που θεωρούν ότι η ελευθερία των ανθρώπων μπορεί να επιτευχθεί μονάχα με την πολιτισμική πρόοδο, ο Λέο Νάφτα δεν βλέπει καμία λυτρωτική διέξοδο πέρα από τον πόλεμο. Ένας τέτοιος πόλεμος, δεν έχει κανένα περιεχόμενο κατά τον Νάφτα αν

δεν πηγάζει από μία πίστη σε κάτι το επέκεινα. Η σωτηρία θα προέλθει μόνο δια μέσου της επιβολής του τρόμου προκειμένου να γίνει εφικτή η έλευση του κομμουνισμού που θα πραγματοποιηθεί με την κυριαρχία του παγκόσμιου χριστιανικού κράτους.

Αυτή η εναντίωση του ήρωα απέναντι στα Διαφωτιστικά ιδανικά και την αστική κοινωνία, καθώς και η προσκόλλησή του στα παραπάνω πολιτικό-θρησκευτικά σωτηριολογικά και εσχατολογικά δόγματα (χριστιανισμός, κομμουνισμός), διαμορφώνουν τις αντιλήψεις του για την υγεία, την ασθένεια, την ζωή και τον θάνατο. Οι θεματικές υποκατηγορίες που προκύπτουν μέσα από τον λόγο του είναι: 1) η υγεία ως μία κατάσταση ασθένειας, 2) η ιερότητα του σώματος που ασθενεί και 3) η ασθένεια ως πνεύμα.

Η υγεία ως μία κατάσταση ασθένειας. Για τον Λέο Νάφτα η αγάπη για την υγεία και την ζωή είναι «χυδαία». Αντίθετα, η αγάπη για την αρρώστια και τον θάνατο έχει ευγενή χαρακτήρα. Η αγάπη για την υγεία και την ζωή δεν είναι παρά αγάπη προς την σάρκα και δεν εκφράζει τίποτα παρά μία «μουχλιασμένη αστική θρησκευτικότητα» που στην ουσία δεν δίνει το παραμικρό βάρος σε ζωή και υγεία φιλελεύθερος αστός, που προασπίζεται την πρόοδο, την υγεία και την ζωή δεν είναι παρά «άνθρωπος του μηδενός και του διαβόλου» που εγκληματεί κατά της ζωής (M.B., 1995, τ.β.,σ.180).

Η ιερότητα του σώματος που ασθενεί. Το σώμα για τον Λέο Νάφτα βρίσκονταν σε κατάσταση «εξευτελισμού» ακόμα και στην πρωταρχική εκ Θεού κατάστασή του. Αν και είχε εκπέσει δια μέσου του προπατορικού αμαρτήματος σε μία κατάσταση «διαστροφής και βδελυρότητας» το άρρωστο σώμα, σύμφωνα με την χριστιανική θεώρηση ήταν ένα σώμα «σεβάσμιο και ιερό». Η σωτηρία της ψυχής ταυτίζονταν με την ασθένεια προσδίδοντας στον άρρωστο μία «ιερή κοινωνική θέση» (M.B.,τ.β., σ.182-188).

Η ασθένεια ως πνεύμα. Στα πλαίσια της παραπάνω λογικής ο Νάφτα λοιπόν θεωρεί ότι η ασθένεια αποτελεί την ανθρώπινη συνθήκη. Ο άνθρωπος “ δεν είναι τίποτε άλλο παρά ασθενής”:

«Πράγματι ο άνθρωπος ήταν ουσιαστικά άρρωστος και ήταν ακριβώς η ασθένεια που τον έκανε άνθρωπο και όποιος ήθελε να τον κάνει υγιή, να τον παρακινήσει να συμφιλιωθεί με την φύση...δεν αποσκοπούσε σε τίποτε άλλο παρά στον απανθρωπισμό και την αποκτήνωσή του...Ανθρωπισμός; Ευγένεια;...Η αξιοπρέπεια του ανθρώπου βασιζόταν στο πνεύμα, στην ασθένεια, ήταν με μία λέξη τόσο περισσότερο άνθρωπος όσο πιο άρρωστος ήταν και το πνεύμα της αρρώστιας ήταν πιο ανθρώπινο από το πνεύμα της υγείας...Η πρόοδος οφείλονταν αποκλειστικά στην ασθένεια δηλαδή στην ιδιοφυΐα που δεν ήταν τίποτε άλλο παρά αρρώστια» (M.B., τ.β., σ.206-207)

Ο λόγος του Νάφτα συνάδει με τον ιουδαϊκό-χριστιανικό λόγο του οποίου κύρια χαρακτηριστικά του είναι η εξύψωση των αδύναμων, το συμπονετικό ήθος, και το ασκητικό ιδανικό. Στην «Γενεαλογία της ηθικής» (χ.χ) ο Φρ. Νίτσε σε μία προσπάθεια αξιολόγησης των αξιών που χαρακτηρίζουν το ιουδαιοχριστιανικό δόγμα αναφέρει ότι η ιερατική κάστα με τα ασκητικά ιδανικά¹⁹ της ανέδειξε τον αδύναμο σε προνομιούχο, και, διαδίδοντας το συναίσθημα της ενοχής, της μνησικακίας και της συμπόνιας μετέτρεψε την αδυναμία που τους χαρακτήριζε σε δύναμη στρέφοντας τελικά την ζωή εναντίον της ζωής. Ο άνθρωπος επιπλέον απέκτησε πνεύμα και έγινε πιο ενδιαφέρον όταν «αρρώστησε» αφού το ταπεινωμένο και πληγωμένο σώμα απέκτησε ιερή αξία.

4.3 Κλαβντιά Σώσα-Ο χριστιανικός λόγος για την ασθένεια

Η Κλάβντια Σώσα ήταν ρωσικής καταγωγής και προέρχονταν από το Κάινσπεργκ που βρίσκονταν κοντά στα ρωσικά σύνορα. Είναι παντρεμένη όμως ζει

¹⁹ «Γιατί η ασκητική ζωή είναι μία αυτό-αντίφαση: εδώ κυριαρχεί μία ιδιότυπη μνησικακία, η μνησικακία ενός ανικανοποίητου ενστίκτου και θέλησης για δύναμη, που θα ήθελε να κυριαρχήσει όχι σε κάτι πάνω στην ζωή παρά στην ίδια την ζωή, στις πιο βαθιές, στις πιο ρωμαλέες, στις πιο θεμελιακές συνθήκες της ζωής. Εδώ γίνεται μία προσπάθεια να χρησιμοποιηθεί η δύναμη για να στερέψει τις πηγές της ίδιας της δύναμης. Εδώ το μάτι, πράσινο και χαϊρέκακο, στρέφεται εναντίον αυτής της φυσιολογικής ευδοκίμησης, και ιδιαίτερα εναντίον της έκφρασης της ομορφιάς, της χαράς. Από την άλλη μεριά νιώθεται και επιζητείται μία ευχαρίστηση στην αποτυχία, στον μαρασμό, στον πόνο, στην αρρώστια, στην ασκήμια, στον θεληματικό βασανισμό, στον αυτοακρωτηριασμό, στην αυτομαστίγωση, στην αυτοθυσία. Ολ' αυτά είναι στον υπέρτατο βαθμό παράδοξα: εδώ βρισκόμαστε μπροστά σε έναν διχασμό, που θέλει διχασμένο και τον ίδιο τον εαυτό του, που αυτοηδονίζεται μέσα σε αυτόν τον πόνο και μάλιστα, τόσο περισσότερη αυτοπεποίθηση αποκτά και γίνεται θριαμβευτικότερος, όσο περισσότερο αδυνατίζει η ίδια του η προϋπόθεση, η φυσιολογική ικανότητα για ζωή, δηλαδή» Νίτσε, (χ.χ.α) σελ. 126.

μία «ελεύθερη» ζωή που απέχει από τις αστικές αξίες. Στο μυθιστόρημα η Μαντάμ Σωσά, θα αποτελέσει την ερωμένη του πρωταγωνιστή Χανς Κάστορπ.

Οι θεματικές κατηγορίες που υπάρχουν μέσα στον λόγο της. Σωσά αναφορικά με την συγκρότηση της έννοιας της ασθένειας είναι: 1) η ασθένεια ως κατάσταση ελευθερίας 2) η ασθένεια ως ηθική στάση ζωής.

Η ασθένεια ως κατάσταση ελευθερίας. Η δασκάλα Ένγκελχαρτ σχολιάζει την Σωσά στον Χανς Κάστορπ αναφέρει ότι οι Ρωσίδες έχουν κάτι «ελεύθερο» και «άνετο» στον χαρακτήρα τους που τις κάνει «ανέμελες» και «γοητευτικές». Η ίδια η Σωσά στην ερωτική συνομιλία της με τον Χανς Κάστορπ την βραδιά του καρναβαλιού ομολογεί:

«Εγώ, ξέρεις, αγαπώ πάνω απ' όλα την ελευθερία και ιδιαίτερα να διαλέγω το μέρος που θα μείνω. Η ανεξαρτησία είναι το πάθος μου, εσύ δεν μπορείς να το καταλάβεις αυτό. Ίσως είναι χαρακτηριστικό της ράτσας μου...είναι η αρρώστια που μου παραχωρεί την ελευθερία μου» (MB,1995,τ.α, σ.579).

Επομένως εδώ η ασθένεια τόσο μέσα από την δομή του αφηγηματικού χαρακτήρα, όσο και μέσα από τον Λόγο που αρθρώνει η Σωσά, αποκτά ένα θετικό περιεχόμενο αφού ταυτίζεται με το πάθος για την «ελευθερία» και την «ανεξαρτησία» (MB,1995,τ.β,σ.429).

Η ασθένεια ως ηθική στάση ζωής. Στον ερωτικό διάλογο της Σωσά με τον Χανς Κάστορπ, του παρουσιάζεται η θέση της για την ηθική. Η ηθική δεν εντοπίζεται στη «λογική», στην «πειθαρχία», στα «χρηστά ήθη», και την «εντιμότητα». Αντίθετα η ηθική βρίσκεται εκεί που υπάρχει η «αμαρτία», και ο «κίνδυνος». Ηθικότερο για την ηρωίδα είναι όταν κάποιος, «αφήνεται στον μαρασμό» και δεν προσπαθεί να συντηρηθεί στη ζωή. Οι μεγάλοι δάσκαλοι της ηθικής, όπως η ίδια αναφέρει, δεν ήταν ενάρετοι αλλά τυχοδιώκτες, «βουτηγμένοι στο κακό», «διεφθαρμένοι», «μεγάλοι αμαρτωλοί» που διδάσκουν να «σκύβουμε χριστιανικά το κεφάλι μπροστά στην δυστυχία» (M.B., τ.α., σ.583).

Οι αντιλήψεις της ηρωίδας για την υγεία και την ασθένεια παραπέμπουν στην χριστιανικότητα που χαρακτηρίζει ορισμένους ήρωες του ντοστογεφσκικού λόγου²⁰. Εδώ οι ήρωες μέσα από αγωνίες και βάσανα, βουτηγμένοι στο απόλυτο κακό και την αμαρτία, βρίσκουν τελικά τον δρόμο προς την λύτρωση είτε μέσω του θανάτου, είτε μέσω της αυτοτιμωρίας και τελικά αγιοποιούνται. Επιπλέον τα δομικά στοιχεία της προσωπικότητας της Κ. Σωσά νοσηματοδοτούν την ασθένεια ως μια κατάσταση που οδηγεί στην ελευθερία. Επιπλέον η ίδια αντιτίθεται στον διαφωτιστικό λόγο του Σεττεμπρίνι ο οποίος δεν εκφράζει παρά την πραγματική ουσία της ασθένειας η οποία εντοπίζεται στην αστική ηθική.

4.4 Μύνχεερ Πέπερκορν - Ο αισθησιοκρατικός λόγος για την ασθένεια

Ο Μύνχεερ Πέπερκορν εμφανίζεται στην αφήγηση καθυστερημένα, μετά την επιστροφή της Κλάβντιας Σωσά από μια μακροχρόνια απουσία στα “πεδινά” όπου και την συντροφεύει ως εραστής της. Ο ήρωας είναι ένας ηλικιωμένος Ολλανδός καλλιεργητής στην Ιάβα, πότης διαφόρων ουσιών, που έπασχε από τροπικό πυρετό. Ιδιόμορφος άνθρωπος με επιβλητική και συγκεχυμένη προσωπικότητα θα κερδίσει τον θαυμασμό όλων των τροφίμων στο σανατόριο με την άναρθρη και αποσπασματική ομιλία του που συνοδεύεται από «βασιλικές» χειρονομίες.

Πρέπει όμως εδώ να διευκρινιστεί ότι ο ήρωας δεν μιλά συγκεκριμένα για την υγεία και την ασθένεια αλλά για τον θάνατο και την ζωή²¹. Ο λόγος του επομένως περιλαμβάνει μόνο αυτές τις υποκατηγορίες.

Η ζωή ως αίσθημα. Ο Πέπερκορν θεωρεί ότι το αίσθημα ταυτίζεται με τον «ανδρισμό που ξυπνά την ζωή». Η ζωή είναι για αυτόν, ένα «θηλυκό» που απαιτεί όλη την προσοχή ένταση του ανδρικού πόθου ο οποίος επιβεβαιώνεται ή καταστρέφεται. Καταστροφή σημαίνει θάνατος και θάνατος σημαίνει για τον ήρωα

²⁰ Για την σχέση χριστιανισμού και της λογοτεχνίας του Ντοστογιέφσκι βλ. Bercken, (2011). Ωστόσο τα μυθιστορήματα του Ντοστογιέφσκι είναι διαλογικά και η συγκρότηση των λόγων των διαφόρων ηρώων γίνεται μέσα από την διάσπαση της υποκειμενικότητας τους (Dendith, 1995, σ.52-53).

²¹ Η Σόνταγκ αναφέρει: «Ο Bichat το 1800 όριζε την ζωή ως “το σύνολο των λειτουργιών που αντιστέκονται στον θάνατο”. Αυτή η αντίθεση μεταξύ ζωής και θανάτου έμελλε να μετατεθεί σε μία αντίθεση μεταξύ ζωής και νόσου. Η νόσος που εξομοιώνεται τώρα με τον θάνατο είναι ότι αντιτίθεται στη ζωή(Σόνταγκ, 2003, σελ.81)

«ήττα του αισθήματος μπροστά στη ζωή», η οποία οδηγεί στη «χλεύη», την «αναξιοπρέπεια», την «ντροπή», την «ατίμωση». Μία τέτοια αποτυχία είναι «συντέλεια». Από την άλλη η ζωή για τον Πέπερκορν ταυτίζεται με τις απλές απολαύσεις δηλαδή, «ένα ποτήρι κρασί, μία αχνιστή ομελέτα, ένα διάφανο ποτό» (M.B., τ.β.,σ.377, 380-381).

Ο λόγος του Μύνχεερ Πέπερκορν θα λέγαμε ότι υπάγεται στον αισθησιοκρατικό λόγο. Ο αισθησιοκρατισμός (sentimentalism) αποτελεί ένα φιλοσοφικό, αισθητικό ρεύμα που έχει ρομαντικές καταβολές και διαμορφώθηκε ως αντίδραση στον Διαφωτισμό προτάσσοντας τις αισθήσεις έναντι της λογικής θεωρώντας τις ως βασικό όχημα για την αντίληψη της πραγματικότητας και την διαμόρφωση της ηθικής. Πολύ αργότερα ορισμένοι στοχαστές όπως ο Ερνστ Γιούνγκερ και Αλντους Χάξλεϋ επαναφέρουν μέσα από τα γραπτά τους την πρωτοκαθεδρία των αισθήσεων έναντι της συστηματικής σκέψης δια μέσω της χρήσης ναρκωτικών ουσιών.²²

4.5 Δρ Κροκόφσκι- Ο ψυχαναλυτικός λόγος για την ασθένεια

Ο Δρ Κροκόφσκι είναι ένας από του ήρωες του μυθιστορήματος που έχει τον ρόλο του ψυχαναλυτή στο σανατόριο του Μπέργκχοφ. Εκεί μέσα αναλαμβάνει, την ψυχανάλυση των ασθενών καθώς και την πραγματοποίηση διαλέξεων με διάφορα θέματα ιατρικού και ψυχολογικού περιεχομένου.

Στον λόγο του ήρωα εντοπίστηκαν τρεις υποκατηγορίες θεματικών: 1) η ασθένεια ως φυσιολογική κατάσταση, 2) η ασθένεια ως αποτέλεσμα της ψυχικής σύγκρουσης, 3) ασθένειας ως αποτέλεσμα της σεξουαλικότητας.

Η ασθένεια ως φυσιολογική κατάσταση. Κατά την πρώτη επαφή του Δρ. Κροκόφσκι απευθυνόμενος στον Κάστορπ λέει: «Έρχεστε ως ασθενής, αν μου επιτρέπετε την ερώτηση;» και στην συνέχεια ο Χανς Κάστορπ του απαντά με κάποια αμηχανία ότι είναι «εντελώς υγιής». Ο γιατρός τότε του ανταπαντά: « Ποτέ μου δεν

²² Βλ. Χάξλεϋ,Α.,1981. *Οι πύλες της αντίληψης*, εκδ. Κάκτος, Αθήνα και Γιούνγκερ, Ε.,2003. *Ναρκοτικά και Μέθη*, εκδ. Ίνδικτος, Αθήνα.

συνάντησα έναν εντελώς υγιή άνθρωπο!» (MB, 1995, τ.α, σ.29).

Για τον Δρ.Κροκόφσκι «άνθρωπος και απόλυτη υγεία είναι δύο έννοιες οι οποίες δεν μπορούν να ταιριάζουν» (MB, 1995, τ.α, σ.319). Η επιρροή της φροϋδικής ψυχανάλυσης την εποχή εκείνη είναι εμφανής στον λόγο του αφού μέσω αυτής τα όρια μεταξύ λογικής και παραλόγου, φυσιολογικού και παθολογικού ρευστοποιήθηκαν (Freud, 2008,σ.59-105).

Η ασθένεια ως αποτέλεσμα της ψυχικής σύγκρουσης. Για Κροκόφσκι, όταν κάποιος ασθενεί το οργανικό αποτελεί «δευτερεύον φαινόμενο». Η ψυχή ορίζει το σώμα. Απόδειξη γι' αυτό είναι η ύπαρξη του ασυνείδητου, μία περιοχή του ψυχικού οργάνου στην οποία απωθούνται τα απαγορευμένα συναισθήματα, σκέψεις και επιθυμίες με αποτέλεσμα την δημιουργία παθολογικών συμπτωμάτων εφόσον αυτά δεν εκπληρωθούν.

Η ασθένεια ως αποτέλεσμα της σεξουαλικότητας. Η πρόσληψη της ασθένειας από τον ψυχαναλυτή, παρουσιάζεται ξεκάθαρα μέσα από μία διάλεξή του με θέμα την ασθένεια και τον έρωτα. Ο «φυσιολογικός έρωτας» που βασίζεται στην «αγνότητα», στον «φόβο» και την «ευπρέπεια», αντιτίθεται στον καταπιεσμένο έρωτα, που βασίζεται στην απόθεση των ερωτικών ορμών στην περιοχή του ασυνείδητου. Ο απαγορευμένος έρωτας είναι αυτός που εμφανίζεται με την μορφή της ασθένειας:

«Και ποιά ήταν η μάσκα με την οποία επανεμφανίζονταν ο αποκλεισμένος και καταπιεσμένος έρωτας;...Στην μορφή της ασθένειας! Το σύμπτωμα της ασθένειας ήταν καλυμμένη ερωτική δραστηριότητα και κάθε αρρώστια παραλλαγμένος έρωτας!» (MB, 1995,τ.α, σ.213-214).

Έτσι στον Λόγο του Δρ. Κροκόφσκι όπως και στον ψυχαναλυτικό λόγο, τα όρια μεταξύ υγείας και ασθένειας, φυσιολογικού και παθολογικού δεν είναι διακριτά. Η ανθρώπινη συνθήκη ταυτίζεται με την κατάσταση της ασθένειας και όχι της υγείας. Υγεία σημαίνει πιθανότητα να ασθενήσει κάποιος και ασθένεια σημαίνει πιθανότητα επιστροφής στην κατάσταση υγείας μέσα από την ψυχαναλυτική θεραπεία. Και οι δύο καταστάσεις, τόσο της υγείας όσο και της ασθένειας, είναι απόρροια της ανθρώπινης σεξουαλικότητας.

4.6 Χόφρατ Μπέρενς- Ο ιατρικός λόγος για την ασθένεια

Ο Χόφρατ Μπέρενς είναι διευθυντής και ιατρός του σανατορίου του Μπέργκχοφ. Ήταν παντρεμένος όμως η γυναίκα του πέθανε από φυματίωση και από τότε ήταν μόνιμος κάτοικος του σανατορίου. Στο κείμενο δεν ξεκαθαρίζεται αν ο ίδιος έπασχε από φυματίωση. Ο Μπέρενς που διαγιγνώσκει και επιβλέπει την θεραπεία των ασθενών, καθορίζει τις εισόδους και εξόδους των ασθενών, εγκαθιδρύει την τάξη μέσα από την επιβολή «ποινών» σε αυτούς.

Στον λόγο του ιατρού για την υγεία και την ασθένεια εντοπίστηκαν δύο θεματικές υποκατηγορίες: 1) ασθένεια ως αποτέλεσμα του ανορθολογισμού 2) η ζωή ως θάνατος.

Η ασθένεια ως αποτέλεσμα του ανορθολογισμού Το επιτηρητικό βλέμμα της ιατρικής εξουσίας πρέπει να είναι άγρυπνο. Ο Μπέρενς σαν προασπιστής της υγείας των ασθενών του, τους προτρέπει να «πειθαρχούν», να είναι «ευσυνείδητοι» κατά την διάρκεια της θεραπευτικής αγωγής. Έτσι όταν ο Μπέρενς αναφέρει στον Χανς Κάστορπ την ανησυχία του για την κατάσταση των ασθενών οι οποίοι είναι ανήσυχοι λόγω της “συνουσιακής τους διάθεσης” προτείνει ως φάρμακο τον “ορθολογισμό”. Η ασθένεια δεν είναι παρά «ξεπεσμός», «χάσιμο του μέτρου» όπου ο ιατρός ως «υπηρετής της πάσχουσας ανθρωπότητας» πρέπει να παρέμβει προκειμένου να επαναφερθεί η τάξη.

Η ζωή ως θάνατος. Ο Χόφρατ Μπέρενς θεωρεί ότι ζωή και θάνατος αποτελούν δύο αλληλένδετες έννοιες. Ο θάνατος, υποστηρίζει ο Μπέρενς δεν είναι παρά «ανόργανη ζωή», «αποσύνθεση», «οξειδωση». Η ζωή από την άλλη είναι θάνατος αφού πρόκειται για καύση του λευκόματος των κυττάρων, μία «οργανική καταστροφή» (MB, 1995, τ.α, σ.443-444). Εδώ έχουμε μία βιοιατρική θεώρηση του φαινομένου της ζωής και του θανάτου σε μία προσπάθεια της ιατρικής επιστήμης να οικειοποιηθεί τόσο το ένα όσο και το άλλο: Η ζωή δεν είναι παρά η καταστροφική πορεία προς τον θάνατο και ο θάνατος αποτελεί μία φυσιολογική λειτουργία της ζωής.

Ο ιατρικός λόγος του Μπέρενς εντάσσεται στον βιο-ιατρικό λόγο περί υγείας και ασθένειας όπου έχει τις ρίζες της στον Διαφωτισμό. Σύμφωνα με τον βιο-ιατρικό λόγο η ιατρική που βασίζεται σε ορθολογικές και επιστημονικές αρχές (παρατήρηση, ταξινόμηση) αποτελεί λύση για τις διάφορες αρρώστιες που «μαστιάζουν» την ανθρωπότητα. Η υγεία αποτελεί για την επιστημονική ιατρική μια αρμονική σύμπλευση σώματος και νου, η αλλιώς μία κανονική κατάσταση του οργανισμού και η ασθένεια μια διατάραξη της κανονικότητας αυτής. Η λύση που παρέχεται από την ιατρική επιστήμη είναι η επαναφορά της κανονικότητας μέσα από τον έλεγχο του σώματος και του νου (εύρεση αιτιών) προκειμένου να μην υποκύψουν στην κατάσταση χάους και αταξίας που προκαλείται από την ασθένεια(αντιμετώπιση συμπτωμάτων). Έτσι η ασθένεια αποτελεί μία ενδιάμεση κατάσταση ανάμεσα στην ζωή και τον θάνατο και επομένως χρήζει θεραπευτικών παρεμβάσεων προκειμένου να συντηρηθεί η κοινωνική ζωή και ο ασθενής να μπορεί να διατηρήσει τον αυτοέλεγχο του (Lupton, 2003, σ. 92-95).

4.7 Χανς Κάστορπ -Ο ρομαντικός λόγος για την ασθένεια

Ο Χανς Κάστορπ είναι ο κεντρικός ήρωας του μυθιστορήματος. Είναι 24 ετών, νέος, αστός μηχανικός στο επάγγελμα και κατάγεται από το Αμβούργο. Ο συγγραφέας αποδίδει στον Κάστορπ αρχικά έναν χαρακτήρα απλοϊκό, που ικανοποιείται με τις απλές απολαύσεις της ζωής (π.χ. κάπνισμα), ονειροπόλο (μουσικόφιλος), και που κατά τα άλλα έχει μία ασθενική φύση (είναι αναιμικός). Μετά τον θάνατο των γονιών του, έπειτα του παππού του, ο θεός του Τάιναπελ ανέλαβε την κηδεμονία του δίνοντας του ένα εισόδημα ικανοποιητικό για να βιοπορίζεται (MB, 1995.τ α, σ.32-62).

Ο Χανς Κάστορπ εκπροσωπεί στο μυθιστόρημα τον ρομαντικό λόγο για την υγεία και την ασθένεια. Ο λόγος του ήρωα στο κείμενο έχει όμως μία ιδιομορφία. Δεν πρόκειται για έναν λόγο εξ αρχής ολοκληρωμένο, συμπαγή, συγκροτημένο. Είναι ένας Λόγος που μορφοποιείται εν τω γίνεσθαι ωστόσο παραμένει ρομαντικός μέχρι το τέλος. Με αυτό εννοούμε ότι ο Χανς Κάστορπ αποτελεί έναν “πυρήνα” που “βομβαρδίζεται” διαρκώς από τους Λόγους των υπόλοιπων ηρώων με αποτέλεσμα να συγκροτεί έναν υβριδικό λόγο που μεταμορφώνεται σε όλη την αφηγηματική του

πορεία. Από την άλλη οι Λόγοι των υπόλοιπων ηρώων δεν βρίσκονται ποτέ απομονωμένοι αλλά αλληλοδιαπλέκονται με την μορφή διαλεκτικών θα λέγαμε αντιθέσεων που προκαλούν στον ήρωα λογικά αδιέξοδα που τον ωφελούν βοηθώντας τον τελικά να συγκροτήσει την προσωπικότητά και κοσμοαντίληψή του (Gaertner,1965). Πάντως η εξέλιξη της πνευματικής πορείας του Κάστορπ είναι ανοδική κατά την πορεία της αφήγησης και βασική αιτία για αυτό, είναι η φυματίωση.

Ο ρομαντικός λόγος του Κάστορπ για την υγεία και την ασθένεια εκφράζεται μέσα από τρεις θεματικές: 1) η ασθένεια ως μία «ευγενική» κατάσταση της ανθρώπινης ύπαρξης 2) η πνευματική ανύψωση δια μέσου της ασθένειας και 3) η ρομαντική αντίληψη του θανάτου.

.Η ασθένεια ως μία «ευγενική» κατάσταση της ανθρώπινης ύπαρξης Από την αρχή της περιγραφής του «ταξιδιού» του Χανς Κάστορπ ο αναγνώστης εισάγεται σε μία ατμόσφαιρα «μαγική». Ο Χάνς Κάστορπ που ζούσε μέχρι πρότινος σε μία συνηθισμένη, πεζή καθημερινότητα του κόσμου των «πεδινών», «ανυψώνεται» σε μία περιοχή που επικρατούσαν «τελείως ασυνήθιστες, παράξενες, ισχνές, και περιοριστικές συνθήκες ζωής» (MB, 1995.τ.α: 9-10), στην περιοχή που είναι εγκατεστημένο το σανατόριο. Αυτή η πρωταρχική του επαφή με αυτές τις «ανοίκειες σφαίρες» του προξένησε ένα είδος «διέγερσης» και «φόβου». Η Σόνταγκ (1993, σ. 41) αναφέρει:

«Οι φαντασιώσεις που συνδέονται με την φυματίωση και την παραφροσύνη έχουν πολλές αντιστοιχίες. Και στις δύο νόσους υπάρχει εγκλεισμός. Οι πάσχοντες στέλνονται σε «σανατόριο»... Από τη στιγμή που εγκλείεται ο ασθενής μπαίνει σε ένα διπλό κόσμο με ιδιαίτερους κανόνες. Όπως και η φυματίωση, η παραφροσύνη είναι ένα είδος εξορίας. Η μεταφορά του ψυχικού ταξιδιού αποτελεί επέκταση της ρομαντικής ιδέας του ταξιδιού που συνδέεται με την φυματίωση. Για να θεραπευτεί ο ασθενής πρέπει να αποσπαστεί από την καθημερινότητα της ζωής του. Δεν είναι τυχαίο που η πιο συνήθης μεταφορά για μία ακραία ψυχολογική εμπειρία θετικά αντιμετωπιζόμενη... είναι το «ταξίδι»».

Αυτή η διάκριση του «κάτω κόσμου» της πραγματικής ζωής και του «πάνω κόσμου» του σανατορίου παίρνει πολλές μορφές στο κείμενο και λαμβάνει ολοένα πιο έντονες διαστάσεις στον λόγο του ήρωα, όσο αυτός αποξενώνεται από τον έξω κόσμο. Η άρνηση του Κάστορπ να αναλάβει της ευθύνες του στον πραγματικό κόσμο

εκφράζεται μέσω μίας παραίτησης²³ από την πραγματική ζωή και μίας μνησικάκης διάθεσης απέναντι της:

« (προς τον Σεπτεμβρίνι) Τι έκφραση χρησιμοποιήσατε- φλεγματικοί και; Δραστήριοι! Ωραία αλλά τι σημαίνει αυτό; Αυτό σημαίνει σκληροί, ψυχροί. Και τι σημαίνει σκληροί και ψυχροί; Σημαίνει ανάλητοι. Φυσάει ένας ανάλητος αέρας εκεί κάτω, αμείλικτος. Κι όταν είσαι έτσι ξαπλωμένος και τα βλέπεις από μακριά σε πιάνει φρίκη... βλέπετε πρέπει να είναι κανείς αρκετά χοντρόπετσος για να συμφωνεί εκ φύσεως με τον τρόπο που σκέφτονται οι άνθρωποι κάτω στον κάμπο 'Μα έχει λεφτά αυτός;' ...Αυτό το έβρισκα περίεργο... Ίσως αυτό να συνδέονταν με την υποσυνείδητη κλίση μου προς την ασθένεια... καταλαβαίνετε ότι κάτω από τέτοιες συνθήκες δεν μπορείς να είσαι έτσι χοντροφτιαγμένος και να βρίσκεις την αναλησία των ανθρώπων τελείως φυσική- των συνηθισμένων ανθρώπων ξέρετε, που γυρνάνε και γελούν και βγάζουν λεφτά και γεμίζουν την κοιλιά τους» (MB,1995, τ.α: 329,331-332).

Και όταν διαγνώστηκε ως φυματικός και παρέμεινε στο κρεβάτι του για κάποιο διάστημα λέει κατά την επίσκεψη του Γιοάχιμ:

«Πάντως είμαι εδώ ξαπλωμένος από εχτές και σκέφτομαι πως ήταν πάντα η διάθεσή μου και ποια στάση κρατούσα απέναντι στο όλον, στη ζωή... στις απαιτήσεις της. Κάποια σοβαρότητα και κάποια απέχθεια απέναντι στο χοντροκομμένο και στο κραυγαλέο ήταν πάντα στον χαρακτήρα μου...» (M.B., 1995, σ.309).

Και προς το τέλος της αφήγησης όταν η Σωσά τον ρωτάει αν έχει γραμματόσημα φαίνεται η οριστική αποκοπή του από τον «κάτω κόσμο» απαντώντας της:

«Δεν γράφω ποτέ γράμματα. Σε ποιόν άλλωστε;... Δεν έχω κανέναν. Δεν έχω πια επαφή με τα πεδινά κάτω, την έχασα. Έχουμε μία συλλογή με δημοτικά τραγούδια και είναι ένα εκεί που λέει 'Έχω χαθεί μέσα στον κόσμο'. Αυτή είναι και η δική μου κατάσταση». (MB, 1995,τ.β,σ. 428).

Πράγματι εδώ βλέπουμε μία μηδενιστική στάση απέναντι στον κόσμο των υγείων, ίδιον της ρομαντικής παράδοσης: « Η υγεία γίνεται κάτι κοινότοπο, ακόμη και

²³ Ο Goffmann ορίζει αυτή την παραίτηση ως «αποπαίδευση» ή «απομάθηση» που συμβαίνει όταν η παραμονή του ασθενή στο ίδρυμα είναι μακροχρόνια πράγμα που τον καθιστά ανίκανο να χειρισθεί την καθημερινότητα του στο έξω κόσμο, όταν επιστρέψει σε αυτόν. Βλ. Goffman, E., 1994:32.

χυδαίο» αναφέρει η Σόνταγκ (1993, σ.31). Ο διαχωρισμός του .Κάστορπ από τον κόσμο των υγείων και η ένταξή του στον κόσμο των αρρώστων τον οδηγεί σε μία εκλέπτυνση, σε μία κατάσταση ανώτερης ευαισθησίας την οποία διαρκώς πρέπει να παραφυλάει προκειμένου να μην μετατραπεί σε μία «χονδροειδή» ύπαρξη. Το αν αποφασίσει να ανήκει στον έναν κόσμο ή στον άλλον αποτελεί ζήτημα ύφους.²⁴ Έτσι όταν ο Μπέρενς τον κατατάσσει στους υγιείς έπειτα από μία εξέταση ο Χανς Κάστορπ συντρίβεται (MB, 1995.τ.β,σ. 128). Επιπλέον όταν καταφτάνει ο γιός του ιατρού με 7 άλλους φοιτητές ο Κάστορπ τους αποφεύγει συστηματικά αφού αισθανόταν ότι:

«...ένας ολόκληρος κόσμος χώριζε αυτόν που άνηκε στους εδώ πάνω από εκείνους τους τραγουδιστάδες, τους πεζοπόρους με τα σβουριχτά μπαστούνια. Δεν ήθελε ούτε να τους βλέπει, ούτε να τους ακούει.» (MB, 1995,τ.α,σ. 479).

Η πνευματική «ανύψωση» δια μέσου της ασθένειας. Η «ανύψωση» του Κάστορπ δεν αφορά μόνο την γεωγραφική τοποθεσία αλλά και την πνευματική του κατάσταση. Ο ήρωας κατά την άφιξή του στο σανατόριο, όταν συναντά μετά από καιρό τον ξάδελφο του, ο τελευταίος περιγράφει με ιατρικούς όρους την κατάσταση της υγείας του. Ο Χανς Κάστορπ ενθουσιάζεται και αναφωνεί: « Πόσο μορφωμένος έγινες!» .

Αυτή η συνειδησιακή εξύψωση δια μέσου της ασθένειας προβιβάζει τον ασθενή, τον μετατρέπει σε ένα άτομο μοναδικό. Μετά το πέρας των 7 πρώτων εβδομάδων ο Κάστορπ εξομολογείται στον ξάδελφο του: «Σαν να είχα γίνει μεγαλύτερος και σοφότερος εδώ, έτσι μου φαίνεται» (M.B., τ.α., σ.142). Δια μέσου της ασθένειας αποκτάται η «σοφία» που όμως αυτό οδηγεί σε μία κατάσταση «υγιή»: « (Στον Γιοάχιμ) Εσύ βέβαια λες πως δεν ήρθαμε εδώ για να γίνουμε πιο σοφοί αλλά πιο υγιείς. Αυτά όμως πρέπει να συγκεράζονται».

Ο Χανς Κάστορπ νιώθει όταν αρρωσταίνει ότι «μέτραγε» τόσο στους ασθενείς όσο και στους ιατρούς. Ήταν «ξεχωριστός», «ενδιαφέρων»:

«Το σπουδαιότερο δώρο που έκανε ο Ρομαντισμός στην ευαισθησία ίσως δεν είναι η αισθητική της σκληρότητας και η ομορφιά του νοσηρού ή ακόμη το αίτημα για

²⁴«Ορισμένα χαρακτηριστικά της φυματίωσης πηγαίνουν στην παραφροσύνη: όπως, η ιδέα ενός πυρετικού, παράτολμου πλάσματος που διέπεται από παθιασμένες ακρότητες, ως κάποιου που είναι πολύ ευαίσθητος να αντέξει την αηδία του χυδαίου, καθημερινού κόσμου» (Σόνταγκ,1993:41).

απεριόριστη προσωπική ελευθερία αλλά η μηδενιστική και συναισθηματική αντίληψη του «ενδιαφέροντος» (Σόνταγκ,1993, σ.37).

Ο ήρωας κατά τον εγκλιματισμό του στον κόσμο των αρρώστων αρχίζει να θεωρεί τον εαυτό του πνευματικά προνομιούχο, «ελεύθερο» από τις αστικές υποχρεώσεις απολαμβάνοντας την «οριζόντια στάση ζωής» στην σαιζ-λονγκ του:

« Τώρα είδε πως κάτω στα πεδινά είχε πολύ ανεπαρκείς γνώσεις, πως στην πραγματικότητα βρίσκονταν σε αγαθή άγνοια- ενώ εδώ προσωπικές εμπειρίες... ανέπτυσσαν μέσα του ικανότητες να αντιλαμβάνεται και να κατανοεί την όλο και πιο έντονη χροιά του ανήκουστου, του τυχοδιωκτικού και ακατανόμαστου...» (M.B.,1995, τ.α., σ.396).

Η ρομαντική αντίληψη για τον θάνατο. Βασικό χαρακτηριστικό της πνευματικότητας του Κάστορπ είναι η «θανατομανία» του. Τόσο οι εμπειρίες των θανάτων των δικών του προσώπων όσο και η ρομαντική του συγκρότηση συντέλεσαν σε μία έμμονη ενασχόληση του ήρωα με τον θάνατο. Όταν παραβρέθηκε στην κηδεία του παππού του, παρασυρμένος από το βαρύ και πένθιμο κλίμα της σκέφτηκε πως «ο θάνατος έχει κάτι το ευλαβές, αισθαντικό και θλιβερά ωραίο». Αυτή η «αισθητικοποίηση του θανάτου» (Σόνταγκ,1993,σ. 25) και ηθικοποίηση του από τους Ρομαντικούς εμφανίζεται συνεχώς στον λόγο του Χανς Κάστορπ στην ακραία του μορφή:

«Νομίζω μάλιστα ότι εν πολλοίς συνεννοούμαι καλύτερα με θλιμμένους ανθρώπους παρά με εύθυμους,... όταν οι άνθρωποι είναι σοβαροί και θλιμμένοι και υπάρχει στην μέση ο θάνατος, πραγματικά δεν με στεναχωρεί ούτε με κάνει αμήχανο, αντίθετα, αισθάνομαι στο στοιχείο μου... Δεν σου αρέσει να δεις ένα φέρετρο; Εγώ ευχαρίστως βλέπω κανένα που και που. Βρίσκω ότι το φέρετρο είναι σχεδόν ένα ωραίο έπιπλο, ήδη όταν είναι άδειο και όταν είναι κάποιος ξαπλωμένος μέσα τότε το βρίσκω αληθινά επιβλητικό. Οι κηδείες έχουν κάτι που ανυψώνει- σκέφτηκα πολλές φορές ότι αντί στην εκκλησία θα έπρεπε να πηγαίνει κανείς σε κηδεία, όταν θέλει να ανυψώσει κανείς λίγο το πνεύμα... μερικές φορές είχα όρεξη να γίνω ιερωμένος, από ενδιαφέρον για θλιβερά και πνευματικά πράγματα- έτσι ένα μαύρο πανί, ξέρεις με έναν ασημένιο σταυρό πάνω του ή R.I.P., Requeiescat in pace... αυτό είναι πραγματικά η ωραιότερη φράση ...νομίζω πως ο κόσμος και η ζωή είναι έτσι φτιαγμένα που θα έπρεπε γενικά να φοράμε μαύρα, με κολλαριστή τραχηλιά στην

θέση του γιακά και να συμπεριφερόμαστε ο ένας στον άλλο με σοβαρότητα, συγκρατημένα και με τυπικότητα με τη σκέψη μας στον θάνατο- Έτσι θα μου άρεσε , θα είχε ηθικό ανάστημα...» (MB,1995,τ.α, σ.182,309,492,495).

Η ηθική μεταστροφή του ήρωα μετά που έμαθε ότι «προσβλήθηκε» από την νόσο τον οδηγεί στην ενασχόλησή του με «βαριές περιπτώσεις» όπως τους ετοιμοθάνατους του σανατορίου:

«Ρίχνω μία ματιά εδώ κι εκεί, όταν έχω χρόνο χωρίς να παραμελώ άλλωστε την θεραπευτική μου αγωγή, στις ποιο βαριές και σοβαρές περιπτώσεις ...σε εκείνους που δεν είναι εδώ για διασκέδαση, που δεν το ρίχνουν έξω αλλά αντίθετα πεθαίνουν» (M.B.,1995,σ.515).

Ο Χανς Κάστορπ διακατέχεται τόσο πολύ από την δύναμη του θανάτου κατά την επαφή του με τους ετοιμοθάνατους που αυτό τον οδηγεί σε ταύτιση με την κατάσταση τους και κατά συνέπεια σε απώλεια του εαυτού του. Η ιδέα του θανάτου ως μία κατάσταση «εξευγενισμένη» που χαρίζει ηρεμία και εκφραστικότητα στον νοσούντα προσελκύει τον ήρωα. Το παρακάτω απόσπασμα φανερώνει τον βαθμό που ο ήρωας γοητεύεται και τελικά ταυτίζεται με τον θάνατο αντικρίζοντας για πρώτη φορά έναν μελλοθάνατο:

« Με πόση αξιοπρέπεια αναπαύονταν το κεφάλι του νέου με το μούσι γυρισμένο προς τα επάνω στο μαξιλάρι! Πόσο εκφραστικό ήταν το βλέμμα των υπερμεγεθών ματιών του, όταν τα έστρεψε αργά προς την πόρτα! Ο Χανς Κάστορπ ενώ ανέβαινε τη σκάλα, ακόμη τελείως βυθισμένος στη φευγαλέα εικόνα προσπαθούσε άθελά του να κάνει τα μάτια του το ίδιο μεγάλα, εκφραστικά και αργοκίνητα όπως τα είχε κάνει ο moribundus...» (M.B., 1995, τ.α., σ.178).

Άλλες φορές η φιλανθρωπική διάθεση απέναντι στους ετοιμοθάνατους αποκαλύπτει έναν απάνθρωπο χαρακτήρα των πειραματισμών του ήρωα με τον θάνατο. Αναφερόμαστε στην περίπτωση της νεαρής Κάρεν Κάρστερτ (MB,1995, τ.α, σ.538). Εδώ ο σεβασμός του ήρωα απέναντι στους ετοιμοθάνατους, και η θεώρησή τους ως κάτι ιερό ανατρέπονται από τον ίδιο μέσα από μία πράξη βεβήλωσης τους.

Στον λόγο του Κάστορπ ο θάνατος θεωρείται συγγενής με τον έρωτα, με ένα μεγάλο πάθος που αναλώνει το σώμα και γι αυτό τον λόγο αποτελεί αντικείμενο σεβασμού. Στην ερωτική εξομολόγηση που κάνει στην Σωσά αναφέρει :

«Αχ, ο έρωτας... το σώμα, ο έρωτας, ο θάνατος και τα τρία αυτά μαζί δεν είναι παρά ένα. Γιατί το σώμα είναι η αρρώστια και η ηδονή και φέρνει τον θάνατο, ναι και τα δύο είναι σαρκικά και ο έρωτας και ο θάνατος, να αυτή είναι η φρίκη και η μεγάλη τους μαγεία. Μα ο θάνατος καταλαβαίνεις είναι από την μία κάτι αναίσχυτο, που σε κάνει να κοκκινίζεις από ντροπή και από την άλλη είναι μία δύναμη τόσο πανηγυρική, τόσο μεγαλειώδης...» (M.B., τ.α., 585-586).

Η μόνη στιγμή που ο Χανς Κάστορπ ξεφεύγει από την ρομαντική επιρροή του θανάτου είναι η στιγμή που «δια φωτίζεται» έπειτα από μία περιπλάνηση και ένα όραμα που είδε στο βουνό. Ουσιαστικά οι οραματικές εικόνες που είδε ήταν η αναπαράσταση δύο κόσμων, αυτού του Νάφτα και του Σεττεμπρίνι. Η διαλεκτική των δύο κόσμων (του θανάτου και της ζωής, του φωτός και του σκότους) υπερβαίνεται όμως με την νίκη της ρομαντικής αξίας της αγάπης, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι για τον ήρωα ο θάνατος χάνει την γοητεία του:

«...Θέλω να κρατήσω μες στην καρδιά μου πίστη στο θάνατο και σε αυτό που υπήρξε, αλλά θέλω να θυμάμαι καλά πως αυτό που υπήρξε είναι μονάχα κακία και σκοτεινή λαγνεία και μισανθρωπία, αν αυτή ορίζει την σκέψη μας και τον τρόπο που κυβερνάμε. Για χάρη της καλοσύνης και της αγάπης ο άνθρωπος δεν πρέπει να αφήσει τον θάνατο να κυριεύσει την σκέψη του» (M.B., 1995, τ.β, σ.260).

Συνοψίζοντας, τόσο η εμμονή με τον θάνατο, όσο και η απόδοση πολιτιστικών, πνευματικών, αισθητικών και ηθικών ποιοτήτων στην υγεία και την ασθένεια αποτελούν χαρακτηριστικά της ρομαντικής παράδοσης και αναπαρίστανται (πολλές φορές με ακραίο τρόπο) στον χαρακτήρα και τον λόγο του Χανς Κάστορπ.

4.8 Συμπεράσματα του Α μέρους της ανάλυσης

Στο πρώτο επίπεδο της ανάλυσης παραθέσαμε τους διάφορους λόγους που εντοπίστηκαν στο κείμενο προκειμένου να εντοπιστούν οι διάφορες νοσηματοδοτήσεις της φυματίωσης. Μέσα από την ανάλυση προκύπτουν δύο τύποι συνομαδώσεων λόγων. Από την μία έχουμε λόγους που έχουν μία ρομαντική βάση και λόγους που έχουν μία ορθολογική βάση.

Οι λόγοι που έχουν ορθολογική βάση αντιστοιχούν στους λόγους των Σεττεμπρίνι, Μπέρενς και Δρ Κροκόφσκι. Η ασθένεια σύμφωνα με τον Διαφωτιστικό λόγο του Σεττεμπρίνι αποτελεί μία κατάσταση που αντιβαίνει τις αρχές του Διαφωτισμού, του ορθολογισμού και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Ο ιατρικός λόγος του Μπέρενς βρίσκεται στο ίδιο πλαίσιο αφού υποστηρίζει συνοπτικά ότι η ασθένεια είναι αποτέλεσμα του ανορθολογισμού και της υπέρβασης των ορίων. Διαφωτιστικός κατά βάση είναι και ο λόγος του Δρ Κροκόφσκι ο οποίος υποστηρίζει πως η ασθένεια ταυτίζεται με την ανθρώπινη συνθήκη και η ίαση της επέρχεται δια μέσου της ψυχαναλυτικής επιστήμης.

Αντίθετα οι λόγοι που έχουν μία ρομαντική καταβολή είναι οι λόγοι του Νάφτα, της Σωσά, του Πέπερκορν και φυσικά του Κάστορπ. Για τον Λέο Νάφτα, η ασθένεια αποτελεί μία κατάσταση ιερότητας που εξυψώνει τον άνθρωπο εκπνευματίζοντάς τον. Παρόμοια μέσα από τον λόγο της Σωσά βλέπουμε ότι η ασθένεια είναι μία συνθήκη που οδηγεί στην λύτρωση και την ελευθερία. Ο αισθησιοκρατικός λόγος του Μ. Πέπερκορν επίσης τοποθετεί το αίσθημα πάνω από την λογική θεωρώντας ότι αυτό καθορίζει την δυναμική της ζωής και την εμφάνιση του θανάτου. Τέλος για τον Χανς Κάστορπ, η ασθένεια αποτελεί μία ευγενή κατάσταση της ανθρώπινης ύπαρξης αφού την εκλεπτύνει και την εκπνευματίζει.

B' Μέρος Ανάλυσης –Η κοινωνική διάσταση της ασθένειας. Το Σανατόριο

Η κατασκευή της έννοιας της ασθένειας μέσα από τους διάφορους λόγους σχετίζεται με κοινωνικές σχέσεις και πρακτικές καθώς και με την άσκηση της ιατρικής εξουσίας που διαμορφώνονται στο σανατόριο. Έτσι εντοπίστηκαν οι εξής οργανωτικές θεματικές ενότητες με τα βασικά τους θέματα, όπου έννοια της ασθένειας αναπαρίσταται στην υλικότητά της και αφορούν στο κοινωνικό-θεσμικό πλαίσιο.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ ΘΕΜΑ:ΑΣΘΕΝΕΙΑ		
ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ	ΒΑΣΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ	ΒΑΣΙΚΑ ΥΠΟΘΕΜΑΤΑ
θεραπευτικές πρακτικές	Καθαρός αέρας Διατροφή Εναλλακτικές θεραπείες Θερμομέτρηση	
ιατρικοποίηση των κοινωνικών σχέσεων	Ασθένεια ως αποτέλεσμα της διάγνωσης Σχέση ιατρικού προσωπικού με ασθενείς Σχέσεις μεταξύ των ασθενών	Σχέση ιατρού- ασθενή Σχέση νοσηλευτικού προσωπικού και ασθενείς Ιατρικοποίηση του λόγου των ασθενών Ιατρική τεχνολογία
ζωή των ασθενών	Η κοινότητα των ασθενών Οι ασθενείς –τέρατα	

	<p>Οι ετοιμοθάνατοι</p> <p>Οι «ζωντανοί» ασθενείς</p> <p>Η οργάνωση των δραστηριοτήτων της κοινότητας των ασθενών</p>	
--	---	--

Πίνακας 2. Η εννοιολόγηση της ασθένειας με βάση την κοινωνική της διάσταση

Στόχος αυτού του δεύτερου επιπέδου ανάλυσης κι εδώ να δούμε πώς η αναπαράσταση των τρόπων βιώματος της φυματίωσης μέσα στο κοινωνικο-θεσμικό πλαίσιο νοηματοδοτούν την έννοια της ασθένειας.

4.9 Οι θεραπευτικές πρακτικές

Από την στιγμή που ο ασθενής διαγνωστεί ως φυματικός εντάσσεται δια μέσου του αποκλεισμού του από την κοινωνία στο σανατόριο²⁵, μία «θεραπευτική μηχανή», όπου μέσα εκεί η ζωή του ασθενή²⁶ επιτηρείται, ελέγχεται, τιμωρείται μετατρέπόμενος, εφόσον αποθεραπευτεί σε ένα σώμα παραγωγικό, πολιτικά και οικονομικά χρήσιμο (Φουκώ, 1964). Το σανατόριο του Μπέργκχοφ ήταν μία κερδοσκοπική ανώνυμη εταιρία με πυραμιδική διοικητική οργάνωση (μέτοχοι-εποπτικό συμβούλιο-διεύθυνση) όπου φιλοξενούσε κυρίως κοσμοπολίτικα αστικά στρώματα που διέθεταν χρήματα για να νοσηλευτούν. Κατά συνέπεια πέρα από την

²⁵Το σανατόριο σύμφωνα με τον Goffmann είναι ένα ολοπαγές ίδρυμα το οποίο ορίζεται: «ως ένας τόπος διαμονής και εργασίας όπου ένας μεγάλος αριθμός ατόμων που βρίσκονται στην ίδια κατάσταση, αποκομμένα από την ευρύτερη κοινωνία διάγουν μαζί, μία έγκλειστη, τυπικά διευθυνόμενη καθημερινότητα» (Goffman, 1994, σ.19).

²⁶ « Μία βασική κοινωνική ρύθμιση στην σύγχρονη κοινωνία είναι ότι το άτομο τείνει να κοιμάται, να παίζει και να εργάζεται σε διαφορετικούς χώρους, με διαφορετικούς συμμετοχούς, κάτω από διαφορετικές αυθεντίες και δίχως ένα συνολικό ορθολογικό σχέδιο. Το κεντρικό χαρακτηριστικό των ολοπαγών ιδρυμάτων μπορεί να περιγραφεί ως μία κατάρρευση των φραγμών που συνήθως διαχωρίζουν τις τρεις αυτές σφαίρες της ζωής. Πρώτον, όλες οι εκδηλώσεις της ζωής διεξάγονται στον ίδιο χώρο και κάτω από την ίδια μοναδική αυθεντία. Δεύτερον, κάθε φάση της καθημερινής δραστηριότητας του μέλους συντελείται σε άμεση συναναστροφή με μία σωρεία άλλων οι οποίοι όλοι τυγχάνουν της ίδιας μεταχείρισης και από τους οποίους απαιτείται να κάνουν μαζί το ίδιο πράγμα. Τρίτον όλες οι φάσεις των δραστηριοτήτων της ημέρας είναι αυστηρά προγραμματισμένες καθώς η μία δραστηριότητα οδηγεί στην επόμενη σε χρόνο προκαθορισμένο κι ολόκληρη η ακολουθία των δραστηριοτήτων επιβάλλεται εκ των άνω από ένα σύστημα ρητών τυπικών θεσπίσεων κι ένα σώμα λειτουργών. Τέλος, οι ποικίλες καταναγκαστικές δραστηριότητες συντάσσονται σε ένα μοναδικό, ορθολογικό σχέδιο, καταρτισμένο, όπως λέγεται, για να εκπληρώνει τους επίσημους σκοπούς του ιδρύματος» (ο.π.:25)

ιδεολογική του υπόσταση και λειτουργία, αποτελούσε και έναν επιχειρηματικό θεσμό που υπάγονταν στους κανόνες της αγοράς (MB,1995, τ.α, σ.218-220).

Πριν την ανακάλυψη του φυματιώδους βακίλου από τον R.Kocho κυρίαρχος ιατρικός λόγος εντόπιζε τα αίτια της φυματίωσης στον μοντέρνο τρόπο ζωής, σε περιβαλλοντικούς και κληρονομικούς παράγοντες. Η καθιστική ζωή, ο ανεπαρκής εξαερισμός, η κακή διατροφή, το υγρό κλίμα, καθώς και η κληρονομικότητα αποτελούσαν παράγοντες που ευνοούσαν της εμφάνιση της νόσου. Βασιζόμενοι σε αυτό το αιτιολογικό μοντέλο οι ιατροί διαμόρφωσαν ένα συγκεκριμένο θεραπευτικό καθεστώς στα σανατόρια όπου τηρούνταν ορισμένες προδιαγραφές: καθαρός αέρας, καλή διατροφή, ξεκούραση, ήπια άσκηση, καλός ύπνος, καλή ψυχική και διανοητική κατάσταση. Αυτά ήταν τα μέσα προκειμένου ο ασθενής να αναχαιτίσει τα συμπτώματα της νόσου και όχι να επανέλθει σε μία απόλυτα υγιή κατάσταση (Waren,2006,σ. 458-460).

Καθαρός αέρας. Προτεραιότητα όλων των σανατορίων ήταν η έκθεση των ασθενών στον καθαρό αέρα. Κάθε δωμάτιο είχε το μπαλκόνι του όπου ο ασθενής περνούσε το περισσότερο διάστημα της ημέρας του ξεκούραστα κάνοντας διάφορες ήπιες δραστηριότητες(π.χ. διάβασμα),ή, κοιμόταν την νύχτα. Η οριζόντια στάση, δηλαδή η στάση με μία κλίση προς τα πίσω θεωρούνταν ότι αύξανε την ροή του αίματος προς τους πνεύμονες και βοηθούσε την θεραπεία (Warren,2006,σ.466). Οι ασθενείς στο *Μαγικό Βουνό* περνανε ατελείωτες ώρες στο μπαλκόνι τους, ή αλλιώς, κάνοντας κούρα αφού αυτό υπαγόταν στον κανονισμό του σανατορίου. Η σαιζ-λονγκ και η κουβέρτα που τυλίγεται με «τέχνη» γύρω από το σώμα του ασθενή το βράδυ αποτελούσαν απαραίτητα εξαρτήματα για την «απόλαυση» της «οριζόντιας στάσης ζωής» τους.

Διατροφή. Η διατροφή επίσης ήταν ένα σημαντικό μέρος των θεραπευτικών πρακτικών. Στα σανατόρια παρέχονταν άφθονες ποσότητες φαγητού(7 γεύματα την ημέρα) όπου περιλαμβάνονταν πολύ γάλα, φαγητά με πολλά λιπαρά, δυνατά κρασιά και οينوπνευματώδη ποτά. Η αύξηση βάρους του ασθενή αποτελούσε ένδειξη προόδου της θεραπείας του (Waren,2006, σ.466). Οι περιγραφές των πλουσιοπάροχων γευμάτων στο σανατόριο του Μπεργκχοφ εμφανίζονται διαρκώς μέσα στο κείμενο. Οι ασθενείς τρώνε διαρκώς, με όρεξη, ενώ οι αποθεραπευμένοι ασθενείς έχουν αυξημένο

βάρος σε σχέση με την πρώτη άφιξή τους στο σανατόριο(MB, 1995,τ.α., σ. 25, 71 ,126-127, 137-138, 193).

Εναλλακτικές θεραπείες. Οι εναλλακτικές θεραπείες επίσης όπως λουτρά, περίπατοι και ήπια άσκηση ήταν στην καθημερινή διάταξη του θεραπευτικού προγράμματος. Τα σανατόρια που ήταν εγκατεστημένα κυρίως στα βουνά είχαν στον εξωτερικό τους χώρο μονοπάτια όπου κατά διαστήματα τοποθετούνταν παγκάκια για συχνή ξεκούραση (Wagen,2006, σ.466). Στο κείμενο οι ασθενείς πηγαίνουν την καθημερινή τους βόλτα, κάνοντας κατά την διάρκειά της ένα διάλλειμα από τον θεραπευτικό κανονισμό, συζητώντας για διάφορα θέματα, συναναστρεφόμενοι άλλους ασθενείς του σανατορίου.

Θερμομέτρηση. Ένα άλλο κομμάτι των θεραπευτικών πρακτικών είναι η θερμομέτρηση που πραγματοποιούνταν από τον ίδιο τον ασθενή ανά τακτά χρονικά διαστήματα κατά την διάρκεια της ημέρας προκειμένου να ελέγξει την θερμοκρασία του σώματός του που ήταν σε μία διαρκή εμπύρετη «μισομεθυσμένη» κατάσταση. Η «θερμομανία» των ασθενών ήταν αποτέλεσμα της υποταγής τους στο επιτηρητικό καθεστώς του σανατορίου: «Μου αρέσει να μετρώ την θερμοκρασία, τέσσερις φορές την ημέρα» αναφέρει ο Γιοάχιμ γιατί αντιλαμβάνεται, όπως ο ίδιος λέει, καλύτερα το πέρασμα του χρόνου.

Γενικότερα το σανατόριο ως θεραπευτικός μηχανισμός αναπαρίσταται στο κείμενο ως ένας κόσμος πειθαρχίας όπου επικρατεί ένα αυστηρό καθεστώς που ρυθμίζει με κανόνες την ζωή των ασθενών και που εφαρμόζονταν από την ιατρική εξουσία. Πέρα από την διαρκή υποβολή των ιατρικών εξετάσεων στις οποίες υποβάλλονταν ο ασθενής, ασκείται εξουσία σε ολόκληρες τις πτυχές της καθημερινότητάς του στο όνομα της υγείας και της ζωής του.

4.10 Η ιατρικοποίηση των κοινωνικών σχέσεων

Η ιατρική την νεωτερική εποχή απέκτησε έναν ρόλο κοινωνικού ρυθμιστή που παλαιότερα είχε η θρησκεία και το δίκαιο. Οι γιατροί προσπαθώντας να

κατοχυρώσουν το επαγγελματικό και επιστημονικό τους κύρος απέκτησαν το αποκλειστικό δικαίωμα να ορίζουν και να θεραπεύουν οποιαδήποτε μορφή ασθένειας. Ο ηγεμονικός ιατρικός λόγος και πρακτική κατά συνέπεια οδήγησαν στην ιατρικοποίηση της κοινωνικής ζωής. Η ιατρική εξουσία όπως αναφέρει ο Φουκώ, αποτέλεσε μία πειθαρχική εξουσία που παρέχει κανόνες για τον τρόπο με τον οποίο ο ασθενής κατανοεί, ρυθμίζει και βιώνει το σώμα του.²⁷ Μέσα στο πλαίσιο αυτό αναπτύσσονται νέες σχέσεις μεταξύ ιατρού και ασθενή, μεταξύ ασθενή και ασθενή καθώς και μεταξύ ιατρού και ιατρού.

Προσπαθούμε να δούμε τις αναπαραστάσεις του φαινομένου αυτού στο κείμενο χωρίζοντάς τις σε τρεις θεματικές: α) η εξέταση- η διάγνωση, β) η σχέση ιατρικού προσωπικού με τους ασθενείς και γ) οι σχέσεις των ασθενών

4.10.1 Η εξέταση-η διάγνωση

Η καταστατική θέση του ατόμου, δηλαδή το αν θα ενταχθεί στο κόσμο των ασθενών ή των υγιών εξαρτάται από την ιατρική γνωμάτευση η οποία είναι αποτέλεσμα μίας σειράς ιατρικών εξετάσεων. Ο Φουκώ στο “*Επιτήρηση και Τιμωρία*” αναφέρεται στην διαδικασία της επιστημονικής εξέτασης όπου επιφέρει τα εξής αποτελέσματα: Το υποκείμενο υποβάλλεται σε ένα καθεστώς ορατότητας με συνέπεια την αντικειμενοποίηση του κάτω από το βλέμμα του επιστήμονα. Στη συνέχεια, εξακριβώνεται η ατομικότητα, συσσωρεύονται ντοκουμέντα-τεκμήρια τα οποία ταξινομούνται, συγκρίνονται παράγοντας τελικά κανονικότητες. Έτσι το άτομο περιγράφεται, αναλύεται, και τελικά τυποποιείται μέσα από αυτό το corpus γνώσεων. Τέλος το κάθε άτομο μετατρέπεται σε “περίπτωση”. Αυτό σημαίνει ότι περιγράφεται, ζυγίζεται, μετρίεται, συγκρίνεται με άλλα άτομα προκειμένου να ταξινομηθεί, να αποκλειστεί, να συμμορφωθεί και τελικά να πειθαρχηθεί (Φουκώ, 2004, σ.247-254).

Στο *Μαγικό Βουνό* οι ασθενείς και οι επισκέπτες βρίσκονται διαρκώς υπό την ιατρική επίβλεψη των ιατρών. Όταν ο γιατρός πρωτοσυναντά τον Κάστορπ τον βρίσκει

²⁷ Η Lupton (χχ) στο άρθρο της “Foucault and the Medicalization Critique” παρουσιάζει την παραδοσιακή μαρξιστική θέση για την ιατρικοποίηση σε αντιδιαστολή με την φουκωική έννοια της ιατρικοποίησης. Στην πρώτη περίπτωση ο ασθενής αποτελεί έναν παθητικό δέκτη της ιατρικής εξουσίας. Στην δεύτερη περίπτωση, η ιατρική εξουσία παράγει δια μέσου του ιατρικού βλέμματος, του ιατρικού λόγου και των ιατρικών πρακτικών την υποκειμενικότητα του ασθενή. Ο ασθενής έχει έναν ρόλο ενεργητικό καθώς «συμμετέχει» και ο ίδιος με την υποταγή του ή την αντίσταση του στην διαδικασία υποκειμενοποίησής του. Στο Turner, (1997, σ.94-112).

«τελείως αναιμικό», βλέπει ότι το χρώμα του δέρματός του ήταν πράσινο προτρέποντάς τον να μείνει για ένα διάστημα στο σανατόριο και να υποβληθεί σε όλες τις εξετάσεις και θεραπευτικές πρακτικές που υποβάλλονται οι κανονικοί ασθενείς. Ο Χανς Κάστορπ μέχρι εκείνη την στιγμή ήταν ένας «εν δυνάμει» ασθενής. Ο ίδιος αποδέχεται την πρόωμη διάγνωση του ιατρού και αποφασίζει να υποβληθεί στον τρόπο ζωής των ασθενών. Ήδη από την δεύτερη η μέρα σαν τα λόγια του Μπέρενς να είχαν μία «μαγική» επίδραση επάνω του, νιώθει κάποια συμπτώματα τα οποία επιδεινώνονται τις επόμενες ημέρες μέχρι που αποφασίζει να πάει για μία δεύτερη, πιο «σοβαρή» εξέταση (MB, 1995 τ.α., σ.78, 80, 88).

Στην δεύτερη εξέταση, ο Χανς Κάστορπ πηγαίνει μαζί με τον ξάδελφο του. Πρώτα εξετάζεται ο Γιοάχιμ όπου ο Μπέρενς μόλις κάθεται του λέει: «Για να δούμε τώρα την διαγωγή σας!». Στην συνέχεια ο πειθαρχημένος Γιοάχιμ, «εκπαιδευμένος στην κάθε του κίνηση» υποβάλλεται στην εξέταση. Τα αποτελέσματα καταγράφονται. Οι «ποινές»²⁸ επιβάλλονται. Ακολουθεί ο Χανς Κάστορπ. Η εξέταση ξεκινά με την παρατήρηση του σώματος του Χανς Κάστορπ. Στην συνέχεια τοποθετείται το στηθοσκόπιο²⁹ στην πλάτη του ασθενή, γίνεται η ακρόαση και εντοπίζεται ένας «ρόγγχος που προέρχεται από μία νέα εστία». Η πρώτη διάγνωση του ιατρού επιβεβαιώνεται και τεκμηριώνεται μέσα από την λήψη του ιατρικού ιστορικού του ασθενή το οποίο είναι επιβαρυνμένο και επιβεβαιώνει τα κληρονομικά αίτια. Στην συνέχεια ακολουθεί μία προσπάθεια του ιατρού να επιβάλει την ιατρική αυθεντία του και την εγκυρότητα της διάγνωσής του μέσα από την περιγραφή της πορείας της ασθένειας με ιατρικούς όρους. Η πρόσφατη θερμοκρασία του Χανς Κάστορπ επιβεβαιώνει την επανεμφάνιση της νόσου. Έτσι ο ασθενής θεωρείται «ένας από αυτούς εδώ πάνω» και προτρέπεται από τον ιατρό να πειθαρχήσει αποφασίζοντας να ενταχθεί στο θεραπευτικό σύστημα του σανατορίου (MB, 1995,τ.α,σ. 299-304).

²⁸ «Οι τιμωρίες και τα προνόμια είναι αυτά καθαυτά τρόποι οργάνωσης που προσιδιάζουν στα ολοπαγή ιδρύματα. Στον οικείο κόσμο του τροφίμου είναι γνωστό πως οι τιμωρίες, όποια κι αν είναι η αυστηρότητά τους, είναι κάτι που εφαρμόζεται στα ζώα και στα παιδιά. Αυτό το εξαρτοποιητικό, μηχηβιουριστικό μοντέλο δεν εφαρμόζεται ευρέως στους ενήλικες, εφόσον η μη τήρηση των απαιτούμενων προτύπων οδηγεί συνήθως σε έμμεσες, μειονεκτικές συνέπειες και με κανέναν τρόπο σε κάποια ιδιαίτερη, άμεση τιμωρία.» (Goffman, 1994, σ.65).

²⁹ «Οι διάφορες κλινικές τεχνικές τις οποίες έχουν χρησιμοποιήσει οι γιατροί για να μελετήσουν το σώμα ως αντικείμενο δεν είναι απλά τα σύμβολα μίας καταπιεστικής δύναμης αλλά συστατικά στοιχεία στην γραμμή παραγωγής της πραγματικότητας. Το στηθοσκόπιο... λειτουργεί ως ένα πολύπλοκο μέρος μίας μηχανής που κατασκευάζει σώματα. Κάθε φορά που το στηθοσκόπιο εφαρμόζονταν (και εφαρμόζεται) σε έναν ασθενή, ενίσχυε το γεγονός ότι ο ασθενής κατείχε ένα αναλύσιμο σώμα με διακριτικά όργανα και ιστούς που μπορεί να εκκολαφτεί εντός τους μία παθολογική κατάσταση... είναι το στηθοσκόπιο σε συνδυασμό με ένα ανώνυμο βλέμμα που έχουν μεγάλη επίδραση στην κατασκευή της φυσιολογίας του σώματος κατά την διάρκεια του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα.» (Petersen, 1997, σ.23).

Ακολουθεί και μία τρίτη διάγνωση όταν πια ο Χάνς Κάστορπ μετά το επεισόδιο της αυτοκτονίας του Πέπερκορν έχει θεωρηθεί «επικίνδυνος» για την τάξη του σανατορίου. Ο Μπέρενς με ένα ύφος «ανωτερότητας» αναφέρει στον Χανς Κάστορπ τα αποτελέσματα της τελευταίας ακτινογραφίας όπου βρέθηκαν νέα σημεία ίασης, όμως προβληματίζεται από την θερμοκρασία του ασθενή και κατά συνέπεια «πρέπει να αναζητηθούν νέες αιτίες» για την παρούσα κατάσταση. Υποψιάζεται ότι «έπεσε έξω στην θεραπεία», ότι ίσως ήταν λίγο «μονόπλευρη» και ότι τα συμπτώματα δεν προέρχονται από φυματίωση αλλά από κόκκους. Σκοπός της τρίτης αυτής διάγνωσης ήταν η «υπέρβαση του νεκρού σημείου» του Χανς Κάστορπ και η αποφυγή μίας κατάστασης η οποία θα έβγαине «εκτός ελέγχου». Η εξέταση επομένως παρουσιάζεται ως ένα μέσω ηθικοποίησης του ασθενή και η διάγνωση σκοπεύει να τον επαναφέρει σε μία κανονικότητα. Ουσιαστικά όμως η διάγνωση επέφερε την εκμηδένιση της ύπαρξης του ασθενή και της υιοθέτησης του «ρόλου του αρρώστου»³⁰. Επομένως εδώ αναπαρίσταται η ιατρική ως ψευδο-επιστήμη. Το συμπέρασμα προηγείται της αιτίας και η διάγνωση δεν ήταν παρά ένα ψέμα, μία κατασκευή του ίδιου του γιατρού και της αποδοχής της από τον ασθενή. Η κυνικότητα της στάσης του ιατρού στην περίπτωση του Χανς Κάστορπ έχει κυρίως οικονομικά αίτια αφού το ίδρυμα και ο ίδιος δεν «υπηρετεί την πάσχουσα ανθρωπότητα» μόνο άλλα έχει και κερδοσκοπικό σκοπό.

4.10.2 Η σχέση ιατρικού προσωπικού με τους ασθενείς

Οι σχέσεις του ιατρικού προσωπικού με τους ασθενείς διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: α) την σχέση ιατρού- ασθενή και β) την σχέση νοσηλευτικού προσωπικού – ασθενή. Οι σχέσεις αυτές αλλάζουν μορφές στην αφήγηση όλες τους όμως έχουν χαρακτήρα αυθεντιοκεντρικό.

Η σχέση ιατρού- ασθενή. Η Lupton (χχ), αναφέρει ότι οι ασθενείς βλέπουν ασυνείδητα τους ιατρούς ως πατρικές φιγούρες, δημιουργώντας μαζί τους σχέσεις

³⁰ Ασθενείς που υιοθετούν τον «ρόλο του αρρώστου» (sick role) έχουν τα εξής χαρακτηριστικά :α)εξαιρούνται από τις κοινωνικές υποχρεώσεις που καλούνται να εκπληρώσουν β)αφήνονται στα χέρια του ιατρού προκειμένου να επιστρέψουν σε μία κανονικότητα (Lupton , 2003, σ.7).

εξάρτησης που αναπτύσσονται στην παιδική ηλικία (MB, 1995, τ.β, σ.486, 497-499). Ο αφηγητής μιλά εξ ονόματος των συναισθημάτων του Χανς Κάστορπ όταν πρωτοσυναντά τον Μπέρενς:

«Ο αυλικός σύμβουλος Μπέρενς ήταν ένας άνδρας ασπρομάλλης, θα μπορούσε να είναι πατέρας του. Επιπλέον ήταν επικεφαλής του ιδρύματος, η ύψιστη αυθεντία και η πατρική αυθεντία ήταν εκείνο που αποζητούσε μέσα από την καρδιά του ο Χανς Κάστορπ» (M.B., 1995, τ.α., σ.247).

Από αυτή την κεντρική μορφή σχέσης (σχέση παιδιού –κηδεμόνα) πηγάζουν οι υπόλοιπες μορφές της σχέσης ιατρού- ασθενή.

Έτσι έχουμε την σχέση αστυνομικού-κλέφτη:

«Τι γυρεύετε εσείς εδώ! Πρέπει να σας εγχειρίσω ιδιαίτερο αντίτυπο του κανονισμού. Όσο ξέρω είναι ώρα κούρας. Η καμπύλη στο φύλλο σας δεν σας δίνει το δικαίωμα να παριστάνετε τον ελεύθερο και ωραίο. Θα έπρεπε εδώ κάπου να βάλουν ένα από τα θεϊκά φόβητρα για κλέφτες που θα απειλεί να λογχίσει όλους όσοι από τις δύο έως τις τέσσερις ελευθεριάζουν στον κήπο!» (MB, 1995, τ.β:350).

ή την σχέση δικαστή-κρατούμενου:

«Γκάφκυ επτά... τελευταία εξέταση. Αυτό το παιδί δεν λέει να αποτοξινωθεί. Και να δείτε ποτέ δεν με πίεσε και δεν με παίδεψε τόσο όσο πρόσφατα, πως θέλει να φύγει και να ζωστεί το σπαθί, παιδιαρίσματα. Μου κλαίγεται για τα τρία μηνάκια του λες και είναι αιώνες... Θα χαθεί το παλληκάρι...» (M.B.,1995, τ.β.:34).

ή την σχέση στρατηγού- φαντάρου (MB, 1995,τ.α,σ. 125-127) :

«Με το πούρο υδραργύρου στο στόμα! Να σημειώνεται πάντα, Τσέιμσεν!

Υπηρεσιακά! Ευσυνείδητα!» (M.B., τ.β., σ.178).

ή την σχέση μαθητή δασκάλου ή τέλος την σχέση τρόμου η οποία αναπτύσσεται μεταξύ Μπέρενς και πρόξενου Τεινάπελ οδηγώντας τον τελευταίο στην αποχώρησή του από το σανατόριο (M.B., τ.α., σ. 133, 162).

Χαρακτηριστική είναι η αναπαράσταση του Δρ. Κροκόφσκι ως Ιησού Χριστού και των ασθενών ως πιστούς μαθητές του στο τέλος μίας διάλεξής του:

«Αληθινά στεκόταν με απλωμένα τα χέρια και λοξά γερμένο κεφάλι εκεί πίσω από την ρεντιγκότα του σχεδόν σαν τον Ιησού Χριστό στο Σταυρό! Φάνηκε πως ο Δρ. Κροκόφσκι με ανοιχτές αγκάλες καλούσε όλους να έρθουν σε αυτόν. Έλθετε προς με, έλεγε με άλλα λόγια, οι κοπιώντες και πεφορτισμένοι. Και δεν άφηνε καμία αμφιβολία πως ήταν πεπεισμένος ότι όλοι χωρίς εξαίρεση ήταν κοπιώντες και πεφορτισμένοι... Σηκώθηκαν όλοι, έσπρωξαν τις καρέκλες και άρχισαν να κινούνται αργά προς την ίδια έξοδο από την οποία είχε βγει ο δόκτωρ. Έμοιαζαν σαν να έτρεχαν ομοκεντρικά προς αυτόν, από όλες τις πλευρές, διστακτικά άλλα άβουλα και με ζαλισμένη ομοφωνία, σαν το κοπάδι των ποντικών πίσω από τον γητευτή» (MB, 1995, τ.α', σ.216-217).

Οι ασθενείς διαχωρίζονταν σε «καλούς» και «κακούς». «Καλός» ασθενής είναι αυτός που πειθαρχεί και συμμορφώνεται με τις εντολές του ιατρού, αυτός, που έχει εσωτερίκευση τον κανονισμό και εκτελεί τα καθήκοντά του με ευχαρίστηση και ευσυνειδησία. «Τους κανόνες τους ξέρω απέξω και ανακατωτά και τους τηρώ επακριβώς!» αναφέρει ο Χανς Κάστορπ που είναι ένας από τους «καλούς» ασθενείς του Μπέρενς. «Καλός» ασθενής ήταν και ο ξάδελφος του Γιοάχιμ μέχρι που «υπέκυψε σε μεταπτώσεις ανταρσίας και άρχισε να εξανίσταται κατά της κλίμακας Γκάφκι...» .Αρκετοί ασθενείς «εξεγείρονταν» στο καθεστώς του σανατορίου αναχωρώντας τους καλοκαιρινούς μήνες ανεξάρτητα από τις υποδείξεις των ιατρών για την παραμονή τους στο σανατόριο.

Οι γιατροί στο σανατόριο έπρεπε να επιβάλλουν την ομαλή διεξαγωγή του καθημερινού προγράμματος. Ο Μπέρενς επιτηρούσε την ώρα των γευμάτων, στο προαύλιο, καθώς και την κατάσταση υγείας του σώματος των ασθενών. Ο Δρ. Κροκόφσκι επιτηρούσε τον εσωτερικό κόσμο του ασθενή δια μέσου της ψυχανάλυσης. Οι ασθενείς όμως αρκετές φορές παραβιάζουν τα όρια που τους επιβάλλονται. Έτσι για παράδειγμα ένα γεύμα που έδωσε ο Πέπερκορν σε ακατάλληλη ώρα ο Μπέρενς το διέλυσε αποκαλώντας τους «δειλούς σκλάβους». Ο ιατρός εδώ επανεμφανίζεται ως πατρική φιγούρα που τιμωρεί τα παιδιά του.

Το πορτραίτο της Κλάβντιας Σωσά που φιλοτεχνήθηκε (M.B., τ.α., σ. 429-430) από τον Μπέρενς παρουσιάζει μία σχέση ιατρού-ζωγράφου και ασθενή-μοντέλου η οποία είναι εξουσιαστική αφού μετατρέπει τον ασθενή-υποκείμενο σε αντικείμενο

της ιατρικής γνώσης. Το ολιστικό-ιατρικό βλέμμα³¹ κατατάσσει εξαρχής την ασθενή σε φυλή, ζωικό είδος και τύπο φυσιολογίας. Στην συνέχεια η ασθενής αναπαρίσταται με βάση τις ιατρικές, ανατομικές και φυσιολογικές γνώσεις του ιατρού. Ο ιατρός ζωγραφίζει όχι με βάση την αίσθηση αυτού που έχει απέναντί του αλλά με βάση την ανθρώπινη τυπολογία και τις ιατρικές του γνώσεις. Η αναπαράσταση της επιδερμίδας της Σωσά την οποία βρίσκει ο Χανς Κάστορπ τόσο «παραστατική» είναι αποτέλεσμα της γνώσης της ανατομίας της. Είναι ο θάνατος της Μαντάμ Σωσά όμως που αναπαριστάται και όχι η ζωντανή ύπαρξή της.

Η σχέση νοσηλευτικού προσωπικού- ασθενή. Υπεύθυνο για την ομαλή έκβαση του θεραπευτικού προγράμματος είναι επίσης το νοσηλευτικό προσωπικό. Οι νοσηλεύτριες στα санаторία για φυματικούς προέρχονταν από μεσαία και εργατικά στρώματα. Οι νοσοκόμες που προέρχονταν από τα μεσαία μορφωμένα στρώματα θεωρούνταν η «ελίτ» του νοσηλευτικού προσωπικού και εκπροσωπούσαν τις αξίες της μεσαίας τάξης. Αυτές είχαν την αναγνώριση των γιατρών αφού θεωρούταν ότι συνέφεραν στην ιατρική και κοινωνική γνώση. Παρόλα αυτά οι ιατροί επέβαλλαν όρια στις αρμοδιότητες τους. Ο ρόλος της νοσοκόμας ήταν να μάθει στον φυματικό πώς θα ζήσει έναν τρόπο ζωής που θα οδηγήσει στην θεραπεία του από την νόσο. Κατά συνέπεια επιτηρούσε την διατροφή και την υγιεινή του ασθενή. Χαρακτηριστικά της ευσυνείδητης νοσηλεύτριας ήταν η υπομονή, η επιμονή, η αυταρχικότητα, και η αυτοπειθαρχία.³²

Στο κείμενο η νοσηλεύτρια αναπαρίσταται στην γροτέσκα μορφή την γυναίκας- νάνου που επέβλεπε τα γεύματα και στην εξουσιαστική μορφή της Φράου Μύντελντοκ η οποία διαρκώς αναφέρει την καταγωγή της και παραπονιέται για τον Μπέρνερς ότι της φωνάζει.

Συνοπτικά, η σχέση ασθενών και ιατρικού προσωπικού είναι πατέρα/μητέρα- παιδιού. Μέσα από αυτή την σχέση ο ασθενής μαθαίνει να εσωτερικεύει τους κανόνες και να αυτοπειθαρχείται προκειμένου να θεραπευτεί.

³¹ Το “ολιστικό βλέμμα” είναι το ιατρικό βλέμμα που συντίθεται από δύο επιμέρους βλέμματα: το συνθετικό-διαγνωστικό βλέμμα και το καλλιτεχνικό βλέμμα. Από το 1890 έως το 1930 καλός θεραπευτής θεωρούνταν εκείνος που είχε ένα βλέμμα που του επέτρεπε να αιχμαλωτίσει την ουσία και τις ατομικές ποιότητες του ανθρώπου με ολιστικό τρόπο. Η ιατρική τέχνη απαιτούσε έναν γιατρό που θα ανέπτυσσε μία φυσική εμπάθεια για τον ασθενή καθώς και μία κατανόηση του περιβάλλοντός του που θα του επέτρεπε να κοιτάξει βαθιά μέσα στην ψυχή του. Ένα φυσιολογικό και υγιές σώμα αναπαριστούσε το ιδανικό της ομορφιάς και μόνο ένας γιατρός, ανδρικού φύλου με καλλιτεχνικές ευαισθησίες μπορούσε να κρίνει την κατάστασή του (Han M., 2000).

³² Για τις ταξικές σχέσεις μεταξύ νοσοκόμων- ιατρικού προσωπικού- ασθενών που αναπτύσσονταν στο санаторίο βλ. Robbins, 1997.

4.10.3 Οι σχέσεις των ασθενών

Ο ιατροκοιμημένος λόγος των ασθενών. Ένα από τα σημαντικά θέματα συζητήσεων των ασθενών είναι η κατάσταση υγείας τους. Οι ασθενείς περιγράφουν την κατάστασή υγείας τους με ιατρικούς όρους, βιώνοντας την ασθένειά τους μέσα από έναν λόγο ιατροκοιμημένο (MB, 1995, τ.α, σ.14, 316, τ.β, σ.150).

Όταν για παράδειγμα ο πρόξενος Τειναπελ ήρθε να επισκεφτεί τον ανιψιό του (Χανς Κάστορπ):

«Άκουγε τον συγγενή του να μιλάει για την ασθένεια που αποτελούσε εδώ το επαγγελματικό ενδιαφέρον όλων και για την προδιάθεση που έδειχναν γι αυτήν... για το πώς οι βάκιλοι ερέθιζαν τα κύτταρα των διακλαδώσεων των αναπνευστικών οδών και των πνευμονικών κυψελίδων, για την δημιουργία φυμάτων και την παραγωγή διαλυτών μεθυστικών τοξινών, την αποσύνθεση των κυττάρων και την διαδικασία αποτιάνωσης για την οποία ανέκυπτε μετά το ερώτημα αν οδηγούσε μέσα από ασβεστική απολίθωση και επούλωση του συνδετικού ιστού σε ιαματική σταθερότητα ή αν εξελίσσονταν σε μεγαλύτερες εστίες, άνοιγε σπήλαια και κατέστρεφε το όργανο» (MB, 1995, τ.β:150).

Επιπλέον, η πρόσληψη της ασθένειας και της υγείας, της ζωής και του θανάτου μέσα από τον βιο-ιατρικό λόγο φαίνεται μέσα από τις σκέψεις του Κάστορπ κατά την ανάγνωση βιβλίων βιολογίας, φυσιολογίας, ιατρικής και ανατομίας (M.B. τ.α., σ.434-439).

Η ιατροκοιμηση των σχέσεων των ασθενών δια μέσου της ιατρικής τεχνολογίας. Τέλος αξίζει να αναφερθεί το γεγονός της αποικιοποίησης της ταυτότητας του αρρώστου καθώς και των σχέσεων του με τους υπόλοιπους ασθενείς από την ιατρική τεχνολογία. Ο Χανς Κάστορπ όταν κοιτά την ακτινογραφία του για πρώτη φορά συνειδητοποιεί τον θάνατό του: « είδε μέσα στον ίδιο του τον τάφο»(MB, 1995, τ.α:363-364). Οι ασθενείς κυκλοφορούν στο σανατόριο με τις ακτινογραφίες τους στο τσεπάκι του σακακιού τους ή στο πορτοφόλι τους ανταλλάσσοντας τις, ή τις

περιεργάζονται προκειμένου να πιστοποιηθεί η «σοβαρότητα» της κατάστασης του καθενός. Η Σόνταγκ αναφέρει:

« Η φυματίωση καθιστά το σώμα διαφανές. Οι ακτίνες X, που αποτελούν το καθιερωμένο διαγνωστικό μέσον, επιτρέπει σε κάποιον, συχνά για πρώτη φορά, να δει το εσωτερικό του- να γίνει διαφανής στον εαυτό του» (Σόνταγκ,1993, σ.17).

Συμπερασματικά, η ταυτότητα του ασθενή στο *Μαγικό Βουνό*, όσο και οι κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσει με τους υπόλοιπους ασθενείς διαμεσολαβούνται από τον ιατρικό λόγο και τις διάφορες ιατρικές τεχνολογίες και πρακτικές. Και οι δύο περιπτώσεις σχετίζονται με την πρωτοκαθεδρία της ιατρικής εξουσίας η οποία ασκείται σε όλες τις πτυχές της ζωής των ασθενών.

4.11 Η ζωή των ασθενών

Η αναπαράσταση του ασθενή στην λογοτεχνία αποτελεί ένδειξη των αντιλήψεων καθώς και των τρόπων που η κοινωνία αντιμετωπίζει τον Άλλον. Η Lupton αναφερόμενη στον Gilman (Gilman στο Lupton, 2003: 77-78) λέει:

«το πορτραίτο (στην περίπτωσή μας η λογοτεχνική αναπαράσταση) εκείνου που υποφέρει, το πορτραίτο των ασθενών είναι η εικόνα της ασθένειας ανθρωπομορφοποιημένη (anthropomorficised)»

Οι αναπαραστάσεις των ασθενών στο *Μαγικό Βουνό* αποκαλύπτουν αρκετές φορές το «σκληρό πρόσωπο» της φυματίωσης άλλες φορές όμως ο ασθενής ανταποκρίνεται στην μυθική φιγούρα του φυματικού. Το ύφος του συγγραφέα στις λεπτομερείς και εξονυχιστικές περιγραφές της κοινότητας των ασθενών άλλοτε γίνεται ειρωνικό, άλλοτε καυστικό, άλλοτε χιουμοριστικό και περιπαικτικό, πολλές φορές επίσης μηδενιστικό. Παρουσιάζονται πολλαπλές αναπαραστάσεις που κυμαίνονται ανάμεσα σε «αγγελικές» και «φρικιαστικές» μορφές ασθενών.

Η κοινότητα των ασθενών. Η κοινότητα των ασθενών στο σανατόριο είναι πολυπολιτισμική και ταξικά μη στρωματοποιημένη (η πλειοψηφία είναι αστοί) έχουν όμως όλοι μία «κοινή μοίρα», την ασθένεια τους, πράγμα που τους μετατρέπει από την μία σε ανθρώπους που «δεν έχουν να χάσουν τίποτα», είναι δηλαδή «ελεύθεροι»,

από την άλλη σε «θύματα». Ο Γιοαχίμ σε μία συζήτηση με τον Χανς Κάστορπ λέει για τους ασθενείς:

«Κοίτα... είναι τόσο ελεύθεροι... Θέλω να πω είναι νέοι κι ο χρόνος δεν παίζει κανένα ρόλο γι' αυτούς, κι έπειτα μπορεί και να πεθάνουν...» (MB, 1995, τ.α, σ.86).

Οι ασθενείς-τέρατα. Γενικότερα, οι αναπαραστάσεις των ασθενών επενδύονται με μια παρακμιακή ατμόσφαιρα (MB, τ.α, σ.124-126, 186-187, 209, και τ.β, σ.140) ενώ στις περιγραφές τους δεν λείπει το χιούμορ του συγγραφέα³³.

Ο «μισανθρωπισμός» μίας ασθενούς που νοσηλεύονταν στα σανατόρια από νεαρή ηλικία, ο βήχας του αυστριακού ευπατριδής αριστοκράτη «που ηχούσε σαν ένα φρικιαστικά αδύναμο ανακάτεμα σε πολύ οργανικής αποσύνθεσης» και που παρέπεμπε σε έναν «άνθρωπο όπως φαίνεται εκεί μέσα, όλα λιωμένα και λάσπη», η φαντασματική μορφή της μεξικάνας *tous-les-deux* η οποία γυρνούσε άσκοπα στο προαύλιο θρηνώντας, η «ασήμαντη», «κατώτερη» και «αμόρφωτη» αγγλίδα κυρία Σταίρ, οι «παρακατιανοί» Ρώσοι με την «ζωώδη» σεξουαλική συμπεριφορά τους, αποτελούν τις πρώτες εντυπώσεις του Χανς Κάστορπ στον «παράξενο» κόσμο του σανατορίου (MB, 1995, τ.α, σ.22-23, 24, 166, 168, 174).

Στην συνέχεια της αφήγησης η κατάσταση των ασθενών παρουσιάζεται με μία σκληρότερη μορφή εκφράζοντας την «αθλιότητα» της ζωής τους για την οποία διαρκώς παραπονείται ο Σεττεμπρίνι. Έτσι εμφανίζονται στο κείμενο ασθενείς όπως ο κύριος Αλμπίν που διακατέχονται από ακραία συναισθήματα και πάθη που τους οδηγούν στην απώλεια της αξιοπρέπειάς τους, ασθενείς που αυτοκτονούν μετά την διάγνωση, προβληματισμένους και «απρόσιτους» ασθενείς όπως ο Λέο Μπλούμενκολ, ασθενείς που ανήκουν στον σύλλογο «Μισός Πνεύμονας» που με τα τρομακτικά τους σφυρίγματα τρομοκρατούν τους νεοαφιχθέντες ασθενείς και που μοιάζουν με «εκείνα τα λαστιχένια γουρουνάκια στα πανηγύρια που αδειάζουν θρηνωδώς τον αέρα με τον οποίο έχουν γεμίσει και μαζεύονται ζαρώνοντας» (M.B., τ.α., σ.83, 131-135, 137, 160, 250). Τα παρακμιακά ήθη των ασθενών στο μυθιστόρημα αναπαρίστανται ξεκάθαρα μέσω της συναναστροφής δύο «επιπόλαιων», «άρρωστων» νέων:

³³Ο Φρόντ αναφέρει ότι με χιούμορ «συμπεριφέρεται κανείς απέναντι στους άλλους όπως ο ενήλικας απέναντι στο παιδί, καθώς αναγνωρίζει και περιγελά τη μηδαμινότητα των ενδιαφερόντων και των πόνων που στο παιδί φαίνονται μεγάλοι... αυτό που θέλει να πει το χιούμορ είναι: «Για δεξ, να ποιος είναι ο κόσμος που μοιάζει τόσο επικίνδυνος. Ένα παιχνίδι για παιδιά που αξίζει μόνο να αστευτείς μαζί του.. Αν είναι όντως το Υπερέγώ εκείνο που μιλά με χιούμορ με τέτοια τρυφερότητα στο φοβισμένο Εγώ και το παρηγορεί... επιδιώκει μέσω του χιούμορ να παρηγορήσει και να προφυλάξει το Εγώ από την οδύνη και το οποίο δεν έρχεται σε αντίφαση προς την καταγωγή του από την γονεϊκή βαθμίδα» (Φρόντ, 2009, σ.312,316). Στην περίπτωση του Μανν θα λέγαμε: «προς την καταγωγή του από τον κόσμο των γγιών».

«Η δεσποινίς με το προφίλ ταπίρου ήταν απασχολημένη να ράβει ένα κουμπί στο κλείσιμο του κάτω μέρους του γκολφ παντελονιού του νεαρού με το μονόκλ! Και καθώς έραβε, έβγαινε η ανάσα της βαριά και καυτή από άσθμα ενώ εκείνος ψιλοβήχοντας έφερνε το νύχι που έμοιαζε με κουταλάκι αλατιού στο στόμα! Ήταν βέβαια άρρωστοι και οι δύο τους, και όμως η στάση τους μαρτυρούσε τι παράξενα ήθη συναναστροφής επικρατούσαν εδώ ανάμεσα στους νέους...» (M.B., τ.α., σ.191).

Οι ετοιμοθάνατοι. Οι ετοιμοθάνατοι του санаτορίου αναπαρίστανται στο κείμενο με τρόπο αμφίσημο. Από την μία έχουμε αγγελικές φυσιογνωμίες που ανήκουν συνήθως σε νέες ή νέους, χωρίς όμως να παραλείπεται η τρομακτική διάσταση του θανάτου:

« Η ετοιμοθάνατη ήταν ένα τρισαγαρωμένο ξανθό πλάσμα με μπλε μάτια ακριβώς στην απόχρωση του μη-με-λησιμόνει, που παρά την τρομακτική απώλεια αίματος και το ότι ανάσαινε μονάχα με ένα ανεπαρκέστατο απομεινάρι των πνευμόνων της, παρουσίαζε μία εικόνα εύθραυστη, βέβαια αλλά όχι άθλια» (M.B., τ.α, σ.504).

Από την άλλη ο ετοιμοθάνατος είχε όπως τον όμορφο Λάουρο έναν «ηρωικό θάνατο», ή έναν θάνατο όμοιο με «ήσυχος ύπνος» ή έναν θάνατο «αγίου» έναν «ιπποτικό θάνατο» όπως εκείνον του Γιοάχιμ. Οι τελευταίες στιγμές όμως του θανάτου κατακλύζονται από φρίκη. Η γκροτέσκα εικόνα της κυρίας Τσίμμερμαν η οποία εγκαταλείπει τον κόσμο σαν μία «κότα ζωγραφιστή» αφήνοντας πίσω της ένα «ασύστολο γέλιο», η φοβισμένη Μπάρμπα Χούγιους που ουρλιάζει στον ιερέα που ήρθε στο τέλος της να την εξομολογήσει, η πρόωρη γήρανση του Γιοάχιμ, αποτελούν αναπαραστάσεις που αποκαλύπτουν ότι ο θάνατος από φυματίωση δεν είναι και τόσο «ωραίος».

Οι «ζωντανοί» ασθενείς. Δεν παραλείπουμε να αναφερθούμε και σε κάποιες περιγραφές ασθενών που παρουσιάζουν μία ζωντάνια που προσδίδει μία «ανθρώπινη» διάσταση στον χαρακτήρα τους. Η κυρία Σάλομον η οποία επιδεικνύει τα δαντελένια εσώρουχα της κατά την εξέτασή της από τους ιατρούς, η χήρα Χέσσεμφελντ με το τζογαδόρικο πάθος της, οι μικροδάνδηδες Μαξ και Μόριτς που το σκάγανε την νύχτα για περιπέτειες, η «ορθόστητη» Μαρούσγια με το πορτοκαλένιο άρωμά της παραπέμπουν σε μία εικόνα ενός ασθενούς όχι και τόσο απάνθρωπου, που έχει τα μικροπάθη του όπως τους «φυσιολογικούς» ανθρώπους (MB, 1995, τ.β, σ.27, 495).

Συνοψίζουμε αναφέροντας ένα μικροπεριστατικό στο κείμενο στο οποίο ο Γιοάχιμ λίγες μέρες πριν από τον θάνατό του ενώ κρατούσε μία εγκρατή πειθαρχημένη, αξιοπρεπή στάση σε όλη την διάρκεια της παραμονής του στο σανατόριο απέναντι στην αγαπημένη του Μαρούσγια, βρίσκεται μαζί της και:

«(Ο Χανς Κάστορπ) τον βρήκε μπρος το τζάκι με τα πλακάκια πλάι στο κάθισμα της Μαρούσγια, εκείνη καθόταν σε μία κουνιστή πολυθρόνα και ο Γιοαχίμ την κρατούσε με το αριστερό από τη ράχη γερτή προς τα πίσω, έτσι ώστε η Μαρούσγια τον κοιτούσε από ξαπλωτή θέση με τα καστανά της στρογγυλά μάτια στο πρόσωπο που εκείνος έγερνε πάνω της, ενώ εκείνη σήκωνε που και που χαμογελώντας και με περιφρονητική διέγερση τους ώμους... Ο Γιοαχίμ συζητώντας απόλυτα παραδομένος στην ορθόστητη Μαρούσγια, με την οποία είχε καθίσει τόσον καιρό στο ίδιο τραπέζι χωρίς να ανταλλάξει μαζί της ούτε λέξη...(ήταν)...χαμένος!» (Μ.Β., τ.β.,σ.322-323).

Εδώ παρουσιάζονται οι δύο άλλες ακραίες αναπαραστάσεις ασθενών, αυτή της γεμάτης ζωντανίας Μαρούσγιας και του ετοιμοθάνατου Γιοαχίμ ανάμεσα στις οποίες βρίσκεται η εικόνα του ασθενή του *Μαγικού Βουνού*.

Η οργάνωση και οι δραστηριότητες της κοινότητας των ασθενών. Η κοινότητα των ασθενών είναι ιεραρχημένη ανάλογα με ηλικιακά, ταξικά, διανοητικά, και φυλετικά κριτήρια. Ένας ακόμα παράγοντας διάκρισης είναι η «σοβαρότητα της περίπτωσης» με βάση την οποία κάποιος κερδίζει τον σεβασμό. Κάθε ασθενής εντάσσεται σε μικρές ομάδες που κάθονται σε τραπέζια ανάλογα με τις υποδείξεις του ιατρού. Έτσι ένας ασθενής ανάλογα με την διαγωγή και τον χαρακτήρα που θα δείξει μπορεί να αναγκαστεί να αλλάξει θέση αρκετές φορές και η θέση που θα λάβει να είναι αποτέλεσμα αξιολόγησης της ιατρικής εξουσίας, της ηθικής ή υπαρξιακής του κατάστασης. Αυτή η κινητικότητα του ασθενή από θέση σε θέση παραπέμπει σε μία θεατρική δραματολογία όπου υπάρχει το προσκήνιο(το σαλόνι) το παρασκήνιο(οι διάδρομοι, τα δωμάτια των ασθενών) και οι διάφοροι δρώντες που επιτελούν τους ρόλους τους όπου μπορεί με το πέρασμα του χρόνου να αλλάξουν μορφές (Goffman, 2006, σ.73-130).

Οι ασθενείς κατά την παραμονή τους στο σανατόριο ασχολούνται με διάφορες δραστηριότητες οι οποίες τους βοηθούν να «ξεχαστούν» και να υπερβούν την

μονοτονία του θεραπευτικού κανονισμού.³⁴ Η κοινωνική ζωή των ασθενών χαρακτηρίζεται από ανία η οποία «σπάει» με το κουτσομπολιό, με διάφορα επιτραπέζια ή τυχερά παιχνίδια όπως ντόμινο πασιέντζα και μπριτζ, με τη φωτογραφία, συλλογή γραμματοσήμων, συσσώρευση μεγάλων ποσοτήτων σοκολάτας, ζωγραφική, λύση μαθηματικών προβλημάτων, κατάστρωση δημοσιονομικών σχεδίων, μελέτη ξένων γλωσσών και άκουσμα μουσικής (M.B., τ. β., σ.468-503). Οι δραστηριότητες αυτές σημειοδοτούν έναν χρόνο κενό και νεκρό που έπρεπε με κάποιον τρόπο να «γεμίσει» ανεξάρτητα με το αν οι δραστηριότητες αυτές είναι άνευ νοήματος. Ο Γιοάχιμ παραπονιέται στον ξάδελφο του:

«Ένας χρόνος παίζει τόσο μεγάλο ρόλο στην ηλικία μας, φέρνει τόσο μεγάλες αλλαγές και προόδους στην ζωή. Κι εγώ πρέπει να είμαι ακίνητος εδώ σαν νερόλακκος- ναι, σαν νερόλακκος που σαπίζει...»(M.B. τ. α., σ.27)

Αρκετές φορές οι ασθενείς παραβιάζουν τον κανονισμό που επιτρέπει μόνο δραστηριότητες που δεν θα τους αναστατώνουν και πηγαίνουν στο κάτω χωριό να παίζουν απαγορευμένα τυχερά παιχνίδια όπως π.χ. πόκερ ή διαβάζουν «απαγορευμένα» εμπορικά βιβλία που υπάρχουν στην βιβλιοθήκη. Οι ασθενείς ακόμα παρουσιάζονται «ασυγκράτητοι», «ανήσυχοι» και «επιπόλαιοι» σε γιορτές οι οποίες αποκτούν στο κείμενο έναν καρναβαλικό χαρακτήρα.

Ανακεφαλαιώνοντας οι αναπαραστάσεις της κοινότητας των ασθενών παρόλη την πολυσυνθετότητα τους και την αμφισημία τους παρουσιάζουν έναν ασθενή ανάμεσα στην ζωή και τον θάνατο, που έχει τόσο ανθρώπινες όσο και απάνθρωπες διαστάσεις, μία εικόνα δηλαδή που παραπέμπει σε νεκροζώντανους (ζόμπι)³⁵. Από την

³⁴ «Κάθε ολοπαγές ίδρυμα μπορεί να ειπωθεί σαν ένα είδος νεκρής θάλασσας με μερικές νησίδες ζωντανής, σαγηνευτικής δραστηριότητας... Η αίσθηση του νεκρού και ασήκωτου χρόνου ίσως να εξηγεί τη μεγάλη αξία που δίνεται σε αυτό που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε δραστηριότητες περισπασμού, δηλαδή αυτόβουλες, όχι σοβαρές ενασχολήσεις που μπορούν να απορροφήσουν και να συνεπάρουν αρκετά τον συμμετέχοντα ώστε να τον αποσπάσουν από τον εαυτό του, κάνοντάς τον να ξεχάσει προς το παρόν την τωρινή του κατάσταση. Αν οι συνηθισμένες δραστηριότητες στα ολοπαγή ιδρύματα μπορεί να ειπωθεί ότι βασανίζουν τον χρόνο, οι δραστηριότητες αυτές φιλεύσπλαχνα τον σκοτώνουν» (Goffman., 1994, σ.78-79).

³⁵ Το ζόμπι για τους Βικτωριανούς αποτέλεσε μία εικόνα που χρησιμοποιήθηκε για να συνδηλώσει την διάλυση της επιθυμίας και της αυτοσυνείδησης όταν το σώμα αφήνεται στον έλεγχο κάποιου άλλου. Η έννοια του ζόμπι (zombie) πρωτοεμφανίστηκε στη Αγγλία όταν ο Βρετανός ποιητής R.Southey το 1819 την χρησιμοποίησε ως μεταφορά για τον ιμπεριαλισμό της Αμερική η οποία είχε υπό την κατοχή της την ελεύθερη θέληση των αποικιοκρατούμενων. Χαρακτηριστικά των ζόμπι είναι : 1)το παρακμάζον σώμα τους είναι ταυτόχρονα νεκρό και ζωντανό με αποτέλεσμα να δημιουργείται αμφισημία κατά την κατηγοριοποίησή τους 2)προκαλούν τρόμο εκφράζοντας το ανοίκειο, 3) δεν είναι ικανά να επιλέξουν ελεύθερα άλλα καθοδηγούνται από κάποια ανώτερη δύναμη ή εξουσία (Derksen, & Hick., 2007, σ.11-17, Pulliam, 2011, σ.723-754). Έτσι το ζόμπι αποτελεί ένα τέρας, τον «Άλλον» που είναι αποκλεισμένος από την κοινωνία και τον πολιτισμό διότι μας οδηγεί στο βίωμα μίας τραυματικής εμπειρίας, αυτής του ενδεχόμενου θανάτου μας.

άλλη δεν λείπει η ρομαντική εικόνα του φυματικού η οποία ταυτίζεται με μία αγγελική μορφή που είναι προορισμένη για να χαθεί.

4.12 Συμπεράσματα του δεύτερου μέρους της ανάλυσης

Η φυματίωση θεραπεύονταν μέσα από τον εγκλεισμό του ασθενή στο σανατόριο, έναν τόπο όπου αποτελούσε το εργαστήριο για την παραγωγή ενός υγιούς κοινωνικού σώματος. Οι θεραπευτικές πρακτικές που ακολουθούνταν στηρίζονταν στο ιατρικό αιτιολογικό μοντέλο ερμηνείας της νόσου. Απέναντι στην καθιστική ζωή προτεινόταν η ήπια άσκηση, στον ανεπαρκή εξαερισμό, ο καθαρός αέρας, στην κακή διατροφή πλούσια σε θερμίδες γεύματα, στην ένταση της ψυχικής και πνευματικής ζωής ηρεμία και ξεκούραση. Όλα αυτά συνιστούσαν μία απόπειρα της ιατρικής εξουσίας να παρέμβει σε όλα τα επίπεδα της καθημερινότητας του ασθενή.

Αυτή η ιατρικοποίηση του τρόπου με τον οποίο ο ασθενής θα βιώσει την ασθένεια του εμφανίζεται σε όλες τις σχέσεις που αναπτύσσονται εντός του σανατορίου. Αυθεντιοκεντρικές σχέσεις μεταξύ νοσηλευτικού και ιατρικού προσωπικού με τους ασθενείς καθώς και ιατρικοποιημένες σχέσεις μεταξύ των ασθενών αποτελούν αναπαραστάσεις στο κείμενο που απορομαντικοποιούν την φυματίωση.

Οι ασθενείς από την άλλη, αναπαρίστανται με αμφίσημο τρόπο. Άλλοτε εμφανίζονται ως αγγελικές ή φρικιαστικές μορφές, άλλοτε ως πρόωρα γερασμένα παιδιά, άλλοτε ως νεκροί ή ζωντανοί. Θα λέγαμε ότι αυτές οι ακροβασίες στην περιγραφή των ασθενών, οι οποίοι ήταν κυρίως αστοί, αποκαλύπτουν την αμφιθυμική στάση του Μανν προς την τάξη που άνηκε, και η οποία όπως αναφέρθηκε στην δεύτερη ενότητα αναπαρίσταται σε όλο το έργο του ως παρακμάζουσα και καταρρέουσα.

4.13 Παράθεση των δύο επιπέδων ανάλυσης

Το *Μαγικό Βουνό* αποτελεί ένα κείμενο «σκεπτόμενο»³⁶ και «πολυφωνικό» όπου δεν συγκροτεί μία επίσημη ιδεολογική άποψη, απεναντίας, στρέφεται ενάντια σε κάθε δογματισμό. Η πολυφωνικότητα του κειμένου μας παρουσιάζει έναν κόσμο που κανένας ατομικός λόγος δεν στέκεται αντικειμενικά πάνω από τους υπόλοιπους. Όλοι οι λόγοι, ακόμα και του αφηγητή αποτελούν ερμηνείες του κόσμου, αποκρίσεις σε άλλους λόγους (Allen, 2000, σ.20-25). Μέσα στα πλαίσια αυτά προσπαθήσαμε να αναδείξουμε την εννοιολόγηση και την συγκρότηση της έννοιας της ασθένειας. Ωστόσο η Σόνταγκ (1993, σ. 40) αναφέρει ότι παρόλο που το *Μαγικό Βουνό* επικρίνει τον ρομαντικό μύθο της φυματίωσης τελικά τον συντηρεί. Θα δούμε στην συνέχεια με ποιόν τρόπο.

Η ανάλυση σε ένα πρώτο επίπεδο αναδεικνύει δύο κατηγορίες λόγων: αυτούς που έχουν μία ορθολογική συγκρότηση (Σεττεμπρίνι, Μπέρενς, Δρ Κροκόφσκι) και αυτούς που έχουν μία ρομαντική συγκρότηση (Σωσά, Πέπερκορν, Κάστορπ). Όταν οι λόγοι αυτοί συνδιαλέγονται μεταξύ τους ο ρομαντικός μύθος της φυματίωσης αρχίζει να κλυδωνίζεται. Έτσι έχουμε την κριτική στάση του Σεττεμπρίνι απέναντι στην ασθένεια, τους γιατρούς, τους ασθενείς και το σανατόριο που «ανατρέπει» τον ρομαντισμό του Χανς Κάστορπ, τις αντιπαραθέσεις του Νάφτα του Σεττεμπρίνι όπου η ασθένεια για τον πρώτο αποτελεί μία κατάσταση «εξύψωσης» του ανθρώπου ενώ για τον δεύτερο σημαίνει τον «εξευτελισμό του, την σύγκρουση μεταξύ του αισθησιοκρατικού, Διονυσιακού λόγου του Πέπερκορν με τον νοησιαρχικό, Απολλώνιο λόγο του Σεττεμπρίνι και του Λέο Νάφτα κ.ο.κ. Η διαπλοκή αυτή των λόγων αποκαλύπτει την προσπάθεια του συγγραφέα να «επαναξιολογήσει» τόσο την αξία της υγείας όσο και αυτή της ασθένειας.

³⁶ «Το κλασσικό κείμενο είναι σκεπτόμενο: γεμάτο νοήματα, μοιάζει πάντα να επιφυλάσσει ένα τελευταίο νόημα που δεν το εκφράζει, αλλά κρατά την θέση του κενή και σημαίνουσα: αυτός ο βαθμός μηδέν του νοήματος (που δεν είναι η ακύρωση αλλά, αντίθετα, η αναγνώρισή του), αυτό το συμπληρωματικό, απροσδόκητο νόημα, που είναι το θεατρικό σημάδι του υπονοούμενου, είναι οι σκέψεις: οι σκέψεις (των προσώπων, των κειμένων) είναι το σημαίνον εκείνου που δεν μπορεί να εκφραστεί. Γιατί, ακόμα και αν το κλασσικό κείμενο δεν έχει τίποτα άλλο να πει παρά μόνο αυτό που λέει, τουλάχιστον συνηθίζει να «αφήνει να εννοηθεί» πως δεν τα λέει όλα: αυτός ο υπαινιγμός κωδικοποιείται από τις σκέψεις, που είναι σημείο μόνο του εαυτού τους: λες και, έχοντας γεμίσει το κείμενο, αλλά φοβούμενος από εμμονή ότι δεν το έχει αναμφισβήτητα γεμίσει, ο λόγος να ήθελε να το συμπληρώσει με ένα etcetera της πληρότητας. Όπως οι σκέψεις ενός προσώπου σημαίνουν ότι αυτό το κεφάλι είναι γεμάτο συγκρατημένες λέξεις, έτσι και το (κλασσικό) κείμενο εγγράφει στο σύστημα των σημείων του την υπογραφή της πληρότητάς του: όπως το πρόσωπο το κείμενο γίνεται εκφραστικό, προικισμένο με μία εσωτερικότητα που το υποτιθέμενο βάθος της αναπληρώνει την φειδώ του πληθυντικού του. Τι σκέφτεστε; Θέλουμε να ρωτήσουμε το κλασσικό κείμενο, βλέποντας το διακριτικό του κάλεσμά. Μα το κείμενο-πιο πονηρό από εκείνους που θα νομίζουν ότι θα ξεγλιστρήσουν απαντώντας τίποτα- το κείμενο δεν απαντά, δίνοντας στο νόημα το τελευταίο του κλείσιμο: την αποσιώπηση» (Barthes, 2007, σ.275).

Στο δεύτερο επίπεδο ανάλυσης, είδαμε το «σκληρό πρόσωπο» της φυματίωσης που αποκλίνει από την ρομαντική μυθολογία. Είδαμε την αναπαράσταση του σανατορίου ως θεραπευτικό μηχανισμό που καθόριζε την καθημερινότητα των ασθενών, των ασθενών ως «ζόμπι», την άσκηση της ιατρικής εξουσίας σε όλες τις πτυχές της ζωής της ύπαρξης των ασθενών, αναπαραστάσεις διάφορων μορφών αυθεντιοκεντρικών σχέσεων που αναπτύσσονταν μεταξύ ιατρικού προσωπικού και ασθενών, και τέλος την εκμηδένιση της προσωπικότητας του ασθενή μέσα από την ιατρική εξέταση και της υιοθέτησης του «ρόλου του αρρώστου» ή της «ασθένειας του μαγικού βουνού» που αναφέρθηκε στην δεύτερη ενότητα. Όλες αυτές οι αναπαραστάσεις μαρτυρούν ότι το πειθαρχικό σύμπλεγμα που περιέβαλλε τον ασθενή κατά την θεραπεία του οδηγούσε σε ένα επώδυνο βίωμα της ασθένειας σε αντίθεση με την «εκπνευματισμένη», «εξαυλωμένη» ζωή του φυματικού που αναφέρεται στον μύθο. Υπό αυτή την έννοια λοιπόν το Μαγικό Βουνό όταν περιγράφεται η κοινωνική διάσταση της ασθένειας αποκλίνει από τον ρομαντικό μύθο της φυματίωσης.

Το *Μαγικό Βουνό* αποτελεί ένα κείμενο που εντάσσεται στον ευρύτερο ανθρωπιστικό λόγο της αρχής του 20^{ου} αιώνα³⁷. Ο Μανν (Μανν, στο Herwig, 2003, σ. 251) έχει αναφέρει για το *Μαγικό Βουνό* ότι αποτελεί ένα έργο που «είναι στην υπηρεσία της ζωής, σχετίζεται με την υγεία, και προσανατολίζεται στο μέλλον» και ότι «ο σκοπός του είναι ιατρικός». Επιπλέον ο συγγραφέας ανήκει σε μία γενιά διανοούμενων -όπως αναφέρθηκε στην δεύτερη ενότητα- η οποία έζησε μία εποχή και κοινωνία που εμπεριείχε όλες τις αντιφάσεις της νεωτερικότητας με αποτέλεσμα η γενιά αυτή να προσδοκεί μία «αναγέννηση» του πολιτισμικού-κοινωνικού και πολιτικού συστήματος δια μέσου των νέων επιστημών όπως της ιατρικής. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, ενδιαφέρον έχει το κλείσιμο του *Μαγικού Βουνού*. Ο Χανς Κάστορπ βγαίνοντας από ένα περιβάλλον που επικρατεί η αρρώστια επανεντάσσεται ως πολίτης-φαντάρος σε μία εμπόλεμη κοινωνία, δηλαδή σε ένα περιβάλλον «νοσογόνο» που καλείται να πολεμήσει και το ενδεχόμενο να μείνει ζωντανός είναι ανοικτό.³⁸ Η

³⁷ Ο Μανν στο *Η Εποχή μου* (1972, σ.29) αναφέρει για το *Μαγικό Βουνό*:

« Το μυθιστόρημα της αντρικής μου ηλικίας, το «Μαγικό Βουνό», ήταν και αυτό μία απόδειξη της ανθρωπιστικής σκέψης. Ο ευτράπελος συμβολισμός του γυρνούσε γύρω από το «χαϊδεμένο παιδί», τον άνθρωπο και το πρόβλημα της κατάστασής του και της συμπεριφοράς του. Αυτό το βιβλίο σκόπευα να είναι ένα βιβλίο της ανθρωπότητας...».

³⁸ Υπάρχει εδώ η σύνδεση της βακτηριολογίας και του γερμανικού милитарιστικού-ιμπεριαλιστικού κράτους. Ο R.Koch (γγ) θέλοντας να ενισχύσει το κύρος του κλάδου του περιέγραφε τον τρόπο με τον ποίο «ορδές παράσιτων εισβάλουν στο σώμα» παρομοιάζοντας το σώμα με «κράτος κυττάρων» τα οποία είχαν αμυντικούς μηχανισμούς «αντισωμάτων». Οι ιατροί συνήθως παρουσιάζονταν ως στρατιώτες που λάμβαναν μέρος σε μία μάχη κατά της ασθένειας υπερασπιζόμενοι την υγεία (Weindling, 1989, σ. 167). Παρόμοια και οι φαντάροι, θεωρούνταν δημιουργοί

φυματίωση τελικά αποτελεί ακόμα μία μεταφορά πολεμική στο κείμενο η οποία απευθύνεται στην κοινωνία και εποχή του.

Κεφάλαιο 5 - Τελικά συμπεράσματα και συζήτηση

Η φυματίωση αποτέλεσε μία ασθένεια που ρομαντικοποιήθηκε τον 19^ο και 20^ο αιώνα και επενδύθηκε τόσο με θετικές όσο και με αρνητικές αξίες. Αφορμή για την έρευνα που πραγματοποιήθηκε είναι η ανάγνωση του έργου της Σόνταγκ *Η Νόσος ως μεταφορά, το AIDS και οι Μεταφορές του* (1993) στο οποίο διάφορες ασθένειες όπως ο καρκίνος, η πανώλη, η λέπρα το AIDS και στην περίπτωση μας η φυματίωση αποεπενδύονται από ηθικά, συναισθηματικά, και αισθητικά φορτία με σκοπό την ψυχολογική προάσπιση του ασθενή. Ένας από τους στόχους μας ήταν να επεκτείνουμε προβληματισμούς και ερωτήματα που γεννά η σκέψη της Σόνταγκ, προσδίδοντάς τους μία κοινωνιολογική διάσταση.

Ο ρομαντικός μύθος της φυματίωσης ξεκινά από την περίοδο της Αναγέννησης και εξαφανίζεται με την ανακάλυψη του φυματιώδους βακίλου από τον R.Koch. Κατά την περίοδο της Αναγέννησης η φυματίωση θεωρήθηκε ως η Χρυσή Ασθένεια της εποχής αφού αποτέλεσε εισιτήριο για μία καλή μετά θάνατον ζωή. Την περίοδο του Διαφωτισμού η φυματίωση φορτίστηκε με αισθητικές, ψυχολογικές και αισθητικές αξίες δημιουργώντας μία κουλτούρα της ευαισθησίας που εμπορευματοποιήθηκε. Μετά το πέρασμα αυτών των δύο περιόδων είχαν δημιουργηθεί πολιτισμικά όλες οι προϋποθέσεις για την μυθοποίηση της ασθένειας από τους Ρομαντικούς.

Στο *Μαγικό Βουνό*, ο ρομαντικός μύθος της φυματίωσης επιβιώνει με έναν ιδιαίτερο τρόπο. Ο Μανν ανήκοντας σε μία γενιά διανοούμενων που υπεράσπιζαν τον Γερμανικό έθνος από την «εισβολή της ασθένειας» του εκσυγχρονισμού, χρησιμοποιεί στο κείμενό του την φυματίωση ως μεταφορά προκειμένου να καταδείξει την «αρρώστια» και το παρακμάζον κλίμα της νεωτερικότητας. Το *Μαγικό Βουνό* ανήκει στην κατηγορία του μυθιστορήματος μύησης και περιγράφει την παραμονή ενός νεαρού αστού στο σανατόριο του Μπέργκχοφ λίγο πριν την έναρξη του Α

και υπερασπιστές των αυτοκρατοριών. Η Karczynski (2008, σ.13) αναφέρει ότι «η μάχη απέναντι στην εισβολή της ασθένειας αναδείχθηκε ταυτόχρονα με τον αγώνα του ορισμού και της επέκτασης των συνόρων του (γερμανικού)κράτους».

Παγκόσμιου Πολέμου. Το παρακμάζον κλίμα του κοσμοπολίτικου σανατορίου σημειοδοτεί την παρακμή μίας ολόκληρης κοινωνίας και της άρχουσας τάξης της.

Η πρόσληψη του βιβλίου από το αναγνωστικό κοινό διαφοροποιήθηκε από εποχή σε εποχή. Πέρα από την διανοητική ευχαρίστηση που προσέφερε στην πρώτη γενιά αναγνωστών, δέχτηκε πυρά την δεκαετία του 60, θεωρούμενο ως καταπιεστικό, ενώ την δεκαετία του '80 με την έκδοση των ημερολογίων του Μανν προέκυψαν νέα ζητήματα προς συζήτηση, αναφορικά με την σεξουαλικότητα, την ασθένεια, τον θάνατο, τις έμφυλες ταυτότητες, την κοινωνική αλλαγή. Ενδιαφέρον επίσης είχε η πρόσληψη του *Μαγικού Βουνού* από το ιατρικό και παρα-ιατρικό προσωπικό. Ενώ στην αρχή το βιβλίο είχε μία αρνητική πρόσληψη, την δεκαετία του '40 άρχισε να επαναξιολογείται και η ιατρική κοινότητα να αναστοχάζεται πάνω στις θεραπευτικές πρακτικές, τον επαγγελματικό της ρόλο και την σχέση της με τους ασθενείς.

Με βάση αυτό το θεωρητικό πλαίσιο, προσπαθήσαμε στην θεματική ανάλυση αφενός να παραθέσουμε τις διάφορες εννοιολογήσεις της ασθένειας μέσα από τους διάφορους λόγους που παρουσιάζονται στο κείμενο καθώς και μέσα από τις αναπαραστάσεις της θεσμικής διάστασης της, και αφετέρου να διερευνήσουμε με ποιον τρόπο ο Μανν επαναδιαπραγματεύεται την έννοια της ασθένειας. Ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αυτή η επαναδιαπραγμάτευση στο κείμενο είναι θα λέγαμε αντιδογματικός και σκεπτόμενος και καταλήγει σε μία πολυφωνία δίνοντας έτσι στο *Μαγικό Βουνό* μία δημοκρατική διάσταση κάνοντάς το από αυτή την άποψη πραγματικά επίκαιρο σε μία εποχή όπου η ασθένεια προσδιορίζεται και αντιμετωπίζεται κυρίως με βάση το ιατρικό μοντέλο ερμηνείας της. Ανατρεπτικό θα λέγαμε επίσης ότι είναι μέχρι ενός σημείου, αφού αποκαλύπτει μία σκληρή διάσταση της φυματίωσης που αποκλίνει από τον ρομαντικό μύθο της όταν αυτή αναπαρίσταται με χειρουργική θα λέγαμε ακρίβεια στην υλικότητά της. Παρόλα αυτά συμφωνούμε με την Σόνταγκ ότι το κείμενο συντηρεί την πολεμική διάσταση της μεταφοράς της ασθένειας της φυματίωσης.

Συγκεκριμένα τα ευρήματα της έρευνας αναφορικά με την κατασκευή της έννοιας της ασθένειας στο *Μαγικό Βουνό* έδειξαν ότι:

- Οι διάφοροι λόγοι για την ασθένεια που εκφράζονται στο κείμενο συνθέτουν μία πολυφωνία με δύο κατευθύνσεις: 1) λόγους που οδηγούν σε μία ορθολογική συγκρότηση της έννοιας της ασθένειας

2)λόγους που οδηγούν σε μία ρομαντική συγκρότηση της έννοιας της ασθένειας

- Η αντιπαράθεση των λόγων αυτών μέσα στο κείμενο εκφράζουν μία προσπάθεια του συγγραφέα να οδηγήσει τον αναγνώστη να σκεφτεί σχετικά με την πολλαπλή νοσηματοδότηση την ασθένειας οδηγώντας σε μία σύλληψη της έννοιας που δεν κυριαρχείται από τον ιατρικό λόγο..
- Η ιατρικοποίηση των κοινωνικών σχέσεων, η ζωή των ασθενών, η ζωή στο σανατόριο εκφράζουν τις θεσμικές διαστάσεις της ασθένειας της φυματίωσης όπου το πειθαρχικό σύμπλεγμα οδηγεί τον ασθενή είτε στην απανθρωποποίηση και στον εκμηδενισμό του , είτε στην ομαλή ένταξη του στην ευρύτερη κοινωνία. Η θεραπευτική πορεία του ασθενή εμφανίζει στο κείμενο ένα σκληρό πρόσωπο της φυματίωσης που απέχει πολύ από τον ρομαντικό μύθο.

Στο τέλος του κειμένου ο Μανν περιγράφει τον ήρωα να περπατάει ανάμεσα στα πτώματα του μετώπου ενώ κλείνοντας αναφέρει μέσα σε ένα χριστιανικό-ανθρωπιστικό πλαίσιο:

« Θα ξεφυτρώσει άραγε και από αυτήν την παγκόσμια γιορτή του θανάτου, μέσα από την άγρια πυρκαγιά που πυρπολεί τον βροχερό βραδινό ουρανό τριγύρω κάποτε η αγάπη;»(M.B., τ.β., σ.633).

Το 1930 ο Φρόντ, στο *Πολιτισμός Πηγή Δυστυχίας* (2005, σ.122) βλέποντας την καταστροφή που ερχόταν με την άνοδο του φασιστών αναφέρει:

« Το μοιραίο ερώτημα της ανθρωπότητας που φαίνεται πως είναι αν και σε ποιο βαθμό θα καταφέρει η πολιτισμική της εξέλιξη να προφυλάξει την συμβίωση των ανθρώπων από την βλάβη που προέρχεται από την ανθρώπινη ορμή της επιθετικότητας και από την ορμή της αυτοκαταστροφής. Σε αυτή την συνάφεια ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποκτά ακριβώς η σημερινή μας εποχή. Οι άνθρωποι έχουν τελειοποιήσει τόσο πολύ την εξουσία τους πάνω στις φυσικές δυνάμεις ώστε με την βοήθειά της τους είναι εύκολο να εξολοθρευτούν αμοιβαία έως τον τελευταίο, πράγμα που αποτελεί μεγάλο μέρος της ανησυχίας τους, της δυστυχίας τους του άγχους τους. Και τώρα πρέπει να περιμένουμε ότι η άλλη από τις δύο «ουράνιες δυνάμεις», ο αιώνιος έρωτας, θα κάνει μία προσπάθεια για να νικήσει τον αγώνα με τον επίσης

αθάνατο αντίπαλό του. Αλλά ποιος μπορεί να προβλέψει τις συνέπειες και την έκβαση;»

Τα παραπάνω λεγόμενα του Φρόντ εκφράζουν κατά την γνώμη μας, με ψυχολογικούς όρους μία από τις βασικές αγωνίες του Μανν όταν έγραφε το *Μαγικό Βουνό*. Η φυματίωση έγινε για τον συγγραφέα το έδαφος όπου θα προβάλλει όλα του τα άγχη και τις αγωνίες σχετικά με την πορεία τόσο της Γερμανίας όσο και ολόκληρης της ανθρωπότητας.³⁹

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε περιορίστηκε σε μία κοινωνιολογική προσέγγιση του κειμένου του Μαγικού Βουνού καθώς τέθηκαν όρια στην πορεία της τόσο χρονικά, όσο και γνωστικά. Γενικώς το Μαγικό Βουνό αποτελεί ένα κείμενο πολύ πλούσιο περιεχομενικά και υφολογικά που έχει πολλαπλές εισόδους και εξόδους και απαιτεί «ξαναδιάβασμα»(Barthes, 2007,27-28) αφού κάθε ανάγνωση γεννάει καινούρια συναισθήματα, ερωτήματα και προβληματισμούς που μπορεί να άπτονται επιστημονικών πεδίων πέραν της κοινωνιολογίας. Επομένως το ίδιο το κείμενο μπορεί να γεννήσει περαιτέρω εναύσματα για άλλες μελέτες. Περιορισμοί επίσης τέθηκαν και από την μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου αφού παραβλέψαμε σημαντικές όψεις του λογοτεχνικού κειμένου που αφορούν για παράδειγμα στο ύφος της γραφής του Τόμας Μανν, ή στα συναισθήματα που δημιουργούνται κατά την ανάγνωση των κειμένου. Αυτό όμως θα απαιτούσε μία άλλου τύπου μελέτη που θα χρειαζόνταν την εποπτεία άλλων επιστημονικών κλάδων(γλωσσολογία, κοινωνιολογία των συναισθημάτων, θεωρία της πρόσληψης, κλπ.). Τέλος, η ανάλυση και η ερμηνεία των δεδομένων της έρευνας όσο αντικειμενικά και αν προσπάθησαν να είναι, επηρεάστηκαν από υποκειμενικές κρίσεις που σχετίζονται με τα κοινωνικά, πολιτιστικά και ατομικά χαρακτηριστικά μου.

³⁹ Μαθαίνουμε να αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο με βάση ιστορικά καθορισμένα ζεύγη αρχετυπικών μεταφορών (root-metaphors), οι οποίες λειτουργούν ως κατηγορίες δια μέσου των οποίων κατονομάζουμε και κατηγοριοποιούμε τον Άλλον... Η κατανόησή μας για το παθολογικό πηγάζει από μία γνώση που έχει να κάνει με το εύλωτο του ανθρώπινου οργανισμού- όχι απλά την θνητότητά του, παρόλο που αυτό έχει παντού και πάντοτε εμπνεύσει φόβο για την απόλυτη απώλεια του ελέγχου- αλλά και με την επιρρέπεια προς την ασθένεια, την μόλυνση, την φθορά, την αλλαγή, γενικά με πράγματα που βιώνουμε στο δικό μας σώμα ή παρατηρούμε σε άλλους.. Κάθε ομάδα έχει νόμους, απαγορεύσεις και διαγνώσεις που διακρίνουν τους «υγιείς» από τους «αρρώστους»... Η πιθανή ασθένεια, η γήρανση και η φθορά του εαυτού προβάλλεται στους άλλους έτσι ώστε ο κόσμος να θεωρείται ως διεφθαρμένος ή ως εκείνος που διαφθείρει, μολυσμένος, ή ως εκείνος που μολύνει. Η απειλή και το αποτέλεσμα της θεωρούνται ένα» (Gilman,1985., σ.22-23).

Βιβλιογραφία

- Adair, W., 1989. «For Whom the Bell Tolls and The Magic Mountain: Heming-way's Debt to Thomas Mann.» Στο *Twentieth century literature*, 35(4), σ. 429–444.
- Ahern, S., 2005. «Diagnosing Romanticism», *ESC*, 31(2-3), σ. 69-76.
- Allen, G., 2000. *Intertextuality*, Canada: Routledge.
- Bailin, M., 1994. *The Sickroom in Victorian Fiction. The Art of Being Ill*. New York: Cambridge University Press.
- Barnes, D.S., 1995. *The Making of a Social Disease, Tuberculosis in Nineteenth – century France*, University California Press: London.
- Barthes, R., 2007. Σ/Z. Αθήνα: Νήσος.
- Bercken, W.V., (2011). *Christian fiction and Religious Realism in the Novels of Dostoevski*. London: Anthem Press.
- Bloom, H., 2003. *Bloom's Major Short Story Writers, Thomas Mann*, Broomall: Chelsea House Publishers.
- Bohning, E., 1945. «The "Hintergrundgestalten" in the Magic Mountain», *The German Quarterly*, 18(14), σ.189-202.
- Bradby, H., 2009. *Medical Sociology. An introduction*. London: Sage.
- Brennan, J., G., 1970. « Heard and Unheard Speech in “The Magic Mountain”», *A forum of fiction*, 13(2), σελ.129-138.
- Charmaz, K., 1983. « Loss of self: a fundamental form of suffering in the chronically ill» , *Sociology of health & illness*, 5(2), σ. 168–95.
- Condrau, F. , 2001. « “Who Is the Captain of All These Men of Death”: The Social Structure of a Tuberculosis Sanatorium in Postwar Germany». *Journal of Interdisciplinary History*, 32(2), σ.243–262.
- Derksen, G. & Hick, D., H., 2011 «Your Zombie and You: Identity, Emotion and the Undead» στο Rushton, C.J.& Moreman C.M., επιμ., *Zombies are Us: Essays on the Humanity of the Walking Deads*. North Carolina: Mc Farland, σελ.11-17.
- Douglas, M., 2001. *Purity and Danger: An analysis of concepts of pollution and taboo*, Taylor and Francis e-Library.
- Feldberg, G.D., 1995. *Disease and Class: Tuberculosis and the Shaping of Modern North American Society*, Rutgers Press: New Brunswick, New Jersey.
- Φουκώ, Μ., 1964. *Η ιστορία της τρέλας*, Αθήνα: εκδ. Ηριδανός.
- Φουκώ, Μ., 1991. *Η μικροφυσική της εξουσίας*. Αθήνα: Ύψιλον.
- Φουκώ, Μ., 2001. *Οι μη κανονικοί. Παραδόσεις στο Κολέγιο της Γαλλίας, 1974-1975*. Αθήνα: Εστία.
- Φουκώ, Μ., 2004. *Επιτήρηση και Τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής*. Αθήνα: Ράππα.

- Φουκώ, Μ., 2012. *Η Γέννηση της Κλινικής*. Αθήνα: Νήσος.
- Φρόντ, Σ., 1994. *Ψυχανάλυση και Λογοτεχνία*. Αθήνα: Επίκουρος.
- Φρόντ, Σ., 1998. *Επίκαιρες Παρατηρήσεις για τον Πόλεμο και τον Θάνατο*, Αθήνα: Επίκουρος.
- Φρόντ, Σ., 2005α. *Τέχνη και Ψυχανάλυση*, Αθήνα: Κοροντζή.
- Φρόντ Σ., 2005β. *Ο Πολιτισμός Πηγή Δυστυχίας*, Αθήνα: Επίκουρος.
- Φρόντ, Σ., 2008. *Τρεις Πραγματείες για τη Θεωρία της Σεξουαλικότητας*, Αθήνα: Printa.
- Φρόντ, Σ., 2009. *Το Ευφυολόγημα και η Σχέση του με το Ασυνείδητο. Το Χιούμορ*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Φρόντ Σ., 2009. *Το Ανοίκειο*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Φρόντ, Σ., 2011. *Ο Ποιητής και η Φαντασίωση*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Gaertner, J.,A., 1965. «Dialectic Thought in T. Mann's the Magic Mountain», *The German Quarterly*, 138(4), σ.605-618.
- Gesler, W., 2000. «Hans Castorp's journey-to-knowledge of disease and health in Thomas Mann's The Magic Mountain». *Health & Place*, 6(2), σ. 125–134.
- Gilman, S., 1985 *Difference and Pathology. Stereotypes of sexuality, Race and Madness*. Ithaca: Cornell University Press.
- Goffman, E., 2006. *Η παρουσίαση του εαυτού στην καθημερινή ζωή*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Goffman, E., 1994. *Άσυλα*. Αθήνα: Ευρύαλος.
- Hall, S., 2003. *Representation, Cultural Representations and Signifying Practices*, London: Sage.
- Han, M., 2000. «The Holistic Gaze in German Medicine, 1890-1930», *Bulletin of the History of Medicine*, 74(3), σ.495-524.
- Herwig, M., 2003. «The Magic Mountain Malady': Der Zauberberg and the Medical Community, 1924-2006» στο H.R. Veget,(2008) *Thomas Mann's The Magic Mountain, A Casebook*, New York: Oxford University Press.
- Humphreys, P.,1989. «The Magic Mountain: A time Capsule of Tuberculosis Treatment in the Early Twentieth Century», *CBMH/BCHM*, 6, σ.147-163.
- Jonev, C., Porter, R., επιμ., 2001. *Reassessing Foucault. Power, Medicine and the Body*. Taylor and Francis E- Library.
- Κανγκιλεμ, Ζ., 2007. *Το Κανονικό και το Παθολογικό*. Αθήνα: Νήσος.
- Kapczynski, J.,M.,2008.*The German Patient. Crisis and Recovery in Postwar Culture*. Michigan: The University of Michigan Press.

- Kowalik, J.,A.,1985. «Sympathy with Death:Hans Castorp Nietzschean Resentment», *The German Quartlely*,58(1), σ.27-48.
- Κωνσταντινίδου, Χ., 2012. «Θεματική Ανάλυση Κειμένου», σ.1-38, Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Εκπαίδευσης: «Σπουδές στην Εκπαίδευση», στο σεμινάριο «Εκπαίδευση: Πολιτισμικές Διαφορές και Κοινωνικές Ανισότητες», Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Lange, I.,Norridge, Z.,2010. *Illness, Bodies & Contexts: Interdisciplinary Perspectives*, Oxford :Inter-disciplinary Press.
- Latimer, D.,1990. «Erotic Susceptibility and Tuberculosis: Literary Images of a Pathology», *MLN*,105(5), σ.1016-1031.
- Lawlor, C., 2007. *Consumption and Literature. The Making of the Romantic Disease*, Hampshire, New York: Palgrave Mac Millan.
- Lawlor, C., Suzuki, A.,2000. «The Disease of the Self: Representing Consumption, 1700-1830», *Bulletin of the History of Medicine*,74(3), σ.458- 494.
- Lepenes, W.,2006. *The Culture of Seduction in German History*, New Jersey: Princeton University Press.
- Lehnert, H., Wessel, E.,επιμ., 2004. *A Companion to the Works of Thomas Mann*, Rochester: Camden House.
- Loose, G., 1968. «‘LudovicoSettembrini und “Sociologie den Leiden” Notes on Thomas Mann's Zauberberg», *MLN*,83(3),σ.420-429.
- Lupton, D.,2003. *Medicine as Culture: Illness, Disease and the Body in Western Societies*. London: Sage Publications.
- McLellan, M.,F.,1996. «Literature and Medicine: Some Major Works», *Lancet*, 196, σ 1014-1016.
- Μανν, Τ., 1972. *Η Εποχή μου*. Αθήνα: Εκδόσεις των φίλων.
- Μανν, Τ., 1985. *Τόνιο Κραίγκερ/ Ο Μάριο και ο Μάγος*. Αθήνα: Ίνδικτος.
- Μανν, Τ., 1995.*Το Μαγικό Βουνό*. τομ. α,β, Αθήνα: Εξάντας.
- Μανν, Τ., 2002. *Ταξίδι με τον Δον Κιχώτη*. Αθήνα: Έρασμος.
- Μανν, Τ., 2002. *Δοκίμιο για τον Σίλλερ*. Αθήνα: Ίνδικτος .
- Μανν, Τ. 2004α. *Οι Μπούντενμπροκ*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Μανν, Τ.,2004β. *Εξομολογήσεις του απατεώνα Φέλιξ Κρουλ*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Μανν Τ., 2004γ. *Ο Ιωσήφ και οι Αδελφοί Αυτού, τομ. α :Οι ιστορίες του Ιακώβ*. Αθήνα: Gutenberg.

- Μανν Τ., 2004δ. *Ο Ιωσήφ και οι Αδελφοί Αυτού, τομ. β: Ο νεαρός Ιωσήφ*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μανν, Τ., 2005α. *Ο εκλεκτός*. Αθήνα: Εξάντας.
- Μανν, Τ., 2005β. *Ο Μικρός κύριος Φρίντεμαν/Σκύλος και αφέντης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μανν, Τ., 2008. *Θάνατος στη Βενετία*. Αθήνα: Ίνδικτος .
- Μανν, Τ., 2012α. *Γκαίτε και Τολστόι*. Αθήνα: εκδ. Ύψιλον.
- Μανν, Τ., 2012β. *Συγκεχυμένα Ανέρχονται τα Λησμονημένα*. Αθήνα: Ίνδικτος.
- Marshall, C., Rossman, B., G., *χχ*, *Designing Qualitative Research*. New York: Sage.
- Mason, J., 2003. *Η Διεξαγωγή της Ποιοτικής Έρευνας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Mundt, H., 2004. *Understanding Thomas Mann*. Columbia: University of South Carolina.
- Νίτσε, Φρ., 1871. *Η Γέννηση της Τραγωδίας*. Αθήνα: Γκοβόστη.
- Νίτσε Φρ., *χχ*. *Γενεαλογία της Ηθικής*. Αθήνα: Γκοβόστη.
- Νίτσε Φρ., *χχ*. *Έτσι Μίλησε ο Ζαρατούστρα*. Αθήνα: Νησιίδες.
- Petersen, A., Bunton, R., επιμ., 1997. *Health and Medicine*. New York: Routledge.
- Purdy, M., Banks, D., επιμ., 2001. *The sociology and Politics of Health. A reader*. London, New York: Routledge.
- Pulliam, J., 2007 «The Zombies» στο Joshi, S., T., 2007. *Icons of Horror and the Supernatural. An Encyclopedia of our Worst Nightmares*, vol. 1&2, σ.723-754 Westport: Greenwood Press.
- Risse, G., B., 1999. *Mending Bodies. Saving Souls*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Retallack, J., 2008. *Short Oxford History of Germany, Imperial Germany 1871-1918*. New York: Oxford University Press.
- Robbins, M., J., 1997. «Class Struggles in the Tubercular World, Nurses, Patients, and Physicians, 1903-1915», *Bulletin of the History of Medicine*, 71(3).
- Robertson, R., 2009. *The Cambridge Companion to Thomas Mann*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosenberg, E. Ch., 2003., «What is disease? In memory of Owsei Temkin» *Bulletin of the History of Medicine*, 77(3), σελ. 491-505.
- Rousseau, G., S., επιμ., 2003. *Framing and Imaging Disease in Cultural History*. New York: Palgrave Macmillan.
- Schultz, H., S., 1959. «On the interpretation of T.Mann's "Der Zauberberg"», *Modern Philology*, 52(2), σ.110-122.

- Semino, E., Steen G., «Metaphor in Literature», σ.232-246, στο Gibbs Jr., R.W., επιμ. 2008.*The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, 2008, New York: Cambridge University Press.
- Shookman, E.,2003. *Thomas Mann's Death in Venice. A Novella and its Critics*. Rochester: Camden House
- Smith,P., C., «Content analysis and Narrative analysis» στο Reist, C.,J., επιμ., 2000. *Hand book of research Methods in Social and Personality Psychology*., Cambridge: Cambridge University Press
- Σόνταγκ, Σ., 1993. *Η Νόσος ως μεταφορά. Το AIDS και οι μεταφορές του*. Αθήνα: Ύψιλον.
- Spengler, O.,2004α. *Η παρακμή της Δύσης Περιγράμματα μίας μορφολογίας της παγκόσμιας ιστορίας: Μορφή και πραγματικότητα*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Spengler, O. 2004β.*Η παρακμή της Δύσης Περιγράμματα μίας μορφολογίας της παγκόσμιας ιστορίας: Κοσμοϊστορικές προοπτικές*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Stirling, J.,A., 2001. «Thematic Networks: An Analytic Tool for Qualitative Research», *QualitativeResearch*,1(3), σ.385-405.
- Tedlock, E.W., Jr.,1952. «Thomas Mann and the age of Unreason», *College English*, 14(3), σ.140-144.
- Tonkiss, F., 2004. «Analysing text and speech, content and discourse analysis.»σελ. Στο Searle,C.,επιμ., *Researching Society and Culture*, London: Sage Publications Ltd; Second Edition.
- Torgerson, B.,2005, *Reading the Bronte Body. Disease, Desire and the Constraints of Culture*. New York: Palgrave Macmillan
- Tugstrup, F., Stene, J., K.,επιμ., 2010. *Illness in Context*. Amsterdam, New York: Rodop.
- Vaget, H.,R.επιμ.,2008. *Thomas Mann's The Magic Mountain. A casebook*. New York: Oxford University Press.
- .Vaget,H.,R.,2008a. Introduction, σ.3-13στοVaget, H.,R., *Thomas Mann's The Magic Mountain. A Casebook*, New York: Oxford University Press.
- Vaget, H.,R., 2008b «The Making of the Magic Mountain»σ.13-31στοVaget, H.,R.,. *Thomas Mann's The Magic Mountain.A Casebook*, New York: Oxford University Press.
- Warren, P.,2006. «The Evolution of the Sanatorium», *CBMH/BCHM*, 23(2), σ.457-476.

Weindling, P., 1989. *Health, Race and German Politics between National Unification and Nazism, 1870-1945*. New York: Cambridge University Press.